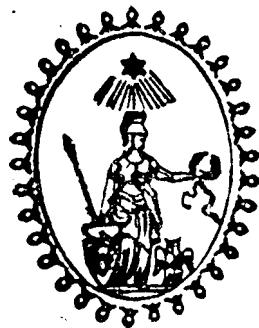

106844

TRANSILVANIA

d. 380 67

ANUL 77

IANUARIE-APRILIE

Nr. 1-4 1946

SIBIU

TRANSILVANIA

Organ al ASTREI

d 380 65

„SOCIETATEA FILOSOFEASCĂ...” DIN 1795

La începutul acestui an ¹⁾ s'a împlinit un veac și jumătate, de când o mână de intelectuali români din Ardeal, constituiți într'o societate științifică, au apărut în public cu programa lor de lucru. E vorba de „Societatea filosofoască a Neamului Rumânesc din Mare Principatul Ardealului” și de „Inștiințarea” prin care fondatorii ei anunță planul unui periodic enciclopedic, numit „Vestiri filosofoști și moralești”.

Din motive pe care le vom discuta, această interesantă și entuziastă inițiativă nu a izbutit. „Vestiri”-le nu au apărut, iar alte urme concrete, atribuite Societății, sunt ipotetice. Mai mult, nu cunoaștem cu siguranță nici numele întemeietorilor, căci ei nu iscăliseră amintita „Inștiințare”.

Dar cu toate acestea ea rămâne pentru noi o foarte luminată întreprindere culturală și o dovadă impresionantă despre sbuclumul Românilor de acum 150 de ani, pentru progresul cultural și social al națiunii lor de pretutindeni.

De aceea, enumerarea și analiza informațiilor ce ne au rămas în legătură cu „Societatea filosofoască” de acum un veac și jumătate, credem, că nu sunt lipsite de interes.

Evocarea trebuia să fie făcută de un istoric. Dacă ea este încercată de subsemnatul, cauza se găsește în faptul, că „Societatea filosofoască” este *intâia de pe întreg cuprinsul României, care cuprinde în preocupările sale și științele exacte.*

Primul și principalul izvor de informații în legătură cu Societatea noastră, este discursul de recepție al lui *Papiu Ilarian* ²⁾, care se ocupă judicios de Societate și reproduce în întregime „Inștiințarea” mențio-

¹⁾ Anul 1945, în cursul căruia a fost scris și dat spre publicare acest articol.

²⁾ D. A. Papiu Ilarianu: *Vieța, operele și ideile lui Georgiu Șincai.* — Acad. Rom. 1869.

nată. Aceasta din urmă constituie documentul cel mai de seamă relativ la chestiunea de care ne ocupăm (p. 83—86)... „*Inștiințarea e tipărită cu litere ciriliane într'o cărticică de cinci foi nepaginate, în 8°. O avem dela D. Aron Florianu*“ (*Papiu*, p. 11, nota 3)¹⁾.

În spiritul lui *Papiu* menționează și elogiază pe întemeietorii Societății, *Gavril Onișor*, în lucrarea sa din 1882 despre Gh. Asachi²⁾.

Un al doilea izvor de seamă este lucrarea lui *Jakab* despre istoria ziaristiceii ardelene până la 1848³⁾. El transmite o adresă interesantă a guvernatorului ardelean, care pare a se referi la Societatea filosofică și la planurile ei.

Dintre cercetătorii de mai târziu, *Ilarie Chendi* este acela, care încearcă să reconstituie faptele, cu o lărgă documentare și obiectivă interpretare⁴⁾.

Destul de amănunțit se ocupă de societate *O. Lugoșianu*, la 1895⁵⁾ și *N. Hodoș-Al. Sadi Ionescu*, în cunoscuta lor lucrare despre „Publicațiunile periodice românești“ (1913); apoi mai pe scurt sau incidental: *Sturdza*⁶⁾, *Xenopol*⁷⁾, *Bogdan-Duică*⁸⁾, *Iorga*⁹⁾, *Bianu-Hodoș* (l. c.) și *Lupaș*¹⁰⁾.

¹⁾ „Inștiințarea“ se găsește în biblioteca Academiei Române (v. *Bianu-Hodoș: Bibliografia românească veche*, II, 1910, p. 376).

²⁾ *Asachi György mint román irodalmár és tanférfi*. Kolozsvárt 1882. (Gheorghe Asachi, literat și om de școală român). Lucrare interesantă cu atât mai mult, cât ea este o teză de doctorat în litere, susținută la profesorul Silași de un student naturalist.

³⁾ *Jakab, E.* Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig. Budapesta 1882.

⁴⁾ *Il. Chendi: Inceputurile ziaristiceii noastre (1789—1795)*. Orăștie 1900.

⁵⁾ *O Lugoșianu: Societatea femeilor române din anul 1815* (*Revista Nouă*, VII, 1894/5, p. 278—284).

⁶⁾ *D. A. Sturdza: Raport asupra activității Academiei Române cu ocaziunea serbării de XXV ani a existenței sale. 1866—1891*. București 1891.

⁷⁾ *A. D. Xenopol: Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III, v. X, p. 270—271.

⁸⁾ *G. Bogdan-Duică: „Clericalismul“ în politica Românilor Ardeleni. Câteva notițe ca răspuns d-lui Teodoru* (*Liga Română*, II, 1897, p. 241—244).

⁹⁾ *N. Iorga: Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, II, p. 217.

¹⁰⁾ *I. Lupaș: Contribuțiuni la istoria ziaristiceii românești ardelene*. „*Biblioteca Astra*“ Nr. 11. Sibiu, 1926. (V. și „*Cea mai veche revistă literară românească*“. Republicat în „*Studii istorice*“, v. III, 1941. Sibiu).

* * *

După ce s'a trimis la tipar studiul de față, a apărut opera lui *D. Popovici: La littérature roumaine à l'époque des lumières* (Sibiu, 1945), care la p. 260 de asemenea se ocupă de „*Vestiri*“ încadrând în atmosfera epocii inițiativa învățaților dela Societatea filosofică.

Înainte de a prezenta faptele, așa cum rezultă din aceste izvoare, este potrivit, cred, să ne amintim pe scurt de constelația spirituală, în care a luat naștere „Societatea Filosofescă”.

Mișcarea latinistă era în plină desfășurare. Bucuria mândră a originii latine creștea în cărturărime deodată cu conștiința nedreptății, de care suferea un popor ce se dovedea de veche și glorioasă obârșie. Această conștiință trimeea pe cercetătorii de atunci aproape exclusiv spre cultivarea filologiei și a istoriei, din care se desprindeau argumentele dreptății care se cuvine națiunii române. Centrul mișcării era Blajul.

Este însă util să amintim, că tocmai spre sfârșitul veacului al XVIII-lea se produc conflicte între episcopul *Bob* și cei mai de seamă intelectuali blăjeni, inclusiv cei trei protagoniști ai școlii ardelenice: *Șincai, Micu, Maior*. Conflictele distrug cariere, indispun spiritele și determină revizuri de atitudine¹⁾.

Dar alte evenimente politico-sociale produc frământări generale, care se suprapun acestei mișcări particular românești.

Liberalismul lui Iosif al II-lea întărește acțiunile pentru dreptate și libertate. Revoluția lui Horia seamănă în Ardeal teribile avertismente, iar valurile trezite de revoluția franceză sperie din ce în ce mai mult pe dregătorii imperiului.

Toate popoarele se agită, dar cele mai grave temeturi de tulburare le avea românimea „tolerată” și iobagă. Plângerile și afirmarea drepturilor ei ajung la treptele tronului.

O parte din cărturarii noștri primesc cu sete curente vremii. Unii se înscriu în loja francmasonică, pentru a se desprinde din ea, când s'au convins că ideile de libertate și egalitate ale unor membri neromâni nu erau sincere²⁾.

Centrul de greutate al acțiunii cărturarilor prinși în aceste curente nu era cercetarea originii noastre, ci ridicarea economică, socială și culturală, cu orice preț, a *poporului*. Ei încercau să scrie pentru plugărima și cărturarii satelor cărți și gazete, întâiele gazete românești, cerute mereu de Români și refuzate mereu de îngrijorații guvernanți dela Sibiu și dela Viena.

Cât de neînduplecat era acest sbucium, se recunoaște din următoarele cuvinte ale istoricului ungar *Jakab*, cu care caracteriza anii

¹⁾ V. d. e. între altele: *Paplu Ilarian*, Istoria Românilor din Dacia Superioară, t. I, ed. II, 1852, p. 202—204.

²⁾ Vezi *Chendi*, l. c., p. 11—21, după *Zieglaue*: Geschichte der Freimaurerloge St. Andreas zu den drei Seeblättern in Hermannstadt (1767—1790). Archiv d. Ver. f. siebenb. Landeskunde N. F. XII și XIII.

1790—1815: „*Fenomenul cel mai remarcabil al acestei epoci este străduința nelănchezită a Valahilor, prin alte și alte căi, spre ținta lor*“¹⁾.

Această acțiune progresistă era dirijată dela Sibiu, iar în fruntea ei se găsea renumitul oculist *Ioan Piuaru (Molnar de Müllersheim)*, a cărui personalitate ne apare din ce în ce mai dominatoare²⁾.

În ordinea de idei care ne interesează, accentuăm că Piuaru a scris *Întâia carte românească de conținut agricol*³⁾.

La 1789 „Piuaru face intervenții pentru aprobarea unei „Gazete românești pentru plugar (*Walachische Zeitung für den Landmann*“ îi zic documentele oficiale; v. *Jakab*, l. c., p. 12), întâia încercare de a întemeia un periodic în limba românească⁴⁾.

Intervenția s'a aprobat în principiu; nu s'a acordat însă dispensa de taxele poștale, care erau atât de mari, încât gazeta nu a putut apărea.

La 1793 Piuaru cere din nou permisiunea de a edita un ziar românesc pentru Ardeal și Ungaria. E refuzat cu avertisment. În 1794 repetă cererea; gazeta urma să apară la Viena cu colaborarea lui *Paul Iorgovici*. Cererea este respinsă din nou, cu invocarea siguranței statului.

Între timp se frământă planuri noi. Se ajunge la ideea unei societăți științifice, — editoare a unei reviste enciclopedice, a cărei răspândire publică să se facă nu în Ardeal, ci în Principate.

Comunicarea lui *Jakab* (l. c., p. 28—29) în această privință se poate rezuma în următoarele: Comandamentul militar al Ardealului

¹⁾ „E korszak legnevezetesebb tünete, az oláhoknak más meg más uton czéljok felé lankadatlan törekvése“ (*Jakab*, l. c., p. 27).

²⁾ Pentru biografia și activitatea multilaterală a lui Piuaru, vezi mai ales: V. Bologa în „Clujul Medical“ 1924 (Nr. 5—6), 1925 (Nr. 3—4), „Transilvania“, 1926 Nr. 2) și „Daco-românia“, 1926; I. Lupaș în „Anuarul Inst. de Istorie națională“, I, Cluj și „Transilvania“, 1920.

³⁾ „Economia stupilor acuma întâi izvodită și dată de Ioan Molnar, doctorul de ochi în marele Prințipat al Ardealului...“, Viena 1785. 188 p. (cuprinsul: 18 p.).

⁴⁾ *Jakab* nu-l numește pe Piuaru drept inițiator și solicitator al gazetei. Totul ar fi plecat dela „o societate, constituită în Sibiu cu acest scop, ai cărei membri nu și-au spus numele“ (l. c., p. 12). *Chendi* e sigur că această societate nu putea fi decât societatea francmasonă, care, după *Zieglauer*, discutase și problema ziarelor. Din societate făcea parte atât Piuaru, cât și guvernatorul, care se grăbi să recomande călduros inițiativa românească (*Chendi*, l. c., p. 16). Aceste amănunte, ca și toată activitatea de mai târziu a lui Piuaru, îl trădează într'adevăr pe Piuaru drept frunteș al mișcării. (În programa gazetei se cuprind și instrucții pentru sturpărițul rațional, o preocupare predilectă lui Piuaru).

auzind de planurile „unei societăți savante din București“, cere lămuriri dela guvernator, care-i răspunde printr'o adresă din 17 Dec. 1794.

În sensul acestei adrese tipograful din Sibiu, *Petru Barth*, anunță, că „o societate compusă din savanți din Valahia“ i-a propus să tipărească „un periodic adecă revistă (*Zeitschrift*) compilată din cărți de filosofie, matematică, istorie și geografie“¹⁾. El cere permisul de a o tipări fără să o desfacă în Ardeal. Guvernul a admis cererea lui Barth cu condiția, ca revista să fie cenzurată de episcopul sibian *Gherasim Adamovici*, să nu cuprindă nimic subversiv, iar din numerii ei „să nu se vândă, să nu se distribuie sau să se predea cuiva niciun exemplar în Ardeal“.

Adresa încheie: „Se vede deci că Molnar nu are dreptul să scoată gazetă, iar permisiunea dată lui Barth este de așa fel, că prin ea, numărul gazetelor ardeleno nu sporește“.

După toate aparențele, corespondența oficială citată aci privește Societatea filozofească de care ne ocupăm. Nu se potrivește însă faptul, că se invocă o „societate de savanți din Valahia“. *Chendi* observă în privința acestei confuzii, că ea provine dela petiționarul Barth, care „a expus lucrurile în acel chip numai ca pretext pentru a putea exopera cu înlesnire învoirea guvernului“ (l. c., p. 27).

Intr'adevăr Societatea se numia „a Neamului Rumânesc din Mare Prințipatul Ardealului“. *Papiu Ilarian*, întâiul comentator al ei, nu lasă nicio îndoială în ce privește originea fondatorilor. Cert este însă, după cum o să vedem, că Societatea era în legătură cu cărturarilor din Muntenia, mai ales cu *Enache Văcărescu* și ea hotărî să desfacă „Vestirile“ în Principate. Exagerarea interesată a lui Barth era deci camuflată de aparențe.

„INȘTIINȚAREA“

Dar pentru a ne da seama în mod just de planurile și componența Societății, să analizăm „Inștiințarea“ menționată la început, singura urmă autentică, tipărită, rămasă din activitatea publică a Societății. Ea este un fel de prospect care expune programa de lucru și invită publicul să se aboneze la revista, care urma să fie tipărită începând cu luna Mai 1795.

„Inștiințarea“ începe prin a arăta că la multe neamuri vechi... „prin poliirea stilului și deprinderea în învățături s'au înălțat firea... până la cea înaltă stare a nemuririi“. A sosit timpul, ca și noi, Ro-

¹⁾ ..."philosophiai, matematikai, történeli és földrajzi könyvekből össze-szerkesztett időszaki irat, vagyis ujság (*Zeitschrift*)..." (*Jakab*, l. c., p. 28).

mâinii, „să ne îndeletnicim a sprijini din sânul științelor, darurile viziteriiilor sale“ (... ale lui Apollo! n. n.). Căci „numai prin deprinderea acestor învățături se ascute puterea minții“ ... și ... „putem eugeta în adevăr luminat despre cele cerești văzute și nevăzute alcătuirii și iscusindu-le cunoaștem prin acestea puterea cea mare a Ocârmuitorului carele le-a scos cu stihile lor din haos, ...“

Se anunță apoi, că „din râvna unor Patrioți ai Neamului Românesc, crescufi în deprinderea Teoriei fizicești și filosofești, ce cuprinde în sine cursul Cerului; Geografia care arată părțile lumii și cuvintează despre vestitele cetăți și orașe risipite pe rotogolul pământului, și alte științe spre folosul Economiei, cum sunt și Manufacturile neguțătorești ne-am deșteptat spre acest vrednic scopos să culegem rodurile acestor desfătătoare Științe și adunându-le ca, într'o legătură de finice în limba prea vestitului Neam Românesc, să le închinăm în mijloc celor iubitoare de Muse Filosofești sub acest titlu: *Vestiri Filosofești și Moralicești*. Care în toată săptămâna două coale negreșit vor eși Miercurea și Sâmbăla, în care zile și poștu în părțile Țării Românești pornește“ ...

În consecință publicul este rugat să se prenumere pe primul an plătind 15 florinți nemțești delegatului cu încasările, „Dumnealui de Renner, credincios Impărăteștii Crăeștii Agenții“, sau altora „rânduși spre strângerea aceii sume“.

Ajutorul e cerut mai ales dela dregătorii înalți (... „prea cinștii și de înalt Neam Archondes“) și dela arhipăstorii bisericii.

Societatea promite, ca pe lângă științe să se ocupe în Vestiri și de „întâmplările Politicești, adecă ale Epocii acestiia, cu cât mai vârtos întâmplările cele de acum în Theatrumul Răsboiului, cu osebita luare de grijă le vom face cunoscute pre lângă cele de noi jăgăduite Științe“.

Înștiințarea arată apoi, că gazete grecești, care însă nu fac „vreo pomenire despre mai sus pomenitele științe folositoare, care le vom da noi la lumină prin tipar“, sunt răspândite în Orient, până în Țarigrad pătrunzând și în Ungrovlahia și Moldova.

Vestirile își propun să vorbească slăvit despre voveozii români, contemporani, „apărători ai binelui de obște“, la care „află mulți Europeni adăpostire“.

La fel „se îndeletnicește Musa acestei limbi să împodobască Trofeul minunatului *Chesarie* cu flori din firele cele frumoase, carele ca un organ al Bisericii până la cornurile Altarelor răsună Duhul cuvintelor lui ...¹⁾“.

¹⁾ Chesarie, a cărui memorie este preamărită aci, trebuie să fie marele episcop al Râmnicului (1773–1780), cărturar progresist și orator vestit, mort la 1780.

„Iară numele Tău JA: V: ¹⁾ se sapă în Epigramma veacurilor ca al lui Anacreon, pentrucă te-ai făcut chip cuvântării Ritoricești și original prosodiei poeticești, — din Duhul înțelepciunii tale așteptăm și de aici înainte mai multe folositoare“.

Urmează a nănuțe interesante cu privire la planul de lucru; le vom reproduce mai pe larg.

„Aici arătăm scara după cum vor urma Invățăturile Filosofești și Moralicești pe rând tipărite.

Intâiu: urmează Theologia Bisericii Răsăritului; și lăsând această tiparului, vom trimite și alte Istorii Bisericești, care până acum în limba românească n'au eșit în tipar.

A doua: Geografia ce cuprinde în sine împărțirea Pământului și ceice locuesc pre dânsul, cu obiceiurile lor, dimpreună numele Cetăților și Orașelor, de Cronografiu cei vechi și cei noi însemnate vor eși tipărite.

A treia: Fisica, Matematica și cuprinsul învățăturii Filosofești, spre luminarea celor ce voiesc a ști întemeierea Cerului cu toate Planetele lui vom învăța.

A patra: Se va ivi Biografia Principilor Ungrovlachiei și ai Moldovii dela începutul ocârmuirii lor.

A cincea: Este Istoria Românilor pre larg culeasă din cele vechi adevărate Istorii și alte deprinderi ale lumii vrednice de a le ști.

Iară cu alt prilej avem în gând să ne descoperim niște Reguli Dieteticești, adecă învățătura, de ce să se ferească mai vârtos fiește cine ca să-și păzească omul vieața întru mulți ani cu sănătate; lângă care vom adauga niște dohtorii, care știindu-le, va putea Bolnavul aștepta folos în boalele cele mai ușoare, mai vârtos la fără fiind, unde în pripă lipsește Dohtorul, cât și pruncii cei mici trăind cu dânsule vor simți alinare în boala cu care au fost cuprinși.

Toate aceste mijlociri le vom da la vremea sa în tipar, usobite de celelalte sus însemnate științe.

Că științele vor fi cu rânduială tipărite, ca să se poată lega fiește ce Știință în usebit Tom, adecă: părțile Filosofești usebite de Theologia moralicească și așa cu aceste folositoare părți de învățăture fiește care 'și va îmbogăți Bibliotheca sa ca o Vistierie cu odoare alese și nepreșuite; din care nu numai Numărătorii înainte, ci și fiții fiilor lor și ai Bisericii clironomi se vor adăpa cu dulceața Darurilor acestor frumoase Științe.

¹⁾ Enache (Janache) Văcărescu, după cum ne informează dela început Papiu Ilarian (l. c., p. 11, nota 3).

Mai pre urmă facem înștiințare, precum că cu sfârșitul lunii lui Mai al anului curgător 1795, coalele cele dintâi vor fi tipărite și așa negreșit atuncia se vor trimite în București în toală săptămâna după cum ne-am făgăduit.*

În cazul, când planul nu ar putea fi dus la împlinire, banii vor fi restituiți.

„Încă să se știe cumcă în Societatea aceasta se ojlă Preoți învățați, toți supuși Bisericii Răsăritului, Doctori, Filosoși, Istoric și alți mai mulți învățați la număr cât de ar și lipsi unul, tot sunt alții procopsiți în loc, cari această grea și cu mare cheltulală începută sistemă, vor ajuta să o ducem la săvârșit cu laudă.

Societatea Filosofoască a Neamului Rumânesc, în mare Prințatul Ardealului.*

REVISTA ȘI FONDATORII SOCIETĂȚII

Așa se termină „înștiințarea“, care se ocupă înainte de toate de planul „Vestirilor“.

Comentatorii de pân'acum nu sunt înțeleși în privința caracterului acestei publicații. Unii o consideră periodic, de felul unei gazete sau reviste (*Jakab, Xenopol, Chendi, Lupăș*), alții drept un fel de bibliotecă enciclopedică, publicată în fascicule (*Lugoșianu, Iorga*), sau o combinație de cele două tipuri (*Hodoș-Ionescu*). Credem, că adevărul este al acestora din urmă.

Calitatea de gazetă se deduce din diferite indicii, nu numai din periodicitatea apariției. Chiar în petiția lui *Barth* se vorbește de „*Zelt-schrift*“, iar publicația își zice „*Vestiri*“. Într'un loc „înștiințarea“ spune: „...cele arătate *Vestiri și Științe Filosofoști*“, afirmându-se astfel chiar de către fondatori dubla calitate a Vestirilor.

În înștiințare se promit expres știri actuale despre evenimentele politice și despre războiul în curs. Într'un alt loc redactorii vorbesc, ca de exemple, pe care vor să le depășească, de „*Chitografii*“ și de „*gazeturile*“ grecești, care au pătruns în Principate.

Nu mai încapă îndoială deci, că „*Vestiri*“-le urmau să aibă un număr de pagini ocupate de știri în felul gazetelor. Dar nu aceasta era latura esențială. Greutatea se punea pe „*științe*“, care urmau să fie tratate monografic, în așa fel, ca cititorii să se aleagă cu o bibliotecă permanentă, enciclopedică.

Această latură precumpănitoare din planul Societății ridică mult însemnătatea întreprinderii: prin ea se intenționa o operă masivă și durabilă de culturalizare. Ea însemna o sarcină extrem de grea și de susținută pentru redactori. Din textul înștiințării înțelegem, că inițiatorii și-au dat seama de greutatea, dar că erau increzători în forța și numărul lor.

Felul cum e semnată și redactată înștiințarea, atestă, că „Societatea filozofească” se constituise, redactorii fuseseră aleși, iar diviziunea muncii se făcuse. Este foarte probabil că munca de redactare a și început, căci peste „patru luni”... „cătră sfârșitul lunii lui Matu al anului curgător 1795”... redacția se obligase să dea negreșit câte 2 coale de tipar pe săptămână¹⁾.

Cine sunt *fondatorii* Societății și *redactorii* „Vestirilor” proiectate cu atâta spirit de organizare și hotărâre de muncă? „*Patrioși, cu râvnă al Neamului Românesc*”, „*Preoți învâțați, toți supuși Bisericii Răsăritului, Doctori, Filozofi, Istorigi și alți mulți învâțați*”. Din nenorocire nu ni-se trădează niciun nume, poate și pentru a nu atrage atenția guvernului ostil, care rămăsese cu iluzia, că e vorba de o înjghebare din Țara Românească.

În orice caz nu încapă îndoială, că fondatorii Societății și redactorii erau Ardeleni, iar centrul lor de activitate era Sibiu. Societatea se numea doar „a Neamului Românesc din Mare Prințipatul Ardealului”. Vestirile urmau să fie tipărite la Sibiu și trimise de două ori pe săptămână spre București. Un număr atât de mare de oameni de știință români, potriviți pentru o asemenea operă românească, nu se găseau decât dincoace de munți. Momentul istoric și politic, evoluția grăbită a problemei unui periodic românesc din acel timp indică pe Ardeleni drept autori. Comentatorii de până acum consideră această chestiune de sine înțeleasă; întâiul din ei, *Paplu Ilarian* o afirmă categoric²⁾.

Asemenea putem fi asigurați, că sufletul și conducătorul societății a fost doctorul *Ion Piuariu (Molnar)*, așa cum o afirmă documentat *Chendi*.

Îl indica la conducere autoritatea lui științifică, recunoscută nu numai în Ardeal, ci și la Viena. Celebritatea lui îi aduse numirea de profesor de oculistică la Academia din Cluj. Era autor cunoscut de cărți și poseda o vastă cultură. Temperamentul lui de luptător pentru cultura și bunăstarea economică a Românilor se potrivește perfect cu scopurile pe care și le-a propus societatea.

¹⁾ De aci deducem, că „Înștiințarea” s'a dat publicității pe la sfârșitul lui Ianuarie, începutul lui Februarie 1795.

²⁾ L. c. p. 11: „Acești Români luminați (e vorba de cărturarii Ardeleni dela sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, n. n.) au atins toate ideile romanismului. Pe la 1795 se formase în Transilvania până și planul întemeierii unei societăți filozofesti a neamului românesc. Astă societate avea să se ocupe cu toate științele și în deosebi cu Istoria Românilor; ea se pusese în relațiune directă cu Bucureștii”.

Numai el putea fi cel ce a insistat pentru îmbrățișarea științelor exacte și mai ales a medicinei în planul Societății.

Luând această inițiativă Piuariu se găsea în directă continuare a unei acțiuni agitate pe planul publicisticii. Era cel mai de seamă reprezentant al curentului de ridicare culturală și economică a națiunii.

Mai adăugăm, că textul însuși al „Inștiințării“ pare a fi fost scris mai ales de Piuariu, care după cum se știe¹⁾ reușise să se ferească de latinismul exagerat al timpului. Se găsesc chiar fraze și adjective, destul de personale, frecvente și în alte scrieri ale lui²⁾. Aceeași concluzie ne-o sugerează pasajul prin care se preamărește memoria episcopului Chesarie, care avusese legături cu Piuariu și chiar preocupări „luminate“ asemănătoare.

Să nu uităm în sfârșit, că adresa Guvernatorului din 17 Decembrie 1794, termină citându-l pe Ion Molnar, ca și cum ar plana asupra-bănuiala, că ar fi în legătură cu cererea lui Barth.

Cine sunt colaboratorii lui Piuariu-Molnar, fondatori ai Societății și redactorii „Vestirilor“, proiectate cu atâta entuziasm și spirit de organizare? Ei trebuie să fi fost numeroși și instruiți. Din nenorocire nu le cunoaștem numele.

Chendi, văzând importanța care i-s'a dat episcopului *Gherasim-Adamovici* în legătură cu „Vestirile“ Societății, bănuiește, că distinșii căiturari grupați în jurul episcopului, și chiar Adamovici însuși „n'au putut fi streini de această încercare“ (l. c. p. 32). El numește pe *Aron Budai*, secretarul „cu pana ageră“ a episcopului; *Vasile Aron*, avocat, scriitor pentru popor, *Radu Tempea*, învățatul „director de școli“, preotul mecenat din Sătu Lung *Verzea* și preotul *Sava Popovici* din Rășinari³⁾.

Chendi admite că *Șincai* și *Samuil Micu* ar fi putut sprijini întreprinderea dela Sibiu, mai ales, că tocmai izbucnise conflictul cu episcopul dela Blaj, iar Micu însuși, refuzat de Bob, solicita ajutorul mai înimosului vlădică sibian, pentru tipărirea bibliei pe care o tradusese.

Trebuie să subliniem însă, că Societatea filosofează și publicația pe care o plănuia, avea un accent hotărât ortodox, fapt care se declară de repetate ori fie că se vorbește de organizații (preoți învățați toți supuși Bisericii Răsăritului⁴⁾), fie că se anunță programa (întâia știință

¹⁾ Vezi V. Bologa în *Dacocomania*, IV, 1427, p. 382-393.

²⁾ Cf. d. e. „Cuvântarea înainte“, cu care Piuariu prezenta la 1800: „Istoria Universală“..., tălmăcită după Milor (v. Lupaș: *Studii Istorice*, v. III, 1941, p. 66, 67), sau mai înainte menționata „Economia Stupilor“, etc.

³⁾ Am mai putea adăuga pe *Ion Popovici*, protopopul Hondolului, vicarul episcopiei înaintea lui Adamovici și după moartea acestuia.

în programă: „*Theologia Bisericii Răsăritului*“). Adăugăm prinosul de închinare pentru *Chesarie* al Râmnicului, cât și faptul, că Vestirile se adresau Principatelor ortodoxe¹⁾.

INSEMNĂTATEA SOCIETĂȚII

Din puținele date, care ne stau la dispoziție, am încercat să reconstituim procesul de naștere și caracteristicile Societății filozofice. Ea a murit însă în fașe înainte de a-și putea îndeplini misiunea înfățișată în „Inștiințare“. Credem totuși că putem vorbi de însemnătatea ei, chiar dacă o privim numai ca un instantaneu istoric în care s'a declanșat un complex de planuri organizate, promițătoare, dar nerealizate.

Ținem să accentuăm în special *trei aspecte* ale Societății, care ne fac că o considerăm drept inițiativă de însemnătate epocală: a) *Imbrățișarea științelor exacte*; b) *concepția ei socială elevată*; c) *descălcarea culturală în Principate*.

Societatea filozofică este întâia de pe cuprinsul României, care își propune să se preocupe, alături de științele morale, și de cele exacte, în special de Geografie, Fizică, Matematică, Astronomie și Medicină.

La 1795 exista în Ardeal o tânără societate ungurească de cultivarea limbii, fără preocupări din alte domenii științifice. Sașii tipăreau la Sibiu, încă din 1790 „*Siebenbürgischer Quartalschrift*“, care cuprindea și articole de geografie, științe naturale, etc., dar ai cărei scriitori nu se constituiseră în vreo societate.

Abia peste 46 de ani, la 1841, ia ființă „*Verein für siebenbürgische Landeskunde*, din care se desprinde în 1849 „*Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften*“. Întâia societate științifică statutar constituită în ținuturi românești rămâne deci „*Cercul de citire medicală*“ din 1830 dela Iași, devenit peste 3 ani, cu concursul moral și material al guvernului moldovean: „*Societatea de Medici și Naturaliști*“.

Fondatorii „Societății filozofice“ dau deci dovadă la 1795, de un excepțional spirit progresist.

Se știe că preocupările și mai ales o mișcare vie de științe exacte, apar de regulă pe bătaura științelor spirituale. Acestea creiază un anumit nivel cultural, care permite înmugurirea unei activități sau a unei inițieri mai intense în domeniul științelor exacte.

Societățile „științifice“ se supun și ele în general acestei reguli²⁾.

¹⁾ Toate acestea, precum și directiva generală a mișcării infirmă presupunerea lui *Lugoșianu*, că societatea ar fi putut lua ființă la Blaj, poate chiar sub conducerea fruntașilor Școlii latiniste (l. c., p. 278—279).

²⁾ Să ne gândim d. e. la Academia Română, care la întemeierea sa (1866) s'a ocupat numai de lingvistică, mai târziu și de istorie, pentru ca abia în 1879 să-și înființeze și o secție științifică.

Opresiunea și sărăcia împledecaseră pe Români ardeleni de pe la sfârșitul veacului al 18-lea să ajungă mai departe de întâia etapă. Iar școala latinistă pe de altă parte, pasionată de apărarea națiunii nobile ultragiatare, tindea spre cultivarea exclusivă a istoriei și a lingvisticii.

Deci nu numai o regulă de evoluție culturală, ci și o seducătoare lozincă națională reținea pe cărturarii noștri de atunci dela alte științe și în special dela cele exacte.

Societatea filosofoască reprezintă și în această privință o mișcare de echilibru în curentul latinist năvălitor. Ea pune la loc de cinste Istoria tuturor Românilor, dar nu uită de „dulceața darurilor“ și de „rodurile“ celorlalte „desfătătoare științe“, care „au înălțat firea... multor neamuri“. Se desprinde o tendință de a evada dintr'o misiune limitată și de a înălța tânăra cultură românească în actualitatea largă a progresului.

Textul „Inștiințării“, arată că fondatorii, și mai ales conducătorul Societății, câștigaseră o justă orientare în privința progresului științific al altor neamuri. Cât privește în special științele exacte, ei fuseseră martorii unei interesante mișcări geografo-naturaliste a Sașilor, mai ales a celor din Sibiu. Ea se deșteptase de o parte prin intensificarea exploatărilor miniere din Ardeal și Banat de către regimul austriac, pe de altă parte prin contactul viu al Sașilor cu conașionalii lor din Apus. Mișcarea își atinse apogeul sub guvernatorul *Bruckenthal*, el însuși naturalist-amator, care o protegia călduros¹⁾.

Intelctualii români, și mai ales Sibiienii, nu vor fi rămas indiferenți față de această mișcare. În special *Ioan Piuaru*, credem că a avut legături directe cu reprezentanții ei, dintre care unii fuseseră tovarăși cu el în Societatea francmasonă. Avem dovezi, că se găsea în bune raporturi cu guvernatorul, patronul mișcării, căruia *Piuaru* îi dedică „Economia stupilor“ de care am amintit²⁾.

Exemplul trebuie să fi fost determinant pentru fondatorii Societății și mai ales pentru *Piuaru*, ca să îmbrățișeze și științele exacte în programa Societății.

Cum spuneam însă, nici Sași nu încercaseră încă să se organi-

¹⁾ Baronul *Samuil Bruckenthal* (1721—1803), întemeietorul Muzeului *Bruckenthal*, a guvernat Ardealul între 1774 și 1787.

²⁾ În dedicație îl numește pe *Bruckenthal* „*al meu făcătorul de Bine*“, iar mai departe scrie: „...inima mea îmi zice: să nu uit smerenia Excelenții tale, când ai stătut în grai cu mine despre sporiul învățăturii mele și cum m'ai învrednicit a dobândi *Limanul Milei împărătești* ca să mă poci mai desăvârșit procopsi întru știința tămăduirii ochilor“. La sfârșitul precuvântării îi mulțumește „pentru facerile de bine ce am primit“.

zeze într'o societate științifică. Inițiativa cărturarilor români dela Sibiu este cu atât mai meritorie.

b) *O a doua joarte remarcabilă caracteristică a Societății filosofice este luminata ei concepție socială.*

Intreaga „Inștiințare“ e străbătută de dragostea, chiar de adorația cărții, a culturii. Dar în același timp răsbate printre rânduri credința în rostul cărții și al culturii pentru ridicarea maselor, a națiunii, pentru *binele de obște*. Științele sunt „*folositoare*“; „*raze ale zorilor spre luminarea neamului românesc*“, iar viitoarea colecție: „*visiterie cu doare alese și neprețuite*“.

Vestirile erau plănuite deci înainte de toate ca un organ de *popularizarea tuturor științelor*. Trebuie să știm că la temelia acestui plan stă o concepție evoluată, care chiar în Europa occidentală prinsese rădăcini abia cam pe vremea Societății noastre filosofice. Este concepția, că știința nu mai aparține doar câtorva aleși, ci ea trebuie să devină *un bun comun al omenirii întregi*, căreia urmează să i-o împărtășești într'o formă potrivită.

În ce privește tocmai științele exacte, am putea susține, că fondatorii „Vestiri“-lor trebuie socotiți printre precursori. Se știe doar, că drept întâia operă-model de popularizare științifică este citată „Istoria naturală a unei lumânări“ scrisă de *Faraday* care se născuse abea la 1791.

Românii dela Sibiu fuseseră influențați în această privință mai ales de ideile revoluției franceze, pe care le recepționaseră uimitor de repede și în cea mai distilată formă a lor.

Dar ridicarea poporului prin cultură reprezenta numai o latură din planurile societății. Ei se gândeau și la *ridicarea economică și sanitară a lui*. Sfaturile medicale proiectate, în special pentru cei dela „*țîerra*“, cât și cele privitoare la „*pruncii cei mici*“ sunt gânduri moderne, care pot răsuna numai dintr'o matură și generoasă concepție socială, cu totul remarcabilă pentru acum un veac și jumătate. Știm doar, din nenorocire, că sănătatea săteanului și mai ales a copilului sunt probleme mereu neglijate la noi până în veacul nostru. Fără să vrem, ne amintim din nou de Piurariu la acest capitol.

Cât de tare era credința colaboratorilor în frumusețea și dreptatea planurilor lor pentru folosul obștei, se vede și din faptul, că ei s'au constituit, s'au organizat, au început munca și au apărut în public cu „Inștiințarea“ lor, înainte de a fi sosit aprobarea de sus pentru o Societate filosofică a Neamului Românesc din Mare Prințipatul Ardealului“.

c) *Al treilea aspect principal*, deosebit de semnificativ al „Societății filozoficești“ este *organizarea unei campanii culturale în Principate, în special în Muntenia.*

Din petiția lui Barth, ca și din întreg textul înștiințării este evident, că „Vestiri“-le cu bogatul și bine chibzuitul lor material se adresau și urmau să fie trimise Românilor de dincolo de munți. Ele erau plănuite să apară „*Miercurea și Sâmbăta, în care zile și poșta în părțile Țării Românești pornește*“. În alt loc se spune „*negreșit... se vor trimite la București toată săptămâna*“.

„Înștiințarea“ se adresează direct cercurilor din Principate, iar programa este deasemenea adecuată. „Vestiri“-le urmau să fie desfășurate numai în Țara Românească“.

Această încercare de descălicare culturală a Ardelenilor în Principate ar fi avut loc cu două decenii înainte de a lui *Gheorghe Lazăr*. Ea nu era să fie opera unui singur om, ci a unei înjghebări organizate, în care se înfrățeau și se valorificau ardoarea și competența a numeroși cărturari ardeleni pentru o mare operă culturală și socială.

S'ar putea, ca planul acestei descălicări să fi luat ființă abia după ce Piuariu și colaboratorii lui s'au convins, după repetatele refuzuri oficiale, că nu-și pot îndeplini programa în Ardeal. Aceasta însă nu scade câtuși de puțin valoarea înaltă a întreprinderii lor. Ea dovedește că inițiatorii credeau tare în misiunea lor, pe care nu înțelegeau s'o părăsească în fața piedecilor.

Ea arată o luminată și caldă conștiință națională, care se ridică suveran peste sacrosanctele graniți politice de atunci.

„Înștiințarea“ ne mai încredințează, că echipa dela Sibiu cunoștea bine stările din Principate, împreună cu istoria lor politică și religioasă, și luase contact cu cercurile intelectuale conducătoare din Muntenia, în special cu *Enache Văcărescu*.

Se produsese un fenomen spiritual de mare însemnătate, pe care din nenorocire nu-l cunoaștem în amănunte și nu-l putem urmări în rezultate. „Vestiri“-le n'au apărut, iar despre Societatea filozoficească nu mai găsim nicio urmă.

Care este pricina acestui regretabil insucces?

Xenopol crede, că nu s'au plătit abonamentele cerute (l. c., p. 271). N'avem niciun indiciu despre acest lucru și deci niciun motiv să bănuim de indiferență sau de ostilitate pe Bucureștenii de atunci, sau pe ceilalți munteni solicitați.

Chendi bănuiește, că moartea lui Adamovici „*probabil va fi fost un motiv de căpetenie*“ (l. c. p. 34). Dar eptiscopul dela Sibiu a

murit abia în 1796, iar „Vestiri“-le trebuiau să apară săptămânal începând cu luna Maiu 1795.

Mult mai verosimil este să admitem, că guvernul îngrijorat pusese mâna pe „Inștiințare“ aflând astfel, că Societatea este ardeleană, nu munteană, și că deci concesiunea lui Barth a fost aprobată prin inducere în eroare. Rezultatul nu putea fi decât retragerea concesiunii și disolvarea Societății. *Papiu*, cel mai apropiat în timp dintre comentatori, vorbind de Societate, spune:... „*Ideea a fost mare, dar inimiztii progresului român destul de tari spre a o sugruma îndată în nașterea sa*“ (l. c., p. 11).

Nu putem decât să regretăm strivirea acestui atât de vechiu și de nobil început de luptă, deslănțuit prin întovășirea unor luminați cărturari, precursori în mai multe direcții. El a rămas în documentele vremii ca o dovadă, alături de multe altele, despre hotărîrea noastră de a ne afirma pe calea cea mai dreaptă a progresului, hotărîre, pe care desolantele vitregii ale trecutului au lovit-o năpraznic de atâtea ori.

Membrii risipiți de sila vremurilor își vor fi văzut de planurile lor individuale, îngreunați de desamăgiri și lipsiți de îndemnul și perspectiva pe care și-o dă desfășurarea unei opere colective, la care participi din momentul în care ea a fost concepută.

Se pare însă, că planurile Societății nu s'au irosit fără urmă sub lovitura destinului. Mai mulți comentatori (*Lugoșianu, Chendi, Iorga*), cred, că inițiativa și spiritul societății se recunosc în „*Theologia moralicească... după rândulala Sf. Bisericii Răsăritului*“ tipărită de *Samuil Micu* în 1796; în „*Pilde filosoficești*“ și „*Viața și Pildele prea înțeleptului Esop*“, apărute în 1795 la același P. Barth din Sibiu, ca și în bogatul *calendar* din 1797, plin de învățături morale și instrucții dietetice.

EMIL POP

DEMOCRAȚIA AMERICANĂ

Cuvântul „*democrație*” care se poate pronunța astăzi iarăși fără teama de a sjunge la închisoare sau în lagăr, flutură pe buzele tuturor însoțit de un zâmbet de ușurare și fericire. Democrația, atât de mult batjocorită de dictatori, și-a dovedit puterea într’o luptă pe viață și pe moarte de mai bine de 6 ani, luptă din care a rezultat o lume sărăciă, o lume mizeră, care-și pune nădejdele în forțele aceleiași democrații, care va și cu siguranță să reclădească tot ce a fost distrus atât în suflete cât și pe pământ, pentru a reda tuturor celor ce-și pun astăzi speranțele în ea, o existență scutită de privațiuni și prosperă. *Democrația*, acest cuvânt magic, acest cuvânt dătător de puteri noi, despre care se vorbește atât de mult și în care se speră fără rezerve, este o noțiune extrem de vagă pentru majoritatea persoanelor ce fac uz de ea. Vom încerca deci, ca în spațiul foarte limitat ce ne stă la dispoziție, să conturăm în câteva linii generale sensul precis al noțiunii de *democrație*.

Montesquieu în capod’opera sa *Esprit des lois*, apărută în 1748, ne definește democrația în felul următor: „Atunci când, într’o republică, poporul în totalitatea lui are puterea suverană, aceasta este o *democrație*” (II, 2). „Democrația fiind suveranitatea poporului, nu va fi democrație decât regimul în care poporul în întregime, sau cea mai mare parte posibilă, va exercita acțiunea sa, direct sau prin intermediul unor reprezentanți în ceea ce privește guvernarea chestiunilor publice ¹⁾”. Vedem deci că „ideologia democratică se bazează pe un dublu postulat. În primul rând ea afirmă existența unei voinți generale, care nu ar fi voința unei majorități de cetățeni, ci chiar a poporului însuși, ca grup personificat. Ea afirmă, pe de altă parte că guvernării nu sunt decât organele acestei voinți colective, astfel încât, direct sau indirect, toată viața Statului ar găsi în ea principiul său și directivele sale ²⁾”.

¹⁾ G. Guy-Grand: La démocratie et l’après-guerre, pag. 5.

²⁾ M. Bourquin: La crise de la démocratie, pag. 63.

Cele două *idei-forță* care stau la baza oricărei democrații sunt: *libertatea și egalitatea*. Ori de câte ori una dintre aceste două noțiuni de bază nu sunt respectate, nu mai putem vorbi de un regim democratic.

„Democrația, aceea care a luat naștere în timpurile moderne, a fost înainte de toate o reacțiune contra absolutismului și a monarhiei de drept divin. Dacă o urmărim în evoluția sa în timpul războaielor religioase din sec. XVI, a revoluțiilor din Anglia din sec. XVII, sau a mișcării filozofice din sec. XVIII, ea apare mai ales ca un efort pentru a micșora puterea prințului, pentru a-l îngrădi în limite cât se poate de strâmte, de precise și hotărâte. Făcând acest efort ea a prins conștiința de ea însăși, opunând suveranității personale a monarhului suveranitatea poporului, afirmând intangibilitatea „drepturilor omului“, imaginând această separație a puterilor, în care Montesquieu vedea garanția supremă a libertății contra abuzurilor autorității, construind regimul parlamentar, degajând din experiența engleză mecanismul ingenios al guvernământului de cabinet, înmulțind în jurul executivului procedurile de control, exprimând în sfârșit visul său ca și temerile sale; prin proclamația că „regele domnește, dar nu guvernează“¹⁾.

Aceste considerațiuni asupra evoluției democrației sunt valabile pentru democrația europeană, nicidecum însă pentru cea americană, care are — după cum vom vedea mai târziu — alte cauze determinante în evoluția ei. Cu toate acestea câteva considerațiuni ale unui cunoscut autor francez, asupra democrației europene, se potrivesc poate mai bine pentru cea americană. „Astfel — spune *Fr. Delaisi* — legea poate fi ținută ca expresiune a voinței tuturor. Din acest moment nicio rezistență nu se mai poate concepe: problema esențială a supunerii consimțite este rezolvată întru cânta prin definiție. De fapt niciodată sub niciun regim, monarh, dictator sau tiran n'a exercitat asupra individului, a persoanei sale, a familiei sau a bunurilor sale, asupra activității sale economice sau intelectuale o putere atât de întinsă ca Statul democrat modern. Și niciodată nimeni nu a fost mai bine ascultat. Mitul democratic confundând suveranul cu subiectul său, a realizat maximul de autoritate. El a fost până astăzi cel mai puternic și mai perfect crez politic“²⁾.

Recunoscând existența democrației americane, nu vrem să negăm existența celorlalte democrații, cum ar fi democrația engleză, sovietică, franceză sau elvețiană, fiecare având anumite caractere distincte și bine definite. Deși există multe asemănări ce leagă toate aceste democrații, cu toate acestea nu ne vom ocupa de ele, deoarece *expunerea*

¹⁾ M. Bourquin, op. cit., pag. 78.

²⁾ Les contradictions du monde moderne, pag. 46—47.

noastră nu va fi comparativă ci demonstrativă, misiunea noastră fiind îndeplinită dacă vom reuși să arătăm caracterele esențiale ale democrației americane.

Înainte de a trece la analizarea propriu zisă a democrației americane, am vrea să arătăm *mediul* în care aceasta a luat naștere, s'a dezvoltat și a ajuns în stadiul de perfecționare în care se găsește astăzi. Bine cunoscutul scriitor american de origine franceză, *St. V. Benét*, vorbind despre America ne-o zugrăvește în felul următor: „Ea este o țară a speranței, o țară a libertății. Este țara unde tot felul de oameni, veniți din toate colțurile lumii, își fac drumul lor, cot la cot unii cu alții. Ei vizitează bisericile — catolică, protestantă, evreiască, musulmană sau budistă — după bunul lor plac și niciunul dintre ei nu poate să fie persecutat din cauza religiei sale. Bărbații și femeile acestei țări aleg pe acei prin care doresc să fie guvernați, înlocuind prin votul lor, și nu printr'o revoluție, pe reprezentanții pe care îi cred nedemni de misiunea lor, exprimându-se deschis și în orice moment asupra guvernului lor și asupra felului cum țara este condusă, rămânând toluși peste tot ei înșiși, fiind loiali unei cauze, unei țări și unui drapel.

Acest drapel este drapelul înstelat. Această țară, este Statele-Unite ale Americii. Această cauză este cea a democrației¹⁾. Intr'o astfel de atmosferă de libertate pură, de perfectă egalitate și înțelegere nu ne putem mira că regimul democratic a ajuns la o perfecțiune și o puritate de neegalat în istoria politică a popoarelor.

Pentru a înțelege adevăratul sens al democrației americane, trebuie să aruncăm o privire retrospectivă asupra începuturilor de colonizare ale teritoriilor care formează Statele-Unite de astăzi. *Credem că nu depășim cu nimic realitatea istorică, dacă afirmăm că poporul american s'a născut deodată cu democrația americană*. Acest lucru este cu atât mai adevărat cu cât în lungul evoluției istorice a poporului american nu putem semnala nici măcar o eclipsă, cât de trecătoare ar fi fost ea, a ideii de democrație. Democrația, prin idelle sale de bază, *libertate și egalitate*, a fost steaua călăuzitoare a diferitelor comunități care s'au înjghebat încetul cu încetul pe litoralul de est al Oceanului Atlantic, indiferent de locul unde s'au înfiripat sau de distanța care le separa. Ar fi interesant de studiat evoluția tuturor acestor așezări omenești, foarte primitive la început, care însă din motive care nu se asemănau peste tot, și-au ales același crez în conducerea lor, concretizat peste tot în idela de libertate și egalitate pentru toți

¹⁾ Amérique, pag. 1.

membrii acestor colonii. Vom arunca o privire sumară asupra a două dintre cele mai tipice cazuri de înjghebări omenești de pe coasta americană, care se deosebesc între ele în mod fundamental, atât prin mobilul care le-a inițiat cât și prin scopul urmărit.

Primul caz de încercare de colonizare engleză în America de Nord se face la sfârșitul secolului al XVI, când, în anul 1585, o expediție engleză pune piciorul pe o insulă denumită *colonia Virginia*, în onoarea Reginei Virgine Elisabeta. Dar această primă încercare s'a soldat cu un eșec dezastruos deoarece dintre coloniștii debarcași, nici unul nu a rămas în viață. La începutul secolului următor (XVII), după înfrângerea Armadei spaniole, și după ce la Londra s'apăr o serie de lucrări și piese teatrale care incitau spre aventuri coloniale, unde se bănuiau bogății imense, care tentau campaniile comerciale engleze ce sperau câștiguri fabuloase, nu este deci de mirare că se pune din nou posibilitatea organizării unor expediții, mai ales că mitul invincibilității flotei spaniole fusese spulberat. În felul acesta iau ființă în anul 1606, două companii ce trebuiau să finanțeze aceste expediții, dar numai una singură, cea din Londra, ajunge să trimită trei vase (*Goodspeed*, *Susan Constant* și *Discovery*) spre America. Vasele părăsesc portul Londrei înainte de Crăciunul anului 1606, purtând 143 de coloniști. Această companie condusă de un *Consiliu al Virginiei* spera că vasele sale vor ajunge să descopere noi bogății uriașe, care să le îmbogățească depozitele cu dragi de aur și pietre prețioase. Speranțele lor fură înșelate, deoarece la 2 Aprilie 1607 vasele acostară într'un golf înconjurat de păduri de nepătruns, în care se vărsa un râu, pe care coloniștii îl bolezară *Râul lui James*, după numele Regelui Angliei. Navigând câteva mile în susul râului, coloniștii debarcară și puseră bazele unei așezări omenești pe care o numiră *Jamestown*.

După ce-și aleseră un Consiliu local și un președinte, conform instrucțiunilor primite la plecare, și după ce se instalară în colibe mai mult sau mai puțin confortabile, coloniștii noștrii rămaseră singuri și izolați, deoarece vasele care îi aduseră se întoarseră în Anglia. Primul an a fost foarte greu din cauza dificultăților pe care le întâmpinau coloniștii, atât din partea indienilor care le erau ostili, cât și din cauza unei clime prea aspre. Colonia a fost însă salvată de un tânăr energetic și distins, *John Smith*, care prin dârzenia sa știu să mențină ordinea și disciplina în momentele cele mai critice. Lozinca lui era: „Cine nu muncește, nu mănâncă“ și astfel mulțumită intervenției sale energice, colonia se menținu până în momentul când noui provizii sosiră din Anglia. Dar în afară de proviziile trimise, mai soseau și reproșuri amare pentru faptul că nicio bogăție, nicio

comoară nu fusese trimisă în Anglia pentru a recompensa pe comercianții care și-au riscat capitalurile în această afacere oneroasă. Este adevărat că nu se găsea nicio comoară ușor de descoperit pentru a fi trimisă în Anglia, se găseau însă alte bogății care nu se puteau valorifica decât după ani îndelungași de muncă grea și asiduă. De fapt după ce colonia trece prin ani grei de foamete și mizerie, încetul eu încetul se fortifică, iar din moment ce tutunul începe să devie o marfă căutată în Europa, prin cultivarea ei din ce în ce mai intensă, colonia devine prosperă¹⁾.

Un alt caz tipic de colonizare engleză în America, dar care se deosebește de cel precedent mai ales prin mobilul său, a fost acela numit al „*Pelerinilor*“. Pe timpul persecuțiilor religioase din Anglia, un grup de cetățeni care s'au separat de biserica de stat engleză (separatiștii), au fost obligați să se refugieze în Olanda, unde au găsit o primire cât se poate de călduroasă (1608). După ce au petrecut un an la Amsterdam, acești Pelerini se stabilesc la Leyde, dar nici aici nu era o lume pentru ei, deoarece și Olanda era frământată de lupte religioase, astfel că ei se gândesc să traverseze Oceanul.

Pelerinii se adresa Regelui Angliei Iacob I pentru a obține permisiunea necesară de a fonda o colonie în America. Dar deoarece Pelerinii erau separatiști și deoarece pe aceea vreme Biserica și Statul în Anglia erau în foarte bune raporturi, ei nu putură obține o aprobare formală, ci doar una indirectă, în cazul când se vor purta liniștit în America. În felul acesta Pelerinii au fost împinși în brațele aceleiași Companii a Virginiei cu care încep tratativele în vederea organizării unei expediții peste Ocean. Acordul a fost negociat la Leyde, prevăzând o colaborare de 7 ani, în timpul cărora toți coloniștii trebuiau să lucreze pentru interesul comun, afară de 2 zile pe săptămână, rămânând ca după expirarea termenului contractual, pământurile și casele să rămână în proprietatea coloniștilor, iar beneficiile să se împartă. Unele dintre clauzele acestei convenții au fost modificate la Londra astfel că Pelerinii nu au mai putut accepta să-l semneze; au plecat deci fără a avea măcar asigurat un sprijin financiar și o porțiune de teritoriu unde să se stabilească.

La început se proiectase ca Pelerinii să se imbarce pe două vase, pe *Speedwell* și pe *Mayflower*, dar după două plecări nereușite din cauză că *Speedwell* lua apă la bord, Pelerinii se îngrămădesc pe singurul vas ce le mai rămăsese, pe *Mayflower*, și ridicară ancora în

¹⁾ Vezi pentru detalii: André Maurois: Istoria Statelor Unite, pag. 28 și urm. și Allan Nevins — H. S. Commager: Istoria Statelor-Unite, pag. 13 și urm.

portul englez Plymouth la 6 Septembrie 1620. Înainte de a debarca pe solul american, rătăcind pe o mare puțin prietenoasă, Pelerinii încheiară în ziua de 21 Noiembrie 1620 faimosul act, denumit „*Pactul de pe Mayflower*“.

Deoarece acest „Pact“ este primul pact constituțional al Statelor-Unite, a cărei importanță este evidențiată de toți istoricii americani, ne permitem să-i facem cunoscut conținutul. Pactul începe printr-o formulă care reprezenta într-adevăr credința cea mai profundă a Pelerinilor: „In numele Tatălui. Amin“. Preambulul acestui Pact, era o mărturisire a supunerii semnatarilor — 41 la număr — a acestui act, față de Regele Angliei; cu toate că au fost izgoniți din Anglia și cu toate că nu au primit aprobarea expresă a Regelui pentru expediția lor, cu toate acestea Pelerinii rămâneau mai presus de toate englezi devotați Coroanei.

Restul documentului — partea cea mai importantă — este redactată în felul următor:

„Întreprinzând, pentru gloria lui Dumnezeu și progresul credinței creștine, pentru onoarea Regelui și a țării noastre, o călătorie cu scopul de a stabili prima colonie în regiunile de Nord ale Virginiei, noi, prin prezenta, facem solemn și mutual, în prezența lui Dumnezeu și a noastră a tuturor, o alianță și ne organizăm cu toții într'un corp civil politic, pentru cea mai bună ordine a noastră, pentru conservarea noastră și pentru continuarea scopurilor mai sus menționate. În virtutea acestui fapt, noi vom putea decreta, constitui și dispune legi, ordonanțe, acte, constituții și officii juste și echitabile, întru cât se vor arăta cele mai necesare și cele mai convenabile pentru binele general al Coloniei, căreia noi promitem toată supunerea și ascultarea ce o datorăm“¹⁾.

Relese foarte clar din textul acestui Pact care au fost scopurile acestei expediții, ele au fost mai presus de orice interes pecuniar sau comercial, având drept scop unic „gloria lui Dumnezeu și progresul credinței creștine“. Analizând mai departe textul acestui Pact, vom vedea că în el se cuprind noțiunile fundamentale adoptate mai târziu în organizarea viitoare a Statelor-Unite. Pelerinii se constituiau „într'un corp civil politic“, conștienți fiind că numai printr-o „bună ordine“ a lor vor putea să-și conserve ființa și să aducă la îndeplinire scopurile pentru care au plecat la drum. Ei hotărâsc totodată să decreteze „legi, ordonanțe, acte, constituții și officii juste și echitabile“ de câte ori se va arăta nevoia, angajându-se în același timp să se supună întru totul acestor legi. Oare nu găsim în această chartă a democrației americane

¹⁾ J. B. Scott: Le principe de l'égalité juridique dans les rapports internationaux, pag. 496. Recueil des Cours de l'Académie de la Haye. 1932, vol. IV.

aplicarea integrală a definiției dată de Montesquieu cu 128 de ani mai târziu, când spunea că ne găsim în fața unei democrații „atunci când, într-o republică, poporul în totalitatea lui are puterea suverană”? Într'adevăr, cei 41 de Pelerini constituți într'un „corp civil politic”, aveau cu toții puterea suverană, angajându-se să ia parte efectivă la aducerea legilor și ordonanțelor, cărora le promiteau supunere deplină.

Se impune încă o remarcă justificată în legătură cu „Pactul de pe Mayflower,” prin faptul că nu toți pasagerii aflători pe vas l-au semnat. Aceasta se explică deoarece o parte erau femei și minori, iar o altă parte — infimă natural — erau fie boțnavi, fie că nu știau să scrie. Dacă facem însă numărătoarea tuturor persoanelor prezente pe bordul vasului, vedem că majoritatea celor de sex masculin și majore au semnat acest important act, consfințind astfel principiul democratic și astăzi în mare onoare în America, în virtutea căruia *minoritatea trebuie să se supună hotărârilor majorității*. Totodată trebuie să admitem că Pelerinii au acceptat și principiul egalității tuturor membrilor acestui „corp civil politic”, atât în ceea ce privește drepturile lor, cum era dreptul de a aduce legi și ordonanțe, precum și în ceea ce privește datorile concretizate în acest act prin promisiunea de a se supune fără murmur legilor.

Colonia întemeiată sub aceste auspicii liberale și democratice, numită *Plymouth* după numele portului de îmbarcare, a avut foarte mult de suferit din cauza foametei și mizeriei, fiind sortită pieirei, cu toate acestea ideile care i-au stat la bază formează încă și astăzi chela de boltă a democrației americane.

Astfel începe să se populeze încetul cu încetul întreg ținutul care se întindea dealungul Oceanului cu fel de fel de oameni, luând naștere o sumedenie de colonii care depindeau de Coroana Angliei. Cu timpul izbucnesc însă conflicte din ce în ce mai acute, între spiritele mai liberale ce emigrau și teocrația puritană a metropolei. Un tânăr, *Roger Williams*, sosit din Anglia în 1631, susținea că „toți oamenii sunt egali și frați, fiind copiii lui Dumnezeu; că o chartă regală nu dădea niciun drept asupra pământului care aparținea în realitate indienilor; că Statul și Biserica trebuiau să fie separate; că a limita dreptul de vot în materie civilă numai la membrii Bisericii ar fi ca și cum ai alege un doctor pentru convingerile sale religioase și în sfârșit că orice persecuții din motive de conștiință erau evident împotriva doctrinei lui Isus Christos. „Un magistrat”, spunea Roger Williams „nu este numai servitorul lui Dumnezeu dar și servitorul poporului”¹⁾.

¹⁾ André Maurois, op. cit. pag. 37.

Conflictul dintre colonii și metropolă se adâncește și prin faptul că aceste colonii ajung la un început de organizare etatică, având guvernele lor constituite, care primeau anumite dispoziții din Anglia. Dar cu timpul conștiința independenței devine din ce în ce mai acută la toți coloniștii, care în definitiv erau cetățeni liberi veniți în marea lor majoritate chiar din Anglia, astfel că nu le mai convenea să fie tratați drept niște ființe mai prejos de compatrioții lor rămași pe continent. Mai mult chiar, prin sistemul adus din Anglia se dezvoltase practica administrativă în virtutea căreia toți membrii unei unități coloniale participau efectiv, prin votul lor și prin posibilitatea de a fi aleși în funcțiuni politice sau administrative, la treburile și conducerea coloniei. În felul acesta se dezvoltă într-o cadență extrem de rapidă gustul spre o independență completă, mai ales că marea majoritate a coloniștilor începuseră să-și dea seama de faptul că orice colonie era importantă pentru metropolă numai întrucât putea să aducă beneficii însemnate acestora. „Astfel, toate legile și toate regulamentele care garantau acest profit trebuiau să rămână în vigoare.

„Parlamentul englez avea toată libertatea de a promulga legi pentru guvernarea coloniilor, dar nu era permis acestora să trimită reprezentanți proprii în Parlamentul englez. Acesta avea dreptul să ridice impozite din colonii și coloniștii nu putea decât să le plătească sau să se revolte“¹⁾.

Prăpastia care separa coloniile de metropolă se adâncea mai ales și în urma izolării lor la distanțe atât de mari, încât cea mai rapidă cursă navală dura cel puțin șase săptămâni. Mai era și faptul că lipsa orice contact permanent sau măcar sporadic între guvernul din Londra și colonii, cei din metropolă ignorând cu totul starea de spirit și necesitățile ce domneau peste Ocean. Criza izbucnește cu ocazia promulgării legii timbrului („Stamp Act“) în virtutea căreia coloniștii erau obligați să plătească anumite taxe de timbru pentru jurnale, broșuri, patente, facturi, etc. pentru ca astfel să se îmbogățească vistieria metropolei. Americanii se revoltară și după ce arseră toate timbrele trimise declarară următoarele: „Noi vă datorăm fidelitate, cu toate acestea avem aceleași drepturi ca englezii. Orice englez are dreptul de a nu plăti impozitele la care nu a consimțit fie personal, fie prin intermediul reprezentanților săi. Acest consimțământ noi nu l-am dat“²⁾. Revoltă justificată de altfel în conformitate cu idelle de bază ale democrației care se practica de mult timp în America. Dar metropola nu voia să înțeleagă justa revoltă a coloniștilor, trecând la

¹⁾ St. V. Benét, op. cit. pag. 27.

²⁾ Ibidem, pag. 30.

măsuri de represiune care nu fac decât să precipite cursul evenimentelor. Ruptura încă nu se produsese, nu era însă departe momentul când ea trebuia să intervină în relațiile dintre Anglia și coloniile sale din America de Nord.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea Anglia se găsea în situația de a nu-și fi putut permite luxul unor războaie la distanțe atât de mari la care se găsea America, deoarece numărul soldaților săi era minim și armatele sale erau împrăștiate în toate colțurile lumii. Cu toate acestea guvernul englez forțează nota, dând ordin armatei să ocupe Bostonul și să recurgă la diverse măsuri de constrângere. Urmarea imediată a fost o reacțiune violentă a americanilor care degeneră într'un adevărat războiu. Coloniștii aveau în fruntea lor un comandant de talia lui *George Washington* care înțelesese planurile militare ale englezilor și din primul moment caută prin anumite mișcări tactice să le anihileze și astfel începu „*războiul de independență*“.

În acest timp se întrunește la Philadelphia un Congres continental, la care au venit reprezentanți din 13 colonii, pentru a debata situația creată prin atitudinea Angliei. După debateri îndelungate, se hotărăște redactarea unei moțiuni prin care să se declare toate coloniile independente de metropolă. Cu redactarea acestei moțiuni au fost însărcinați *John Adams*, *Thomas Jefferson* și *Benjamin Franklin*. Jefferson — reprezentantul Virginiei — fuse acela care redactă moțiunea, corectată ulterior de Adams și de Franklin și astfel se născu „*Declarația de independență*“ adoptată în unanimitate de toți delegații Coloniilor, în ziua de 4 Iulie 1776.

Declarația de independență este fructul unei revoluții, care se deosebea fundamental de toate revoluțiile europene, unde ideile umanistilor și a filozofilor au jucat un rol deosebit de important. „Ceea ce, din contra, a fost excepțional în revoluția americană, este că ea s'a născut dintr'o situație de fapt cu totul nouă, în care filozofii și juriștii nu au avut niciun amestec, prin faptul că ea nu căuta să aplice nicio doctrină inspirată de intelectuali prea vorbăreși și mai ales că ea nu avea înaintea ochilor exemplul antichității. Ea se născu din sprite religioase și libere, într'o țară nouă, unde nu a existat niciodată o monarhie tradițională, ci numai dominația unei monarhii străine și îndepărtate, unde nu a existat o aristocrație națională, unde exista un popor mult mai bogat și mult mai cultivat pentru aceea epocă ca acelea din Europa, unde toată lumea se bucura de o bună stare relativă și unde nu existau nici oameni prea bogați și nici prea săraci“¹⁾.

¹⁾ *Francesco Nitti: La démocratie. Vol. I. pag. 148.*

Declarația de independență se adresa lumii întregi pentru a demonstra credințele și convingerile cele mai profunde ale popoarelor Lumii Noi. „Când cursul evenimentelor umane constrâng un popor să rupă legăturile politice care îl uneau de un alt popor, ca să-și asume, printre puterile pământului, rangul egal și deosebit la care legile naturale și Dumnezeuul naturii îi dau dreptul, un elementar respect pentru opinia umană îl obligă să declare cauzele care au determinat această ruptură“. Acestea sunt cuvintele cu care începe Declarația de independență, urmează apoi enunțarea unor principii care stau la baza tuturor mișcărilor democratice din lume.

„Noi socotim aceste adevăruri — spuneau americanii — ca evidente, că toți oamenii au fost creași egali; că sunt înzestrați de Creator cu anumite drepturi inalienabile, printre aceste drepturi se găsește dreptul de a se bucura de viață și de libertate și urmărirea fericirii; pentru ca aceste drepturi să fie asigurate s’au constituit printre oameni guverne care-și dețin justa lor putere din consimțământul guvernaților. De câte ori un guvern oarecare amenință să distrugă aceste țeluri, poporul are dreptul de a-l schimba sau abolii, de a institui un nou guvern care să se bazeze pe aceste principii și de a restrânge puterile lui la forma pe care o va crede cea mai adecvată pentru a-și asigura securitatea și fericirea. Prudența cere, este adevărat, ca să nu se schimbe pentru motive ușuratică și trecătoare, guverne stabilite de mult timp. De fapt, experiența ne arată întotdeauna că oamenii sunt mai dispuși să sufere, atâta timp cât durerile lor sunt suportabile, decât să-și facă dreptate răsturnând un guvern cu care sunt obișnuți. Dar atunci când o lungă serie de abuzuri, tinzând invariabil spre același scop, trădează intenția de a supune întreaga comunitate unui despotism absolut, poporul are dreptul și chiar datoria de a răsturna un astfel de guvern, pentru a-și asigura noi garanții de securitate viitoare“.

Acest pasagiu al Declarației era un strigăt adresat lumii întregi, prin care se proclamau anumite principii valabile pentru toate popoarele. Era strigătul care chema popoarele la luptă în contra monarhilor absoluți, în contra tiranilor și în contra claselor privilegiate, care țineau sub jugul lor milioane și milioane de oameni. *Era consfințirea definitivă a principiilor democrației moderne, a libertății, a egalității și a principiului prin care se proclama că guvernanții sunt făcuți pentru a servi poporul și nu pentru a fi serviți. Se consfințește totodată principiul că guvernele își derivă puterea din consimțământul expres al poporului, consimțământ ce putea fi retras ori de câte ori acesta nu înțelegea să guverneze în interesul poporului și în executarea mandatului pe care l-a primit.*

S'a reproșat americanilor că nu aplică peste tot aceste principii, mai ales în posesiunile lor coloniale. Iată ce răspuns dă acestor afirmații un autor american: „Declarația nemuritoare care a proclamat independența noastră ca națiune, afirmă principiul că orice guvern derivă justele sale puteri din consimțământul celor guvernați. Acest principiu, cu toate că nu se aplică riguros în guvernarea posesiunilor noastre coloniale și a dependențelor noastre teritoriale, a fost constant menținut și dezvoltat în regiunile Uniunii federale, care au fost organizate în „State“. Orice principiu general are excepții și Americanii au avut înțelepciunea de a înțelege că doctrina „consimțământului guvernaților“ nu era și nu putea să fie de aplicațiune universală în toate circumstanțele și în toate cazurile“¹⁾).

Nimeni nu poate spune că americanii sunt perfecți, cu toate acestea trebuie să recunoaștem că Jefferson, autorul Declarației de independență a creat o operă care stă și astăzi la baza nu numai a democrației americane, ci a tuturor democrațiilor, care trebuie să garanteze popoarelor *dreptul la viață, la libertate și la urmărirea fericirii*.

* * *

Războiul de independență a fost lung — el a durat 7 ani — terminându-se prin încheierea unei păci provizorii la 30 Noembrie 1782, tratatul definitiv fiind semnat la 3 Septembrie 1783. Anglia a pierdut acest războiu nu pentru că ar fi fost la capătul puterilor sale, ci mai ales din cauza unei repulsii crescânde pe care o resimțea poporul englez față de acest conflict, în care frații trebuiau să lupte unii contra altora. *Pacea însemna nașterea unei noi națiuni, a unei națiuni care a știut să lupte și să sângereze pentru libertate și pentru bunurile spirituale*. O națiune bizară, compusă din 13 State independente, unde oameni din toate categoriile sociale și-au întins mâna înfrățindu-se într'o luptă pe viață și pe moarte pentru a câștiga un singur lucru: *libertatea*.

Dar urmările războiului se făceau din ce în ce mai resimțite, astfel că în 1786 avu loc o reuniune a delegațiilor a cinci State în Annapolis, pentru a reglementa comerțul grav atins și desorganizat. În același timp, această reuniune constată anumite anacronisme în organizarea Uniunii și propune pentru anul următor un Congres general al tuturor Statelor, cu scopul de a se revizui articolele confederației, care să devie astfel fundamentul Uniunii. Acest Congres se întrunește la *Philadelphia* la 14 Mai 1787, însă nu începe să lucreze decât la 25 ale aceleași luni. Erau reuniți aci toți oamenii de seamă ai Americii,

¹⁾ J. W. Garner: *Idées et institutions politiques américaines*, pag. 3.

printre care enumerăm un Washington, Franklin, Madison, etc. care cu toții erau căliți de războiul ce abia trecuse. Cu toate că scopul acestui Congres era revizuirea articolelor care stăteau la baza Confederației de State, cu toate acestea ei hotărîră, cu un curaj demn de admirat, să elaboreze o nouă constituție, care să fie pactul fundamental de organizare constituțională a Statelor-Unite.

După lungi și spinoase debateri în care trebuia să se delibereze asupra tuturor chestiunilor ce puteau interesa organizarea etatică a Statelor-Unite, se adoptă în ziua de 17 Septembrie 1787 Constituția, care este și astăzi aproape neschimbată în punctele ei esențiale. Ea devine însă lege de abia în ziua de 30 Aprilie 1789, când 11 din cele 13 State federale o acceptară expres și când pe baza clauzelor sale fu ales primul Președinte al Statelor-Unite, *George Washington*.

Preambulul acestei Constituții are următorul conținut:

„Noi, poporul Statelor-Unite, dornici de a întemeia o Uniune mult mai perfectă, de a stabili justiția, de a asigura liniștea interioară, de a întări apărarea noastră comună, de a desvolta bună starea generală și de a asigura binefacerile libertății atât pentru noi cât și pentru urmașii noștri, decretăm și întărim prezenta Constituție pentru Statele-Unite ale Americii“.

În conformitate cu prevederile acestei Constituții, *puterea legislativă* este exercitată de un *Congres* compus dintr'o Cameră și un *Senat*. Camera deputaților se compune din 435 de deputați aleși pe termen de 2 ani, în proporție de aproximativ un deputat la 250.000 de locuitori. În felul acesta Statele federale cu o populație mai numeroasă trimit în Cameră mai mulți deputați decât Statele mici. Această inegalitate aparentă este însă compensată prin compoziția Senatului, care se compune din 96 de senatori aleși câte doi de fiecare Stat, mandatul acestora avînd o durată de 6 ani, din doi în doi ani alegându-se o treime din numărul senatorilor.

Prerogativele Camerei și a Senatului sunt aproape egale, avînd însă anumite deosebiri. *Senatul* are dreptul de a ratifica sau nu tratatele internaționale, de asemenea de a confirma sau respinge numirile făcute de Președinte cu privire la înaltele funcțiuni federale, cum ar fi miniștrii, ambasadorii, judecătorii federali, etc. *Senatul* însă nu poate iniția legi financiare, aceasta fiind în atribuția exclusivă a Camerei, poate însă propune amendamente la ele. După ce o lege a fost votată în ambele Camere ea este trimisă Președintelui Statelor-Unite pentru semnare. Președintele poate să opună unei legi veto-ul său și în acest caz trebuie să se obțină o majoritate de două treimi în ambele Camere, pentru ca să se treacă astfel peste voința prezidențială.

Senatul mai are și atribuții judecătorești, transformându-se în Înaltă Curte de Justiție pentru judecarea proceselor intentate înalților demnitari federali.

Puterea executivă se exercită de Președintele Statelor-Unite, ajutat de un Vice-președinte, aleși prin sufragiu universal și secret, pe termen de patru ani. Președintele este în același timp și primul ministru al țării, Vice-președintele fiind și președinte al Senatului. Președintele numește pe miniștrii cu care înțelege să colaboreze, aceștia fiind în majoritatea cazurilor prieteni intimi ai Președintelui, dar aceste numiri trebuie să obțină și agrementul Senatului. Atribuțiile Președintelui nu sunt fixate în mod precis de Constituție, astfel că Președintele Theodor Roosevelt (1901—1908) putea să spună pe bună dreptate că el este în drept să facă tot ce Constituția și legile țării nu-i interzic expres. Activitatea Președintelui, ca reprezentant al puterii executive, este însă controlată de Senat în așa măsură, „încât unii comentatori mai vechi îl considerau ca făcând parte integrantă din această putere“¹⁾.

În sfârșit, *puterea judecătorească*, este exercitată de o Curte Supremă de Justiție, având sediul la Washington, și de Curți federale. Curtea Supremă veghează printre altele atribuții ale sale și la buna aplicare și interpretare a Constituției²⁾.

Pactul fundamental al organizației constituționale și democratice a Statelor-Unite, deși are unele lacune a putut să supraviețuiască tuturor vicisitudinilor a peste un secol și jumătate de viață sbruciumată, fără să fi suferit schimbări esențiale în natura sa. „Acest lucru nu s'a întâmplat numai din cauza înțelepciunii și a grandiosului sens practic al constituției americane, care l-au prezervat așa de mult timp de orice pericole. Marile instituții nu servesc la nimic până când principiile lor nu penetrează în sufletul poporului. Stabilitatea constituției americane se datorește faptului că spiritul acelor ce l-au creat nu s'a stins și că, cu toată corupția moralei democratice, sufletul hugenoșilor și a puritanilor trăește încă. Ea se datorește deasemenea și absenței tradițiilor monarhice, a oricărei aristocrații ereditare și mai ales lipsei unei mari armate.

„Constituția din 17 Septembrie 1787 a putut să se conserve aproape intactă, numai cu mici modificări, fără să fi fost nesocotită vreodată de o dictatură sau reacțiune militară. Statele-Unite au putut,

¹⁾ Nicolae Petrescu; Constituția Statelor-Unite, în Revista Româno-Americană 1945, Nr. 1, pag. 22.

²⁾ Vezi pentru detalii: James Bryce; La République américaine, 4 vol., Paris, 1911.

sub un regim de libertate, să atingă cel mai înalt grad de bogăție realizat vreodată de o altă țară din lume. Războiul cu Spania pentru Cuba și participarea la războiul european, dacă ele au determinat curente imperialiste și au creat mișcări corupte și funeste, nu au atins întru nimic caracterul Constituției¹⁾.

Constituția adoptată în 1787 era fondată pe ideea că cetățenii Statelor-Unite erau stăpânii propriului lor destin. Mândrii de libertățile lor câștigate prin lupte aprige, nesiguri fiind încă de viitorul lor, ei au decis să încorporeze în constituție anumite amendamente, destinate să garanteze drepturile fundamentale ale individului contra oricărei posibilități de tiranie din partea guvernului. În anul 1789, primul Congres al Statelor-Unite, reunit la New-York, a votat 10 amendamente ce se adăugau Constituției, cunoscute sub numele de „Declarația drepturilor” (Bill of Rights). În cursul istoriei Statelor-Unite aceste „Declarații” au fost o adevărată cetate de nezdruccinat ce apăra drepturile și libertățile poporului american. În Decembrie 1941, Președintele Roosevelt afirmă din nou credința poporului în aceste „Declarații a drepturilor” care definea și concretiza „principiile libertăților politice și morale”.

Dintre cele 10 amendamente cel mai important este primul, care stabilește că : „Congresul nu va putea impune nicio religie de Stat, nici interzice liberul exercițiu al vreunei religii, nici restrânge libertatea cuvântului sau a presei, sau a dreptului ce-l are poporul de a se întruni și de a adresa guvernului cereri pentru obținerea drepturilor sale”. Acest articol conține esența idelilor și a libertăților democratice ce au dominat în tot decursul istoriei Statelor-Unite, fără să fi suferit vreodată măcar o eclipsă de moment. Următoarele articole conțin celelalte garanții ale libertăților democratice, pe care guvernul trebuia să le respecte în toate ocaziile.

Idealul democratic american, concretizat în libertățile cetățenești și în respectul omului pentru om, nu a suferit nicio încălcare în decursul istoriei Statelor-Unite. În această țară aproape neînțeleasă de noi europenii, nu există lupta de clasă. „În Statele-Unite aproape numai clasa bogată și privilegiată este conștientă că formează o clasă. Spre marea neplăcere a unui număr de oameni politici, care au încercat să aclimatizeze în America metodele și ideile europene, muncitorii nu au avut prea precis ideea că formează o clasă aparte. Ei sunt sub influența acestei idei tipic americane, astăzi puțin depășită, că un om poate face tot ce vrea, având puțin noroc și multă perse-

¹⁾ F. Nitti, op. cit. pag. 154 - 155.

verență. Cristalizarea crescândă a structurii sociale nu a diminuat niciodată influența acestei idei; este rar de găsi un muncitor american care să se considere, pe el și pe copiii săi, ca fiind prizonieri pentru totdeauna ai unei clase¹⁾.

Din această cauză în America nu avem decât două partide mari, care duc lupta politică cu mijloacele legale permise de Constituție și legile țării, acestea sunt *partidul democrat* și *partidul republican*. Camera deputaților este compusă din 243 de deputați democrați, 190 republicani și 2 membri ai partidelor minoritare. Senatul are 57 senatori democrați, 38 republicani și un singur membru al partidelor minoritare. Nefiind decât două partide se poate obține mult mai ușor aceea majoritate absolută, atât de necesară guvernării democratice, decât dacă voturile se împart la o mulțime de partide, dintre care niciuna nu va avea decât o majoritate relativă.

Idealurile democratice americane sunt nu numai de aplicabilitate internă, ci ele își exercită influența lor binefăcătoare și în politica externă a Statelor-Unite. Astfel, Președintele Roosevelt, în discursul său din 6 Ianuarie 1941, preconiza garantarea a patru libertăți și aceasta nu numai în Statele-Unite ci în lumea întreagă. „Prima este libertatea cuvântului — spunea Președintele — și a expresiei în lumea întreagă. A doua este libertatea pentru orice persoană de a putea adora pe Dumnezeu după pofta inimii sale — și aceasta tot în lumea întreagă. A treia este eliberarea de mizerie, ceea ce, exprimat în termeni curenți, echivalează cu o înțelegere economică care să garanteze o viață sănătosă și liniștită pentru toți locuitorii tuturor națiunilor, din lumea întreagă. A patra este eliberarea de sub teroarea fricii, ceea ce echivalează cu o reducere generală a armamentelor, reducere atât de completă și de absolută pe toată suprafața pământului, ca nicio națiune să nu fie capabilă să comită o agresiune armată contra niciunui dintre vecinii săi ori unde ar fi“.

Dar nu numai în discursuri, ci și în actele având un caracter internațional, politica Statelor-Unite este bazată pe aceleași principii democratice. Astfel în Charta Atlanticului, semnată de Președintele Statelor-Unite F. Roosevelt și de fostul Premier britanic Churchill, se spune în punctul 3: „Ei vor respecta dreptul pe care-l au toți oamenii de a alege forma de guvernământ sub care vor să trăiască și doresc să vadă drepturile suverane și autonomia redată acelor care au fost lipsiți de ele prin forță“. Dar nu numai în această Chartă vedem evidențiându-se idealurile democratice, ci în toate acțiunile întreprinse de

¹⁾ Herbert Agar: A l'échelle de l'époque, pag. 163.

Statele-Unite în decursul acestui războiu mondial ce a sguđuit atât de profund omenirea.

Avem o chezășie că politica internațională democratică a Statelor-Unite va ști înfrunța orice afront, prin faptul că sediul permanent al Organizației Nașunilor Unite se găsește pe solul unde flutură drapelul instelat. „Acest drapel cuprinde în faldurile sale libertatea și speranța. Acest drapel înseamnă prietenie și nicidecum sclavie. Acest drapel dă oamenilor dreptul de a se guverna singuri și de a-și dirija propriul lor destin. Acest drapel rezumă curajul cetățenilor pacifiști care, dacă patria lor este atacată, știu să alerge la luptă, animați de o cerească îmbărbătare. Acest drapel simbolizează o nașune întreagă și un popor întreg care au încredere în umanitate, în viitorul umanității, în lumea în sfârșit liberă, pe care umanitatea o va clădi“¹⁾.

TITUS A. CRIȘAN

¹⁾ St. V. Benét, op. cit. pag. 121.

PETRU PAVEL ARON

„Dacă neamul nostru s'ar putea mântui prin jertfă, ce n'aş fi în stare să fec? Dar nu, de o mie de ori nu, sabia nu străbate prin întunec; numai lumina străbate“.

P. P. Aron

Cinstirea memoriei acelor care au înlesnit evadarea înaintaşilor noştri din „jugul de fier“ al celor trei naţiuni privilegiate este datorită de onoare a fiecărui ins. Pătruns de sentimentul acestei datorii, încerc să evoc vieaţa şi faptele trăitoare ale pe nedrept uitatului Petru Pavel Aron, care, într'un veac de cumplite asupri şi neîncetate frământări, şi-a chemat semenii însetaţi să se adape din adevăratele „fântâni ale darurilor“.

P. P. Aron s'a născut în anul 1709 în frunţaşa comună românească Bistra, (din apropierea oraşelului istoric Câmpeni) dintr'o veche şi distinsă familie de preoţi, nobilă de origine.

Actele vremii nu glăsuiesc cu privire la studiile de început ale viitorului episcop. Probabil, lumea cea încălciată a buchilor a cunoscut-o în şcoala din satul natal şi al copilăriei, iar binefacerile culturii în casa părintească. Şcoala mai înaltă a făcut-o la Roma, unde a fost trimis de episcopul Inochentie Micu spre a studia filosofia şi teologia. În anul 1742, a depus jurământul că va intra în ordinul călugăresc al Sfântului Vasile cel Mare şi va asculta pururea de episcopul său, iar în Iulie a anului următor a fost hirotonit preot.

După hirotonire, s'a întors la Blaj, unde s'a bucurat de încrederea deplină a episcopului Micu, căruia i-a fost de mult ajutor în păstorirea credincioşilor. În Iulie 1744, Micu l-a luat cu sine la Viena spre a-i fi de ajutor în luptele grele ce presimţea că va trebui să le poarte. Aron s'a identificat cu sbuciumul episcopului şi a făcut conştiincios legătura între şeful său şi comisia de anchetă. La sfârşitul aceluiaşi an s'au despărţit „între lacrimi„: Micu s'a refugiat la Roma, iar Aron a rămas la Viena până în vara anului următor, când s'a întors

între ai săi ca vicar episcopesc. Actul de numire purta semnătura episcopului și întăritura împărătească.

Zilele vicarului, întunecate dela început de murmurul împotriva Unirii și chiar de evadările din staulul acesteia, au devenit foarte plumburii după 25 August 1747, când episcopul Micu l-a excomunicat și a numit în locul său pe Nicolae Pop din Balomir, gășind o sabotare faptul că n'a publicat în sinod faptul de excomunicare a intrigantului iezuit Ballog. Aron a explicat credincioșilor săi că n'a cutezat să publice decretul, fără aprobarea Romei și a Vienei. Glasul său, deși cald, n'a putut topi gheața din juru-i. Protopopii strânși în sobor și călugării mai îndrăsneși ai mănăstirii blăjene n'au întârziat să-l sfătuiască pe Micu să continue lupta, căci nici lor nu le trebuie teolog iezuit și au hotărât să evite orice contact cu vicarul excomunicat. Atitudinea acestora a înrăurit întreaga Transilvanie și poporul s'a turburat din nou.

Aceasta, însă, n'a fost pe placul Curții vieneze. Acesteia i s'au părut acum și mai necesare abdicarea lui In. Micu și încredințarea scaunului episcopal aceluia care se va obliga să pună stavilă mișcării de emancipare politică și socială a poporului român și să lupte cu asiduitate pentru consolidarea prestigiului Bisericii unite.

În 1751, In. Micu a depus cărja episcopală în împrejurări cunoscute. Împărăteasa a dispus ținerea unui sinod electoral la Blaj, ca să aleagă trei persoane vrednice pentru scaunul episcopal. În același timp, a îndrumat pe guvernatorul Transilvaniei să stăruie ca între cei trei candidați să fie și Ruteanu Olșavski, episcop al Muncaciului, pe care dorea să-l treacă la Blaj. Clerul român a ales însă pe P. P. Aron, Grigore Maior și Silvestru Caliani. Cele mai multe voturi le-a obținut P. P. Aron, cu toate agitațiunile de altădată. Olșavski n'a obținut niciun vot. Împărăteasa a voit să anuleze alegerea. A înmuiat-o numai teama sfințicilor săi că „prin aceasta s'ar provoca una din desbinările cele mai primejdioase în sânul bisericii unite“. L-a preferat pe P. P. Aron celorlalți doi candidați, căci firea vicarului era mai blândă.

Împărăteasa l-a numit episcop în Februarie 1752, când l-a și ordonat să se prezinte fără amânare la Curte. Aron a plecat la Viena în primăvara aceluiași an și a stat acolo până în vara anului 1754.

A fost chemat la Viena pentru a fi verificat și sfătuit să se pună în slujba politicii vieneze și să nu lucreze nimic fără să întrebe pe teologul iezuit, pe episcopul catolic dela Alba-Iulia și chiar comisiunea catolică din guvernul transilvan. Aron a luat o dărză atitudine de opoziție împotriva înnoirilor dăunătoare Bisericii sale. A obținut îndepărtarea episcopului catolic dintre supraveghetorii propuși, dar nu și a

teologului iezuit. Din documentata monografie a lui Bunea rezultă că Aron a acceptat să-și țină un teolog iezuit numai după aproape doi ani de presiuni și amenințări în care timp a primit și un ordin formal din partea papei, și că împărăteasa, contrariată de atâta rezistență, s'a gândit chiar la îndepărtarea îndărătnicului din noua funcțiune.

Inchis în Biserica sa, lui Aron nu i-a mai rămas, deci, decât două obiective: desființarea ortodoxiei și eliberarea neamului său prin învățătură. Pentru aceasta, a militat metodic și intens până în 9 Martie 1764, când și-a dat sufletul.

Episcopul cu trupul firav, fața suptă, ochii vioi și portul fără strălucire, a dus o viață de ascet. N'a cunoscut mâncarea și odihna decât în măsura în care erau necesare menșinerii vieții: „*mâncarea i-a fost numai legume cu puțin ulei de in*” iar odihna numai de 4 ceasuri la zi; dar nici atunci n'a desprins lanțul ale cărui cuie i-au pătruns adânc în carne. Samuil Micu i-a asemuit trupul vlăguit „*cu o scândură*”. Anturajul său a fost supus aceluiași ascetism, din care pricină unii dintre tinerii călugări erau mai totdeauna bolnavi.

Postul și rugăciunea nu l-au înstrăinat de carte. Cu hărnicie de albină, și-a strâns cunoștințe bogate și variate, pe care le-a utilizat întotdeauna în folosul alor săi. Astfel, de pildă, în *Păstoriceasca poslanțe* sau *Dogmatica învățătură*, publicată la Blaj în 1759, a citat numai din literatura religioasă românească transcarpatină 24 de cărți, toate apărute între anii 1678 și 1749, iar într'o scrisoare, adresată Pontificelui român în 1756, a afirmat că graiul Românilor „*este cel latinesc*” și că aceștia sunt „*striviți sub greutatea publică și ale domnilor*” ca „*locuitorii Paraguayului și ai Braziliei*”. Este pe deplin justificată mărturisirea lui S. Micu că „*acest episcop a fost un bărbat de o mare erudiție*”.

Pentru buna administrare și organizare a bunurilor ce i-au fost încredințate, a fost econom sever și nu s'a lăsat lipsit de sfinctici luminași. Când s'au ivit cazuri excepționale, a convocat sfatul asesorilor — între care erau întotdeauna: Grigore Maior, Silvestru Caliani și Atanasie Rednic, toți trei cu studii strălucite în străinătate — și al celor doisprezece protopopi. Săborul cel mare, la care luau parte toți protopopii, se ținea în întâia Joie după Rusalii. În felul acesta, P. P. Aron a isbutit să deschidă școli la Blaj, să întemeieze o tipografie, să tipărească un număr de cărți, între care și manuale pentru școlile proaspăt deschise, să ajute pe cei mai săraci dintre numeroșii elevi veniți din toate părțile Transilvaniei și să facă, astfel, din satul dela împreunarea Târnavelor un centru cultural.

Ascetul dela Blaj a fost și milostiv. Când s'a călugărit, toată averea agonisită a împărțit-o săracilor. Mai târziu, când tineretul a apărut spre a-și lumina sufletul, aceeași generozitate s'a răsrânt și asupra elevilor săraci; pe aceștia „*ți ținea cu pîine și la praznice și cu fiertură, pe unii încă și cu haine și cu cărți*“, ne mărturisește S. Micu. În aceeași privință, este foarte grăitoare și cererea Bănățeanului Popovici, dornic a intra în seminar, pe care o citez în întregime pentru conținutul ei documentar:

„Prealuminate preaosfințite Doamne mie milostiv stăpâne. Cu umilință și cu smerenie la mila Mării Tale cězând un alergat, vězând prea Măria Ta pre toți săracii cu milă socotind rugându-me pentru aceste lipse ca să te milostivești smerenii mele să me miluești cu o pereche de cioareci (pantaloni) și la seminarium să me primești, fiindcă sunt foarte departe din țara Bănățului și nici de acasă am nădejde că și maica mea se ține cu destulă sărăcie, ca prin mila cu mine un nevrednic făcută, să se milostivească mântuitorul a Te împărțăși vecinicele sale bunățăți, fiindcă eu nu sunt vrednic eși face Măriei Tale destul pentru atăta bine al Măriei Tale.

Sufletesc și smerit fiu

Dumitru Popovici

Vo. Cu umilință și cu smerenie să se dea în mâna Mării Sale dmlui Vlădică“.

Nu tot așa a fost cu ortodocșii. Pentru paralizarea ofensivei ortodoxe și slăvirea revenirilor la credința strămoșească, Aron a scris și tipărit cărți de propagandă și a îndemnat pe alții să facă la fel, a alergat oriunde s'a produs vreo „*jalnică răsvrătire și amăgire*“ și a ținut predici îndușetoare. Dăr când a văzut că strădanțiile sale sunt infructuoase, că ortodocșii își reocupă bisericile și alungă pe preoții uniți, a deslănțuit împotriva populației pravoslavnice, îndeosebi a preoților ei, o luptă de exterminare. Preoții au fost alungați, legați în obezi, bălufți și aruncați în închisoare spre a se răscumpăra cu bani grei. Procedul aurifer al lui Aron a fost aplicat grabnic de protopopii și preoții uniți și chiar de eruditul Gheronte Cotorea. Actele vremii ne înfățișează pe protopopii uniți din Daia și din Armeni ca niște călăi. Persecuția și jaful și-au atins apogeul în anii 1761—1762, când ferocele general Buccow a restabilit ordinea și prestigiul voit al Bisericii unite prin crime și dărămarea sau incendierea mănăstirilor ortodoxe, socotite adevărate cuiburi de infecție antiunionistă. Istoricii uniți au recunoscut că Aron a fost „*necruțător*“ cu ortodocșii și au încercat să-i motiveze faptele prin atribuirea rolului de executant umil al ordinilor împărătesei.

Cu toate acestea, Aron și-a iubit neamul. La Roma, în fața Columnei lui Traian, a avut viziunea măreață a gloriei străbune și a exclamat în tonul liric al „*Cântării României*“: „*Unde-i gloria străbună? Unde-i patria română? Ardeal, pământ de jale, scumpă țara mea*“. Iar mai târziu i-a scris surorii sale: „*Dacă neamul nostru s'ar putea*

mintul prin jertfă, ce n'aș fi în stare să fac?" Cu toate acestea, n'a mers pe urmele marelui său înaintaș. I-au lipsit energia combativă și vorba înflăcărată a martirului Inochentie Micu, dar și convingerea că deslănțuirea unei lupte politice ar fi spre folosul neamului său atâta vreme cât acesta n'a obținut emanciparea culturală și, deci, nu-și cunoaște rostul și drepturile. Dimpotrivă, a priceput că a duce lupta așa cum a dus-o In. Micu, singur împotriva tuturor asupritorilor, fără o armată conștientă, este infructuoasă. *„Nașiunea trebuie crescută, educată, ca să fie în stare a se emancipa“* politicește, căci *„numai lumina străbate prin întunec“*. Pentru luminarea poporului și crearea unei armate capabile să se angajeze într'o uriașă luptă de desrobire politică și să obțină victoria, Aron a înființat la Blaj o tipografie și școli. Aceste școli au înmănunchiat din primii ani pe uniți și ortodocși în cultul paginei tipărite și al neamului. Inochentie auzind de strădanile acestuia pentru emanciparea culturală a poporului român, l-a încurajat scriindu-i dela Roma: *„Cu mare bucurie sufletească urmăresc toți pașii tăi și văd că în adevăr tu arunci sămânța cu mâna plină“*.

Viena a simțit că nu poate stăpâni temeinic Transilvania câtă vreme Transilvănenii sunt în legături spirituale cu frații lor de peste munți, mai ales cu Muntenii care se bucurau de prestigiu cultural și a căror țară „nu era închisă cu garduri“. De aceea a întrebuițat toate mijloacele ce le avea la îndemână pentru a distruge unitatea românească.

Deabia s'au scurs două decenii dela unirea unei părți a Românilor transilvani cu biserica Romei și Viena a și dat ordin ca preoștii ortodocși să nu mai asculte de vlădica „din țara Turcului“ și nici să-l mai pomenească în slujbele lor. La câțiva ani dela aceasta (în 1728), guvernatorul Transilvaniei, Sigismund Kornis, a ordonat județelor ca preoștii români care se vor mai sfinși în Țările române, Banat și Maramureș să fie supuși sarcinilor iobăgești. În 1744 și 1746, guvernul a mers și mai departe și a ordonat să fie alungați din Transilvania toți preoștii și călugării „schismatici“ care s'au strecurat aici din Țările române. Ciuma care a bântuit mai mulți ani în Muntenia ca și permanentele intenții ale Vienei de a se război cu Turcii încă au fost binevenite: în 1758, s'au întărit măsurile pentru a se opri trecerile dintr'o parte a Carpașilor într'alta.

Împotriva circulației cărților ortodoxe s'au luat aceleași măsuri. În 1725, episcopul Paiachi a dat ordin să se adune toate *„cărțile care au ieșit acuma de curând în Țara Românească, din Râmnic, și se cheamă învâțătura bisericească de cele șapte taine“* pe motivul

că nu sunt în spiritul „legii creștinești și al sfintelor soboare“. E vorba de cartea episcopului Damaschin al Râmnicului, tipărită în 1724. Consiliul de război austriac a aprobat hotărîrea episcopului. În 1746, Maria Terezia a interzis pătrunderea oricărei cărți din Țara Românească și Moldova și a ordonat strângerea unor astfel de cărți dacă s'ar afla în posesiunea preoților uniți.

Numai că aceste măsuri nu puteau întrerupe comunicațiile spirituale cu principatele transcarpatine, călă vreme Româniilor nu-și puteau îndeplini în cuprinsul monarhiei toate nevoile sufletești și ierarhice. Ortodocșii aveau nevoie de un episcop al lor care să-i hirotonească spre a nu mai fi siliți să treacă munții, iar bisericile românești de cărți. Era, deci, necesară completarea măsurilor. Cum era de așteptat, Curtea Imperială a rezolvit mai târziu problema înființării tipografiei unite.

Indemnat de dorința împărătesei Maria Terezia și convins de necesitatea existenței unei tipografii unite, P. P. Aron a reparat pe cât a putut tipografia rakoczy-ană dela Alba-Iulia, ajunsă în stăpînirea bisericii unite încă pe timpul lui Atanasie, a instalat-o la Blaj, unde îi fixase locul și In. Mîcu, și a dat dispozițiuni să se tipărească într'insa cărți religioase spre a se împiedeca întrebuițarea celor de peste munți. Încă editarea celei dintâi cărți a arătat că tipografia era veche, cu leascuri șubrede și cu litere aproape șterse de rugină. Aron, fire întreprinzătoare, a cumpărat dela tipografia academică din Cluj 2¹/₂ măști de material și a vărsat litere noi. În 1755, tipografia a fost înzestrată cu material nou, iar în 1756 a fost dăruită seminarului Bunei-Vestiri. De atunci poartă numele de Tipografia Seminarului din Blaj.

De aiurea au venit și meșterii tipografi. Afară de câte un Ungur sau Sas din Sibiu, toți meșterii au venit de dincolo de Carpați, deci erau „schismatici“ adevărași. Cunoaștem și numele acestora: Dimitrie, Ioan și Petru, toți trei tipografi dela Râmnic, centrul tipăriturilor bisericești ortodoxe, apoi Sandu, fiul tipografului Ieremia din Iași. Aceștia au ajuns cunoscuți la Blaj prin cărțile tipărite peste munți.

Alături de cărți de slujbă, ca: *Strajnic* (1753), *Euhologhion*, adecă molitvenicu (1757), *Octoih* (1760), au mai apărut la Blaj cărți didactice (între care figurează și o „*Invățătură creștinească prin întrebări și răspunsuri pentru procopseală școalelor*“, 1754, căreia i s'a dat și o ediție latină: *Doctrina christiana*, datorită lui Cotorea, dar și următoarele cărți ale lui P. P. Aron, sorțite să ajute opera Unirii tare primejduită în acel moment: *Floarea adevărului* (1753) scrisă cu ajutorul călugărașilor din Blaj și pusă în sprijinul unirii Românilor cu Biserica Romei: *Păstoriceasca poslanie* sau *Dogmatica învățătură* (1759), pentru a se împiedeca primirea tainei chirotoniei în diecezele străine, adecă

în Muntenia și Moldova și la Sârbii din Ungaria; o *Adevărată mângâdere* (1761) pentru aceia care au pățimit în timpul mișcării lui Sofronie și un *Săbor dela Florența* (1762), cu ediție latină închinată lui Buccow.

Tipăriturile Blajului „nu sunt rele și seamănă de multeori perfect din vorbă în vorbă cu cărțile tipărite la Iași sau la București“. Prin aceasta, ele au contribuit la unificarea limbii literare și la formarea unui climat prielnic consulării cărților religioase transcarpatine. Astfel, Samuil Micu, un elev al Seminarului din Blaj și apoi profesor și scriitor, ne spune în prefața Bibliei, lucrare de seamă tipărită la 1795 în Tipografia Seminarului, că textul acesteia a fost tradus după versiunea grecească, dar că în ceea ce privește Noul Testament a urmat mai ales redacția dela 1688 (a Bibliei lui Șerban) controlând-o și introducând mici schimbări în ce privește limba.

Cu toate acestea, ele n'au putut înlocui cărțile aduse de peste munți. Ortodocșii se fereau de cărțile care apăreau la Blaj și continuau să aducă „pe cărări oprite“ cărțile apărute pe „pământul Făgăduinții“ și să le împartă „între popii români“. Ba, mai târziu, la 1781, Brașovenii vor înainta „o cerere formală către magistratul Brașovului ca să li se îngăduie aducerea de cărți românești dela Râmnic, în locul celor slavone și grecești care acum nu se mai înțeleg“.

Nici cărțile de luptă religioasă nu s'au bucurat de circulația dorită deși „cuvântătoare turmă“ a putut observa că *Păstoriceasca poslanie* e recomandată ca fiind a „Bisericii Răsăritului“, că *Invățătura creștinească* este în spirit tradițional românesc (cu excepția dialogului) iar „*Săborul dela Florența*“ are un titlu foarte ademenitor pentru un „răsăritean“¹⁾. Ele au întâmpinat din primele zile mișcarea țărănească dirijată de Sofronie, care a adus potențarea eroismului religios a poporului român și ura contra unirii cu Roma.

Mișcarea literară din timpul lui Aron nu se limitează la cele de mai sus. În slujba Unirii primejduite s'au mai pus *Atanasie Rednic* cu o modestă „carte în contra schismaticilor“, a adversarilor confesionali din Transilvania, și *Gherontie Cotorea*, autorul lucrărilor nepublicate încă și în mare parte scrise pe când se găsea pe băncile iezuiților din Tyrnavia: „*Despre schismaticia Grecilor*“, „*Despre articulusurile cele de price*“, „*Cartea de religia și obiceiurile Turcilor*“ și „*Invățătura creștinească sau catehism mai mare*“, etc.

¹⁾ „Începerea, așezământul și iscăliturile sfântului și a toată lumea Săbor dela Florența din cele vechi grecești și latinești spre înțelegerea și folosul neamului nostru acum întâiu prefăcute, și într'acest chip tipărite cu blagoslovenia Preasfințitului și Prealuminatului Kyriu Kir Petru Pavel Aron, vlădicul Făgărașului, la Sf. Troiță în Blaj“.

Dintre aceste scrieri, se impune atențiunii noastre cartea „*Despre articulușurile cele de price*“ (1746), prin naționalismul ei cald. După ce se lămuresc cele patru puncte dogmatice „*pentru mai mare îndreptarea neamului meu*“ și afirmă că suntem și „*noi sânge adevărat a Râmleanilor*“ și „*că strămoșii noștri în vriamnia împăratului Traian s'ar fi prelins în părțile aceiaștia*“, Cotorea încheie cu aceste rânduri duioase cu privire la căderea adâncă a neamului românesc:

„O amar! Era oarecând și niamul rumânesc niam vestit și lăudat, iară acum fără de viaste și de toți ocărit zace. Era oarecând viliaz și în războiu tare; iară acum fără de putiare și mai prijos decât alte niamuri. Era oarecând înfălept; iară acum încunjurat de norul neștiinții. Era de cinste, iară acum de toți lăpădat. Poruncia oarecând și Ardialului, iară acum nici țării sale. Ii slujia oarecând alte niamuri, acum dânsu iaste bajocura acelora; înainte era plin de fapte bune; acum bogat de fapte riale“.

Ideile, tonul și antitezele le-a găsit în opera mitropolitului Teodosie al Țării Românești, atât de mult influențată de cronicarul Const. Cantacuzino, cum au arătat N. Iorga și D. Popovici. Dar în tristețea cu care sunt expuse strălucirea trecutului și decadența prezentului nu trebuie să vedem numai o influență a umanismului românesc asupra Blajului. Ea este și o schițare, ce e drept timidă, a ceea ce numim *Renaștere transilvană*. Datorită acelutași scriitor, a prins aripi o altă trăsătură a acestei Renașteri: caracterul latin, în sensul românesc, blăjan, nū catolic, manifestat în ediția latină a „*Invățăturii creștinești*“.

Gh. Cotorea este, deci, un precursor transilvan al Renașterii transilvane.

Lucrările amintite constituesc, prin urmare în multe privințe, un început fericit. „*Erau aceștia numai niște modeste începuturi literare, dar cu atât mai prețioase, cu cât ele prevesteau operele mari care au urmat. Aron, Gh. Maior, Caliani, Rednic, Cotorea și alții erau mai mult dascălii celor ce au scris mai târziu opere de mare valoare decât scriitorii ei înșiși. Dar pentru aceea meritul lor pentru literatura și cultura română nu se poate tăgădui*“ (A. Bunea).

Tot vlădicul P. P. Aron a avut bucuria de a deschide și școlile din Blaj. Scoaterea învățământului românesc din faza începuturilor constituie un moment în istoria culturii naționale.

Tinerii români care au studiat la școlile înalte ale apusului luminat și-au dat seama de timpuriu că viitorul națiunii nu-l poate asigura libertatea singură fără așezăminte culturale potrivite. Numai școala poate cultiva și introduce națiunea românească în ritmul cultural al vremii. Modestele școli românești de pe lângă mănăstirile ardelene, rămase în

faza începuturilor, nu puteau corespunde poruncii vremii, după cum nu putea corespunde nici școala ungurească de limbă latină dela Tyrnavia, cu număr de locuri limitat pentru vlăstarele valahe. Aveam nevoie, deci, de așezăminte culturale românești și cu luminare intensivă și statornică. Încă din Noemvrie 1727, un sinod a cerut un Seminar.

În. Micu, cu voința lui gata de orice jertfă, a voit să facă din Blaj un focar de cultură și a început edificarea așezămintelor în 1741. Marele ctitor n'a apucat să le vadă terminate, căci au trebuit șase ani pentru ridicarea mănăstirii în care aveau să se adăpostească călugării aleși să împrăști lumina și noua învățătură religioasă — și mult mai mulți ani până să se poată deschide școlile. Munca părăsită de neobostitul vlădică a fost continuată cu aceeași sârguință de P. P. Aron. Acesta, nu În. Micu, a avut mângâerea de a inaugura mănăstirea în 1747 și de a deschide școlile, „fântâni ale darurilor“, cum le-a numit, în 1754.

Aron a avut și încurajarea Vienei, căci Maria Terezia a purtat o grije deosebită acestor fundațiuni atât de necesare. În 1754 i-a dat chiar ordin, ca după instalarea sa în scaunul vlădicesc „îndată cât va fi cu putință să se apuce de deschiderea învățăturilor și chivernisirea într'insele a celor lipsiți“.

Învățași cu care să înceapă opera de luminare a neamului său deasemenea a avut. Dela Tyrnavia, unde a primit aceea revelație romană care l-a legat de Unire, dar și de neamul său, a venit eruditul *Gherontie Cotorea*, animatorul școalelor din Blaj, și probabil și Grecul din Naxos *Leontie Moschonas*, întâiul călugăr al Blajului. Dela Colegiul din Viena al iezuitului Pazmany a venit *Atanasie Rednic*, un auxiliar al episcopului Aron în opera de organizare a școlilor și apoi el însuși episcop. Dela Roma, unde fuseseră trimiși de Inochentie, au venit: *Silvestru Caliani*, care și-a început vieța monahală în mănăstirea Muncaciului, și *Grigore Maior*, viitor episcop, amândoi urmași politici ai episcopului pribeag. De peste munți, din județul Romanșilor, a venit dascălul *Constantin Dimitrievici* care în 1757 ne-a dat o copie a Hronicului lui D. Cantemir.

Și îndărătnicul episcop n'a lăsat să se scurgă vremea. În Octomvrie 1754, a vestit satelor românești deschiderea școlilor din Blaj și programa analitică a acestora și a fixat atribuțiunile acelor care aveau să lumineze sufletele învățăceilor.

Și gândul lui faptă s'a făcut, căci școlile Blajului, deschise solemn la 1 Noemvrie 1754, au funcționat dintru început în numărul și cu programul fixat, precum și cu educatorii aleși:

În școala primară, zisă „școală de obște“, deschisă pentru toți

iubitorii de învățătură, s'au propus: cetitul, scrisul, cântările bisericești și alte cunoștințe, în limba română. Învățământul a fost gratuit. Cu conducerea școalei a fost încredințat mireanul Ccst. Dimitrievici. În 1779, a fost transformată în școală normală.

În a.doua școală, „școala latinească“, (la început cu două și apoi cu trei clase) s'au propus: „cetirea, scrierea și tâlcuire limbilor (latină și maghiară) și ceva cunoștință a științelor“. Cu conducerea școalei a fost încredințat Grigore Maior. Din această școală s'a dezvoltat liceul teoretic „Sf. Vasile cel Mare“ de astăzi.

A treia școală, „școala de preoție“, era seminarul din mănăstirea Sf. Treimi. A avut două clase, doi profesori și menirea să învețe pe candidații la preoție și pe laicii care doreau să adâncească învățătura bisericească; poruncile dumnezești, Sf. taine, poruncile bisericești, dogmatica, adevărul Sf. Uniri și istoria bisericească. Profesorii: Silvestru Caliani și Atanasie Rednic. Seminarul a fost frecventat și de preoții obligați să-și completeze cunoștințele. Pentru examinarea acestora și a candidaților la preoție, Aron a instituit o comisie compusă din Cotorea, președinte, protopopul locului Ion Săcădate și arhimandritul Moschonas, membri.

„Prefect sau vătav al școalelor“ (director) a fost numit Silvestru Caliani.

La șase ani dela deschiderea acestor școale (1760), Aron a deschis un al doilea seminar, zis al Bunei Vestiri, într'o clădire nouă din curtea episcopiei. Pentru susținere, i-a donat moșia dela Cut, grădina dela Sâncel și tipografia restaurată. S'au propus numai studii teologice, în românește. „Episcopul pe cheltuiala sa ținea 12 călugărași, care mai pe urmă până la 24 se sporiră“, ne informează S. Micu-Clain, fost „călugăraș“ în acest seminar.

Cele două seminarii s'au contopit pe timpul lui Iosif al II-lea dând naștere Academiei teologice de astăzi.

Scolile Blajului au avut întotdeauna o afluență mare de elevi. În Decembrie a anului înființării, au avut 179 de elevi (școala de obște 79, cea latinească 74, iar școala de preoție 25). Numărul lor a crescut an de an. La 1760, au avut 500 de elevi.

Încă din întâiul an, elevii au fost recrutați din toate colțurile Transilvaniei. Alături de elevii proveniți din comunele din apropierea Blajului, întâlnim la „școala latinească“ pe Pahomie Vancea din Vănceștii Maramureșului, pe Sava Popovici din Rășinari (distinsul cleric de mai târziu) pe Ion Trisechi din Hodoșa (Trei Scaune), pe Gh. Beta din Zlatna, pe Daniil Marginal din Mărginenii Făgărașului (viitorul om de încredere al episcopului Dionisiu Novacovici), pe Nicolae Pop

din Abrud, etc. „Școala latinească“ a fost frecventată și de ortodocși, căci numai ortodocși puteau fi elevii proveniți din Rășinari, Săliște, Comana Făgărașului, etc.

Numărul mare al elevilor și recrutarea lor din toate colțurile Transilvaniei, ne dovedesc cu prisosință „setea de învățătură a Românilor, deci și oportunitatea deschiderii școlilor din Blaj“.

Dar această afluență se mai explică și prin atenția deosebită ce-o arăta episcopul Aron elevilor Blajului precum și prin conștiințioasa îndeplinire a îndatoririlor de către cei chemați să semene cunoștințe și idealuri.

Intr'adevăr, elevii au întâlnit dela început dragostea episcopului. Acesta s'a interesat mereu de elevi și a venit în ajutorul celor săraci, oferindu-le fiertură și pâne, sau chiar îmbrăcăminte și cărți. *„Pe vremea aceea erau în Blaj peste 300 de învățăcei, pe care episcopul îi flnea cu pâne și la praznice și cu tiertură, pe unii încă și cu haine și cu cărți. Școalele adeseori le cerceta și căuta sporiul“*, ne informează S. Micu. Este foarte grăitoare în această privință și cererea Bănățeanului Popovici pe care am citat-o în altă parte.

Pe cei foarte sărguincioși i-a încurajat și alifel: i-a trimis la școli mai înalte și apoi le-a încredințat misiuni mai importante. La Tyrnavia a trimis o seamă de tineri dintre care amintim aici pe Manase Neagoe din Broșteni, întâiul profesor de sintaxă al școlii blăjene, și pe Grigore Pop, care va fi trimis de episcop în diferite misiuni. La Colegiul de Propaganda Fide de asemenea au învățat mai mulți tineri între care s'au distins: Vasile Mureșanu, misionar al episcopului în Banat și Iacob Aron, profesor la școlile din Blaj, prefect al Seminarului Sf. Barbara din Viena și candidat de episcop. Pe episcop îl vedem străduindu-se să obțină favorul și a trimite elevi și la Colegiul din Neapoli.

Profesorii Blajului, hotărâți în misiunea lor și încurajați de episcopul iubitor de „spor“ sufletesc, și-au îndeplinit dela început datoria eternă împrăștiind iubirea de Dumnezeu, cultul muncii spornice și disciplinate și dragostea de neam. In școlile Blajului *„se învață cu temei limbile, îndeosebi limba latină, și pentru aceea curând se și vestiră“*, ne informează S. Micu și Ungurul Rettegi.

In felul acesta, aceste școli de profeție și învățătură a mirenilor s'au ridicat la nivelul celor mai bune școli străine din Transilvania și „au prăbușit toate născocirile dușmanilor noștri privitoare la lipsa de inteligență, de incapacitate pentru cultură a poporului românesc“. Ba, prin vorba înflăcărată a profesorilor Blajului, în deosebi a lui Cotorea, au statornicit „legături nouă cu cultura conștiință a Apusului“ și cu cea românească a ierarhilor și boerilor noștri și „au deschis largi

orizonturi cugetării neamului" (N. Iorga). „Ele ne-au dat conștiința mândră a originii romane, conștiința drepturilor la pământul strămoșesc și ne-au dat conștiința rodnică a unității naționale. An de an școlile Blajului au vărsat sute de elevi care, respirați în toate unghiurile Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului, au adus cu ei iubirea de lumină și de progres" (Z. Pâclișanu). De abia s'au scurs șase ani dela deschiderea acestor școli și Românii din județul Hunedoara, chemați la o nouă viață prin absolvenții Blajului, n'au întârziat să scrie astfel prefectului lor, Balog Ladislau: „Nu ne putem mira îndeajuns care e cauza că voi Ungurii ne-ați oprimat atât de mult, că ne-ați aruncat în gât și jugul iobăgiei, deși noi am fost și suntem cu mult mai mulți decât Ungurii și, mai mult chiar, suntem mai vechi în această țară decât voi, deoarece suntem rămășițele vechilor Daci“.

Munca intensă, metodică și românească ce se depunea în fiecare zi în aceste școli, numărul mare al elevilor și legăturilor spirituale ale Blajului cu întreaga Transilvanie au neliniștit pe dușmanii noștri seculari care știau că, prin școală, Românii se vor lumina, vor „distrage“ pe asupritori, vor pune mâna pe posturile de răspundere și vor lupta pentru reînțemeierea Daciei.

Dar neliniștea și ura dușmanilor n'au putut stingheri școlile Blajului în acțiunea lor de desrobire a Transilvanilor și „de unire a frânturilor neamului românesc într'un singur gând și într'o singură aspirațiune“.

* * *

Prin faptele sale trăitoare, în deosebi prin deschiderea școlilor din Blaj, P. P. Aron și-a câștigat recunoștința neamului. „Cât de adânc am fi căzut în prăpastia pregătită de dușmanii noștri, dacă Aron nu ar fi deschis școalele din Blaj din care tot mai numeroși, tot mai luminați, tot mai entuziaști ieșiau apostolii ideii și culturii naționale și duceau în toate părțile cuvântul mântuirii . . . și pregăteau opera cea mare a înfrățirii, gândirii, simțirii și emancipării naționale!“.

TULIU RACOTĂ

BIBLIOGRAFIE

1. Dr. Aug. Bunea: *Episcopul Ioan Inochentie Micu Clain*, Blaj, 1900; 2. Idem: *Episcopii Petru Paul Aron și Dionisiu Novacovici*, Blaj, 1902; 3. V. Stanciu: *Petru Pavel Aron*, Blaj, 1943; 4. N. Comșa. *Episcopul Ion Inochentie Micu*, Blaj, 1943; 5. Idem: *Dascălii Blajului*, în Anuarul liceului de băieți român unit „Sf. Vasile cel Mare“ din Blaj, pe anul școlar 1939/40, Blaj, 1940; 6. Idem: *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală dela Blaj*, Blaj, 1944; 7. N. Albu: *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944; 8. S. Dra-

gomir: *Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII*, vol. I—II, Sibiu, 1920—1930; 9. Dr. C. Suciu: *Arhieriei Blajului ctitori de școli naționale*, Blaj, 1944; 10. St. Manciulea: *Ctitorii școalelor din Blaj*, în *Anuarul lic. de băieți român unit „Sf. Vasile cel Mare” din Blaj*, pe anul școlar 1937/38; 11. Aug. Caliani: *Educația națională în școlile Blajului*, în *Cultura Creștină*, anul XVII (1937) no. 4—5, Blaj; 12. N. Iorga: *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, București, 1915; 13. Idem: *Istoria Invățămintului românesc*, București, 1928; 14. Idem: *Istoria Românilor*, vol. VII, *Reformatorii*, București, 1938; 15. Idem: *Istoria literaturii românești*, vol. I, București, 1925; 16. Z. Păclișanu: *Correspondența din exil a episcopului Inochentie Micu Kle n*, publicată de..., București, 1924; 17. Idem: *Blajul — în trecutul neamului nostru*, în *Cultura Creștină*, anul XVII (1937) no. 4—5, Blaj; 18. I. Lupaș: *Istoria unirii Românilor*, București, f. a.; 19. D. Popovici: *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945; 20. Dr. St. Pascu: *Transilvania în lumina datelor geopolitice, istorice și statistice*, Blaj, 1944; 21. M. Lupaș-Vlăsiu: *Aspecte din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1945; 22. St. Mețeș: *Relațiile bisericii românești ortodoxe din Ardeal cu Principatele Române în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1923.

ETNOGRAFIA ȘI FOLKLORUL ÎN U. R. S. S.¹⁾

După revoluția din Octombrie, orizontul cercetărilor etnografico-folklorice din Rusia se mărește enorm și cercul instituțiilor ce își închină activitatea lor progresului acestei discipline se întinde tot mai mult. Până la revoluție etnografia fusese, mai mult sau mai puțin, ocupația unui mic cerc de specialiști, care luau contact cu preocupările etnografice doar prin tangentă. Sub regimul țarist instituțiile care se ocupau cu cercetările etnografo-folklorice (Academia de Științe, Societate Geografică, Muzeul Etnografic și altele similare) existau într'un număr relativ restrâns. După revoluție apare o întreagă rețea de institute științifice atât la centru cât și în celelalte orașe din U. R. S. S. În fine, câtă vreme sub regimul țarist etnografia nu figura în învățământ, sub Sovietici ea își creează o situație legală în învățământul superior.

¹⁾ Articolul de față este o parte din comunicarea ținută de noi în ziua de 1 Martie 1946 la Cercul de Studii etnografice și folklorice al Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj, sub titlul: *Cercetările etnografice și folklorice în Rusia în ultimii 200 de ani*. La întocmirea acestui articol ne-am servit, între altele, de următoarele studii: D. Zelenin, *Die russische (ostslawische) volkskundliche Forschung in den Jahren 1914—1924*, în *Zeitschrift für slawische Philologie*, I, 1924 și urm.; Akademiya Nauk S. S. S. R., 1725—1925, *Muzej Antropologii i Etnografii* (Muzeul de Antropologie și Etnografie). Leningrad, 1925; Dimitrij Zelenin, *Russische (Ostslawische) Volkskunde*. Berlin u. Leipzig, 1927; V. Mosin, *Glavnyja napravlenija v izučenii varjažskago voprosa za poslednie gody* (Direcțiile principale în studierea chestiunii varege în ultimii ani), în *Sbornik prací I-ho sjezdu slovanských filologů v Praze 1929* (Buletinul de lucrări al primului congres al filologilor slavi la Praga în 1929), vol. II. Praha, 1932, p. 610 urm.; M. Marinus, *Ethnographie, Folklore et Archéologie en Russie Soviétique*, în *Bulletin de la Société Royale Belge d'Anthropologie et de Préhistoire*, XLIX, 1934; S. A. Tokarev, *Etnografija v Akademii Nauk, 1725—1945* (Etnografia la Academia de Științe), în *Izvestija Akademii Nauk S. S. S. R., Serija istorii i filosofii* (Buletinul Academiei de Științe a U. R. S. S., Seria istorico-filosofică), Tom. №. Nr. 3, Moscova, 1945, p. 191—200 și G. A. Knjazev, *Naučnye cennosti arhivov Akademii Nauk S. S. S. R.* (Tezaururile științifice ale arhivelor Academiei de Științe a U. R. S. S.), în *Vestnik Akademii Nauk S. S. S. R.* (Informatorul Academiei de Științe a U. R. S. S.), 1945, Nr. 5—6, (Moscova, 1945).

În 1919 apare prima facultate de etnografie (=secție) pe lângă Institutul de Geografie al Universității din Leningrad, mai târziu înființându-se diverse secții etnografice, catedre și facultăți întregi la multe alte Universități (Irkutsk, Kiev, Tașkent, Samarkand, Harkov, ș. a.). La Facultatea de Etnografie din Leningrad studiile etnografice cuprind două cicluri: unul de caracter general și al doilea de caracter special, divizat în 8 sectoare, după regiunea unde vor activa viitorii etnografi: finougriic, turc, iafelic (caucazian), mongol, tunguz, paleo-asiatic, iranian și slavi estici.

Centrele de cercetări etnografice rămaseră, ca și mai înainte, tot Leningrad și Moscova. În fruntea secției etnografice a Societății Etnografice din Leningrad este academicianul Sergej Oldenburg, care e și directorul revistei *Etnografija*, ce apare din 1926 în locul revistei *Živaja Starina* (Antichitatea vie), care își încetă apariția în 1917. În 1919 s'a creat Academia de Stat pentru istoria culturii materiale cu numele lui N. Ja. Marr, care din 1937 se încadră în sistemul Academiei de Științe. Această Academie pentru istoria culturii materiale, pe lângă preocupări arheologice, se ocupă intens cu etnografia, numărând printre colaboratorii ei pe distinșii etnografi sovietici D. Zolotarev și Dm. Zelenin. S'a creat deasemenea o secție pentru folklor la Institutul științific pentru istoria comparată a limbilor și literaturilor Apusului și Răsăritului (Directorul acestui institut este acad. N. Deržavin, iar cel al secției folklorice este etnograful și folkloristul Dm. Zelenin). La Facultatea de Geografie a Universității din Leningrad se înființă o catedră pentru etnografia Slavilor răsăriteni, al cărei titular este tot Dm. Zelenin. O mare activitate etnografică desfășoară muzeele din Leningrad, mai ales secția etnografică a Muzeului rus, unde lucrează D. Zolotarev, B. Kryženovskij, A. Seržputovskij, A. Makarenko și alții. Secția tipărește și un periodic: *Materialy po etnografii Rossii* (Materiale pentru etnografia Rusiei). Bogate materiale pentru etnografia și folklorul popoarelor din U. R. S. S. sunt adunate în Arhiva de fonograme și în depozitul pe manuscrise al Secției de folklor al popoarelor din U. R. S. S. a Institutului de Literatură al Academiei de Științe. Arhiva de fonograme este una din cele mai mari din lume, conținând peste 5000 de valțuri (cilindri) cu peste 15.000 de inscripții fonogramice dela peste 80 de popoare. Această bogată fonotecă s'a realizat grație imensei activități de culegere desfășurată de Arhiva fonogramică încă din 1926, când era doar o secție a Cabinetului de folklor al Institutului de Stat pentru istoria artelor. Mai târziu se adăugară culegerile fonografice ale altor instituții și ale diverselor persoane particulare. Printre colecții sunt câteva de o foarte mare importanță științifică, cum ar fi însemnările

fono ale lui A. V. Anohin dela popoarele altaice, ale lui L. Ja. Šternberg dela popoarele Siberiei răsăritene, înregistrările lui V. J. Johelson dela locuitorii din Aleutine, ale acad. K. G. Zaleman dela Tadjici, ale acad. N. S. Deržavin dela Slavii sudici și multe altele. Depozitul de manuscrise a luat naștere în urma expedițiilor nordice ale Institutului de Stat pentru istoria artelor. Alte materiale manuscrise proveniră dela alte instituții științifice și dela persoane particulare. În acest depozit se află, printre altele, manuscrisele folkloristului revoluționar J. A. Hudjakov, culegerile de proverbe și ghicitori ale lui P. K. Simoni, arhiva etnografului și folkloristului siberian A. A. Makarenko etc. În prezent depozitul de manuscrise al Secției folklorice a Institutului de Literatură conține 120 de colecții, totalizând circa 70.000 exemplare.

La Moscova, în locul Secției etnografice a Asociației prietenilor științelor naturale, antropologiei și etnografiei dela Universitatea din Moscova și al revistei *Etnografičeskoe Obozrenie* (Revista Etnografică), care și-au încetat activitatea în 1917, s'a înființat Secția moscovită a Academiei de Stat pentru istoria culturii materiale, în frunte cu V. Bogdanov. S'a întemeiat un nou Muzeu industrial, având o Secție etnografică, condusă de V. Bogdanov și B. Kuffin. Fostul Muzeu Rumjancev a devenit Muzeul Central de Etnografie, condus de B. Sokolov.

În ce privește alte centre din U. R. S. S., la Kiev există o Comisie etnografică pe lângă Academia de Științe Ucraineană, care editează *Etnografični Vistnik* (Informatorul Etnografic), redactat de etnografii V. Loboda și V. Petrov. Societatea de Etnografie din Kiev editează *Zapiski etnografičnogo Tovaristva* (Însemnările Societății Etnografice). În Belorusia, la Minsk, există un Institut al culturii beloruse. Începând din anul 1925 organizațiile patriotice de acolo editează revista *Naš kraj* (Ținutul nostru). La Vitebsk în redacția etnografului M. Kašparovič apare tot din 1925 revista *Vicebščyna*. La Smolensk, în afară de catedra de etnografie a Universității, există și două muzee etnografice de Stat, care au editat în 1924 și în anii următori: *Trudy Smolenskih gosudarstvennyh muzeev* (Lucrările muzeelor de Stat din Smolensk). O admirabilă activitate în domeniul etnografic desfășoară și asociațiile și muzeele din Kostroma, Voronež, Kazan, Archangelsk, Perm, Vologda, Irkutsk etc., aproape toate avându-și publicațiile lor de specialitate. Așa, la Kostroma apare revista *Trudy Kostromskogo Naučnogo Obščestva po izučeniju kraja* (Lucrările Asociației științifice din Kostroma pentru studierea regiunii), cu prețioasele colaborări ale lui V. Smirnov, K. Zavojko, N. Vinogradov, M. Zimin și alții. La Voronež apar: *Voronežskij kraevedčeskij Sbornik* (Buletinul pentru cercetarea regiunii din Voronež) și *Izvestija Voronežskogo kraevedčeskogo Obščestva* (Buletinul Societății pentru cercetarea regiunii din Voronež) cu colaborările

lui S. Vvedenskij, A. Puŋnicev, N. Valukinskij, F. Polikarpov, G. Fomin și mulți alții. Tot acolo, din 1921, apare sub conducerea lui A. Puŋnicev, *Voronežskij istoriko-arheologičeskij Vestnik* (Informatorul istorico-arheologic din Voronež), deosebit de prețios și pentru etnografie. La Rjazan apare din 1924 *Vestnik Rjazanskih kraevedov* (Informatorul cercetătorilor regiunii Rjazan) cu colaborarea etnografilor M. Malinina, N. Lebedeva, B. Kuffin ș. a. La Irkutsk apare *Sibirskaja Živaja Starina* (Antichitățile vii siberiene) cu colaborarea lui M. Azadovskij, G. Vinogradov, F. Chorošich ș. a.

Între toate institutele științifice, care cultivă disciplina etnografică în U. R. S. S., un loc de frunte îl ocupă și astăzi tot vechiul Muzeu de antropologie și etnografie al Academiei de Științe dela Leningrad. Colaboratorii acestui muzeu, L. Ja. Șternberg, V. G. Bogoraz, D. K. Zelenin și E. G. Kagarov crează o solidă școală etnografică și generații întregi de cercetători bine pregătiți, care împânzără întreaga Uniune până în cele mai îndepărtate colțuri ale ei. După datele publicate de Academia de Științe sovietică în 1925, muzeul acesta ocupa o clădire compusă din trei etaje, în care diferitele secțiuni muzeale erau ordonate astfel: Etajul I: Secția Siberiei și Europei nordice, în opt camere cu un total de 15.973 de piese; Secția Americii de Nord și Centrale în o sală, iar cea a Americii de Sud în o sală și jumătate, numărând ambele secțiuni un total de 7442 de exponate; Secția Africii, patru săli, cu 6000 de piese. Etajul II: Secția Asiei anterioare și centrale, o sală, cu 3625 de piese: Secția Extremului Orient patru săli, 18.600 de piese; Secția Indiei, o sală, 6000 piese; Secția Indoneziei, o sală și jumătate, 4500 piese; Secția Australiei și Oceaniei, trei săli, 4000 piese; Secția antichităților Turchestanului de Est și Vest, o galerie și trei săli, cu 10.520 piese. Etajul III: Secția arheologiei preistorice, o sală, 30.000 piese; Galeria Petru I, patru săli, 3975 de piese și Secția popoarelor europene (neexpusă) cu 7000 de piese. Muzeul mai posedă și o Secție pentru evoluția și tipologia culturii, pentru care nu se dau indicații statistice, pe atunci aflându-se încă în curs de organizare. În total, în 1925, Muzeul de antropologie și etnografie din Leningrad avea peste 100.000 de piese în 3105 colecții, număr care până acum credem că se va fi dublat. Biblioteca Muzeului avea în 1925: 2500 cărți rusești, 2767 cărți străine, 1231 reviste rusești, 2530 reviste străine, 930 broșuri străine și rusești, 18 atlase geografice, arheologice și etnografice, 100 albume cu schițe și 80 de hărți. Secția de fotografii, schițe și diapozitive însuma un total de 48.000 fotografii și desene. În plus, muzeul mai are un laborator fotografic și colțul lui Radlov, marele turcolog, fost director al Muzeului în 1893—1918. În

1925 Muzeul Etnografic sovietic avea un personal de 30 funcționari, printre care figurează savanți recunoscuți, ca: L. Ja. Șternberg, E. F. Karskij, K. G. Bogoraz, I. I. Zarubin, V. M. Lemeșevskij, E. K. Pekarskij, A. B. Piotrovskij și alții.

În ce privește procedeele de recoltare a materialului etnografic-folkloric, etnografia sovietică folosește, în afară de chestionare, și cealaltă cale, a expedițiilor științifice la mari distanțe, în spiritul și tradiția marilor călătorii științifice rusești din sec. XVIII. În vederea organizării călătoriilor de explorare se înființă o Comisie pentru cercetările expediționare. Este imposibil să înșirăm aici numeroasele expediții și călătorii științifice organizate până acum sub regimul sovietic în diferite raioane din U. R. S. S. Dar, pentru a ne face o idee despre amploarea acestor expediții științifice, e suficient să spunem că la ele luară parte, în afară de etnografi, savanți din orice domeniu de activitate umană și unele din ele jînură ani și ani de zile. Din numeroasele expediții organizate și realizate de Comisia pentru cercetările expediționare pomenim totuși pe cele întreprinse în Cazahstan, Peninsula Kole, (Loparskaja), Turkmenistan, Transcaucazia, republica Ciuvașă și altele. Cea mai mare prin proporțiile și rezultatele sale a fost *expediția iacută*, care a durat șase ani (1925—1931) și din ale cărei secții și subsecții, în număr de 25, una s'a ocupat numai cu cercetări de ordin etnografic. Rezultatele acestei expediții se concretizară într'o serie de monografii și buletine, — o adevărată bibliotecă documentară privitoare la țara și poporul iacut, — cele mai multe fiind de caracter istorico-etnografic. Expediția iacută, nu numai că îmbogăți știința etnografică rusă cu noul materiale și studii, dar prilejui în același timp și publicarea unor lucrări mai vechi, rămase în manuscris până la revoluție, ca, de pildă, fundamentalul dicționar al limbii iacute al lui E. K. Pekarskij. Acest dicționar, deși începuse să se tipărească încă din 1899, s'a terminat abia în 1930 sub îngrijirea Academiei de Științe sovietice. El numără cam 25.000 cuvinte și constituie nu numai un prețios instrument pentru studiul limbii iacute, ci și o enciclopedie completă asupra vieții și creației poporului iacut.

O altă problemă, ce ni se pune, este aceea a preocupărilor savanților etnografi sovietici. Intrucât în regimul sovietic etnografia ocupă un loc de primul ordin în angrenajul statal, iar cercetările etnografice sunt considerate în funcție de rezultatele lor practice, e normal ca problemele ce interesează pe etnografii din U. R. S. S. să fie centrate pe preocupările diverselor institute, comitete și comisii de Stat. În 1924 s'a creat o comisie specială pentru studierea republicii autonome iacute; în 1926, un Comitet pentru studierea republicilor sovietice și autonome;

În 1921 academicianul N. Ja. Marr a întemeiat *Institutul Iafelic*, pentru cercetări lingvistice, dar și etnografice; în 1922 fosta Asociație științifică slavă din Petrograd s'a transformat în Comisia slavă a Academiei de Științe. Toate aceste comisii, comitate și institute conțin în însăși denumirea lor suficiente indicații asupra naturii preocupărilor etnografilor sovietici încadrați în ele oricare își desăvârșesc cercetările în legătură cu ele. Cea mai importantă instituție, în ale cărei însărcinări preocupările de ordin etnografic ocupă locul cel mai de seamă, este, fără îndoială, Comisia permanentă pentru studierea compoziției etnice a populației din U. R. S. S. și a țărilor învecinate, fondată în 1917 și transformată după 1925 în Institutul pentru studierea popoarelor din U. R. S. S. Această comisie a avut la început un caracter pur practic și foarte restrâns, fiind însărcinată să determine ariile de răspândire ale popoarelor din regiunile apusene ale Rusiei, apoi ale Lituaniei, Poloniei, etc., în legătură cu trasarea noilor granițe statale ale Uniunii. Mai târziu Comisiunea primi misiuni mai largi: studierea diverselor grupe etnice, mai ales a minorităților naționale din U. R. S. S., și editarea de hărți etnografice exacte pentru diferite regiuni ale Uniunii Sovietice. În această din urmă însărcinare ea publică hărțile etnografice ale Belorusiei, Basarabiei, Siberiei, Asiei Centrale, Caucazului, etc. O altă însărcinare a etnografilor acestei comisii a fost întocmirea unui repertoriu precis al naționalităților din Uniune, în vederea efectuării recensământului general al U. R. S. S. din 1926. În legătură cu acest recensământ colaboratorii Comisiei publicară, înainte și după 1926, o serie de lucrări statistico-etnografice: I. I. Zarubin, *Spisok narodnostej S. S. S. R.* (Lista naționalităților din U. R. S. S.), 1927; Idem, *Spisok narodnostej Turkestanskogo kraja* (Lista naționalităților din regiunea Turchestan), 1930; Idem, *Naselenie Samarkandskoj oblasti* (Populația din ținutul Samarkand), 1926; N. Ja. Marr, *Plemennoj sostav naselenija Kavkaza* (Compoziția etnică a populației Caucazului), 1920; L. S. Berg, *Naselenije Bessarabii* (Populația Basarabiei), 1923; S. K. Paikanov, *Spisok narodnostej Sibiri* (Lista naționalităților Siberiei), 1923; F. A. Fielstrup, *Etničeskij sostav naselenija Priuralija* (Compoziția etnică a populației din regiunea Uralilor), 1926 și altele, aproape toate însoțite de hărți etnografice. Tot această comisie a publicat și o serie de monografii și buletine pentru diferite națiuni și regiuni etnografice, ca: *Buletinul Jnougriic*, 1928; *Buletinul vesfinic*, 1929, etc. și organul său periodic, *Omul* (čelovek), sub redacția academicianului S. F. Oldenburg. Comisia permanentă pentru studierea compoziției etnice a populației U. R. S. S. și a țărilor învecinate avea în 1925 cinci secțiuni: europeană, caucaziană, siberiană, turchestană și cartografică. Misiunea ei era rezu-

mată în acel an la următoarele probleme: clasificarea și sistematizarea popoarelor U. R. S. S. și ale țărilor vecine, lămurirea genezei și raporturilor lor reciproce, clarificarea chestiunilor privitoare la răspândirea și numărul diverselor grupe etnice, studierea tipului lor fizic și al modului lor de viață.

Cât privește cealaltă mare instituție științifică sovietică, Institutul Iafetic, el se ocupă cu prelucrarea problemelor noii discipline a iafetidologiei, cu studierea limbilor iafetice, a popoarelor Caucazului și ale altor țări. Acest institut editează *Buletinul iafetic* (Iafetičeskij Sbornik) și o mulțime de alte lucrări lingvistico-etnografice, în deosebi ale academicianului Marr, creatorul iafetidologiei. Teoria iafetică a lui N. Ja. Marr — după mărturia savantului sovietic V. Moșin — unind lingvistica cu istoria culturii, afirmă că arheologia aduce probe despre evoluția neîntreruptă în Europa Orientală a unei grupe culturale-etnice, pe care Marr o numește iafetică și pe care el o vede transmîțându-se până azi prin popoarele Caucazului. Noile condițiuni de viață ivite în epoca de trecere dela cultura pietrii la metal — zice Moșin — au fost cauza transformării limbilor iafetice în limbile indo-europene, printre care figurează și limba rusă, care păstrează însă și o serie de elemente arhaice iafetice. Pentru etnografie lucrările lui Marr au avut o foarte mare însemnătate, căci ele au pus într'un chip nou problema legăturilor reciproce culturalo-istorice între popoare. N. Ja. Marr a atras atenția, înainte de toate, asupra rolului istoric extraordinar, nerecunoscut până acum, al popoarelor iafetice din Caucaz, considerându-le pe acestea drept sursă principală în crearea civilizației mediteraneene (N. Ja. Marr, *Iafetičeskij Kavkaz i 3-i etničeskij element v sozdanie sredozemnomorskoj kultury* (Caucazul iafetic și al treilea element etnic în crearea culturii mediteraneene), 1920, și alte lucrări ulterioare. Tot el a arătat adâncă legătură istorică între diverse popoare socofite străine unul altuia, după origine (*Čuvaši-Iafetidi na Volge*) (Ciuvașii-Iafetizi pe Volga), 1926; *Iz pojezdki k evropelskim Iafetidam* (Din o călătorie la Iafetizii europeni), 1926, și multe altele. Prin lucrările lui Marr s'a făcut posibilă o nouă atitudine — cu mult mai largă — față de problemele etnogenezei popoarelor atât din U. R. S. S., cât și din țările vecine. Marr însă a mers uneori prea departe, încadrând în același cerc iafetic popoare cu totul depărtate: Hotentoții, Chinezii, locuitorii Țării Focului ș. a.

Să vedem, în sfârșit, importanța ce se acordă în U. R. S. S. etnografiei și etnografilor. Pentru a ne da seama de acest lucru e suficient să amintim câteva mari lucrări încredințate Institutului de Etnografie creat în 1937 pe lângă Muzeul de antropologie și etnografie, Institut

în care se contopesc și Institutul pentru studierea popoarelor. Institutul de Etnografie din Leningrad e însărcinat în prezent cu întocmirea și editarea a două lucrări de proporții monumentale, plănuite pe mai multe volume: *Popoarele U. R. S. S.* și *Popoarele lumii*. Amploarea acestei opere ne dă măsura importanței ce se acordă în U. R. S. S. etnografiei. Dar un exemplu mai edificator în acest sens îl constituie faptul că în timpul acestui îngrozitor războiu, când U. R. S. S. a avut atâtea pierderi și a adus atâtea jertfe, nu s'a precupețit câtuși de puțin ajutorul material al Statului pentru continuarea și desăvârșirea cercetărilor etnografice. În timpul războiului Leningradul fiind asediat, activitatea continuă mai mult în secția dela Moscova a Institutului de Etnografie, se construiește hărți etnografice, se întocmesc descrieri istorico-etnografice ale diferitelor țări, totul în vederea proiectării enciclopediei: *Popoarele lumii*. O deosebită atenție se acordă în acești ani grei și etnogenezei popoarelor asiatice și europene. Se ținură și 2 congrese: în 1942, Congresul pentru etnogeneza popoarelor Asiei Centrale și în 1943, Congresul pentru etnogeneza Slavilor. Continuare, deși pe scară mai mică, și expedițiile științifice, în regiunile Moscova, Ucraina, Tadjikistan, îmbogățind etnografia sovietică cu noi materiale. La sfârșitul anului 1944 a avut loc expediția arheologo-etnografică în Peninsula Ciucilor.

În sfârșit un alt exemplu care ne arată participarea etnografiei la rezolvarea unor probleme vitale pentru U. R. S. S., ne arată în același timp și importanța poziției pe care o ocupă această disciplină la vecinii noștri răsăriteni. Colaboratorii Muzeului Etnografic, profesorii de etnografie L. Ja. Șternberg și V. G. Bogoraz au avut un rol activ în organizarea și funcționarea Comitetului pentru sprijinirea popoarelor regiunilor nordice de pe lângă Prezidiumul Comitetului executiv central al întregii Uniuni, una din cele mai înalte autorități sovietice (*Komitet sodejstvija narodnostjam severnych okrain pri Prezidiume V. C. I. K.*), comitet cunoscut și sub numele de Comitetul Nordului, care desfășură o muncă uriașă pentru ridicarea economică și culturală a micilor popoare înapoiate din Nord.

Datorită puternicului sprijin al Statului, în întreaga Uniune s'au înființat o mulțime de muzee regionale, toate adunând și prelucrând material etnografo-folkloric. Popoare mici, într'un stadiu înapoiat de cultură, înainte doar obiect de studiu pentru etnografii ruși, învățară să se studieze ele pe ele înși-le. Bogate colecții etnografice și folklorice se găsesc acum în orice raion național din U. R. S. S., și în fiecare republică națională toate instituțiile științifice de specialitate editează în permanență materiale și lucrări cu caracter etnografo-folkloric, bucurându-se de toată sollicitudinea din partea regimului. Rezumându-ne, am

putea spune că în U. R. S. S. etnografia, pătrunzând până în masele poporului, a devenit din o știință sociologică de cabinet o știință socială. Acest lucru ne spune totul despre importanța ce se acordă acolo acestei științe, despre seriozitatea cu care sunt privite acolo problemele de ordin etnografic, dar și despre transformările structurale operate de regimul sovietic în înseși concepțiile etnografilor ruși.

În ce privește calitatea etnografiei sovietice, un indicu sigur îl avem în deosebita atențiune și considerație de care se bucură ea în străinătate. Așa lucrarea lui D. K. Zelenin privitoare la etnografia Slavilor de Răsărit s'a tipărit în Germania sub titlul: *Russische (Ostslavische) Volkskunde*, apărută în colecție *Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte* condusă de marii slaviști Reinhold Trautmann și Max Vasmer. O serie de lucrări ale lui V. I. Johelson despre etnografia Asiei Nordice și despre legăturile asiato-americane s'au editat în U. S. A. La Praga și la Paris s'au editat lucrările slaviștilor și etnografilor sovietici P. G. Bogatirev, D. K. Zelenin și alții.

Am înfățișat în cronica prezentă, pe baza unor informații mai vechi, dar și a câtorva date mai nouă, stadiul în care se găsesc în U. R. S. S. Etnografia și Folklorul, ocupându-ne de învățământ, instituții științifice, publicațiuni, etnografi și folkloriști sovietici, ne-am interesat de procedeele lor de cercetare, de problemele ce preocupă pe etnografii și folkloriștii sovietici, de Muzeul Etnografic central al U. R. S. S. și am subliniat importanța ce se acordă etnografiei și folklorului în marea republică vecină dela Răsărit. La sfârșitul acestor rânduri se cuvine să atragem atenția asupra următoarelor caracteristici ce se desprind din cele spuse mai sus: 1. Organizarea pe plan statal și planificarea cercetărilor etnografo-folklorice, 2. Spiritul de colaborare al etnografilor și folkloriștilor sovietici, 3. Puternicul sprijin acordat de Stat cercetătorilor etnografi și folkloriști și 4. Poziția majoră pe care o ocupă Etnografia și Folklorul în Uniunea Sovietică. Fie ca aceste rânduri informative să servească drept îndreptar atât celor care ostenesec la noi în ogrorul etnografiei și folklorului, cât și Statului, al cărui sprijin pentru promovarea acestor discipline se face tot mai simțit.

MIHAIL P. DAN

CRONICI

RECONSTITUIREA VIEȚII INTELLECTUALE ROMÂNEȘTI A CLUJULUI

A trecut un an de când revista noastră n'a mai putut apărea. Vieța intelectuală a Ardealului a înregistrat, în acest răstimp, momente, pe care cronicarul obiectiv nu poate să le treacă cu vederea. Firește, nu este timpul să se facă o prezentare amplă și critică a lor. Dar mențiunea cel puțin a unora din aspectele lor este necesară, la această răscruce a vieții noastre naționale.

Cel mai de seamă eveniment al anului este de bună seamă reconstituirea vieții intelectuale românești a Clujului. Suntem departe încă de ceea ce am avut în 1940, în acest oraș. Dar energia spiritualității românești se resimte puternic în el, crescută chiar în unele sectoare. Ea așteaptă numai momentul pentru a da din nou Clujului poziția și strălucirea de capitală necontestată a acestei provincii.

Cu toată opresiunea regimului hortic, vieța spirituală românească n'a putut fi înăbușită cu totul în anii negrii care au urmat odiosului diktat dela Viena. Am înregistrat în coloanele *Transilvaniei*, ori de câte ori am avut prilejul, și cu toate opreliștele censurei, pălpărrile acestei vieți, și nu putem să nu aducem și de astădată omagiu nostru aceluia care, în împrejurări neînchipuit de grele, au ținut în mână flacăra culturii românești, pentru mulțimile lipsite de lumina ei binefăcătoare de altădată. Dacă vieța spirituală a Clujului a putut fi reconstituită destul de repede, cu toate împotrivirile pe care le-a întâmpinat, aceasta trebuie să o mulțumim și faptului că firul ei n'a fost rupt cu totul. Cu toate că extrem de subțiat, el a fost tors înainte de mâni vrednice, uneori la o biată lumină de opaiș, ca 'n vremuri bătrâne, alteori în umbra închisorilor, totdeauna cu amenințarea suprimării în spate.

Pe întâiul plan al vieții intelectuale a Clujului și a întregului Ardeal se află *Universitatea „Regele Ferdinand I”*. Izbită cumplit în 1940, ea și-a continuat la Sibiu și Timișoara, unde s'a refugiat, activitatea, oțingând, dacă finem seama da împrejurări, un moment culminant în istoria sa. Nu era lucru ușor, într'un moment când țara gemea adânc de pe urma diktatului dela Viena, să reconstitui o vieță universitară, în centre unde nu se găseau localuri potrivite pentru instalarea unui

aparât atât de vast și cu pușinul ce s'a putut mântui din inventarul dela Cluj. Anul universitar a început însă aproape normal și activitatea științifică a intrat într'un ritm aproape tot atât de viu ca înainte de 1940. Firește că unul din obiectivele acestei activități a fost sfărâmarea diktatului dela Viena, ceea ce se încadra desăvârșit cu obiectivele științifice ale instituției, căci acest act a fost făurit împotriva ori căror principii de adevăr și justiție. Și dacă opinia publică românească a fost suficient îmbibată cu spiritul de revanșă, pentru ca la momentul oportun să fie complet solidară, aceasta se datorește în mare măsură cursurilor, conferințelor, marelui număr de publicații și manifestări publice pe care această instituție le-a știut organiza, cu toată permanenta supraveghere și amenințare a regimului, în toate centrele Ardealului liber. În tot răstimpul celor 5 ani de refugiu, Universitatea s'a bucurat de simpatia și sprijinul populației românești nu numai din Sibiu și Timișoara, ci din întregul Ardeal. Putem spune că abia acum s'a văzut cât de mult ține Ardealul la Universitatea sa și cât de indentificat este ea cu destinele lui. De aceea, atâția din aceia care au părăsit la Cluj un cămin, clădit în cei douăzeci de ani cu multă trudă, au găsit la Sibiu și Timișoara altul, dacă nu tot atât de încăpător, tot așa de cald, de primitor și de bogat înzestrat cu de toate. Ei s'au reîntors deci la Cluj cu cele mai plăcute amintiri, cu sufletul întărit de balsamul solidarității frățești în vremuri de restriște și cu mâinile pline de roade.

Întoarcerea s'a făcut însă de abia în vara anului 1945, iar cursurile au început, în parte numai, la 15 Februarie 1946. A fost cea mai grea epocă pe care a trăit-o Universitatea Ardealului. Să lăsăm cronicarului viitor sarcina de a arăta partea de vină și de merit a fiecăruia în acest greu moment și deocamdată să ne bucurăm că cel mai puternic așezământ de cultură al Transilvaniei și-a deschis din nou porțile pentru cel mai mare număr de studenți care l-au avut vreodată (aproape 6000). Săliile de cursuri și conferințe, seminariile, clinicile, laboratoarele au devenit neîncăpătoare pentru ei. Ei sunt îndeosebi aceia care dau voieșie și vlagă acestui oraș, pe care regimul hortist și războiul l-au despotat de podoaba lui românească de altădată. Vieașa pe care o duc este neînchisuit de grea, tinereța însă vindecă toate și privește încrezătoare viitorul.

În seminarii, laboratoare, clinici, institute, societăți activitatea științifică și-a reluat cursul, cu toate că profesorii și personalul științific, luptă în majoritatea cazurilor cu o cumplită mizerie. Publicațiile sunt însă extrem de reduse. Dealțul unul din cele mai triste aspecte ale timpului nostru este scăderea numărului publicațiilor românești la un nivel pe care nu l-a atins nici în cei mai grei ani ai războiului.

Dintre celelalte instituții superioare de învățământ, singură *Facultatea de Agronomie* și-a putut relua activitatea cu un număr de studenți îmbucurător. *Academia de Inalte Studii Comerciale*, refugiată la Brașov, nu s'a putut încă reîntoarce în vechiul ei local, iar *Academia de Muzică și Artă Dramatică* abia acum încearcă să facă ceva dintr'un an, pierdut din același motiv al lipsei de adăpost. *Scoala de Arte Frumoase*, rămasă deocamdată la Timișoara, se gândește și ea la întoarcere.

Sectorul artistic al vieții spirituale este și el deosebit de viu, mai ales dacă ținem seama de mizeria în care trăesc animatorii lui, alături de dealțul de toți intelectualii.

Opera Română și-a început spectacolele în seara zilei de Crăciun (1945) cu *Aida* de Verdi, în care cântăreți, orchestră, dirijori, montare și-au dat mâna pentru a oferi o reprezentație de mare stil, demnă de o scenă din Capitală. De atunci, seară de seară, reprezentațiile ei continuă cu săli pline, cu bilete vândute uneori în întregime cu două săptămâni înainte. Care să fie cauzele acestei afluențe neobișnuite de public? Repertoriul nu a adus până acum nimic nou, față de cel din 1940. Dealțul repertoriile operelor, după un anumit număr de ani, puține înnoiri primesc. La astfel de instituții, înnoirea se face de obicei în corpul artistic, în conducerea artistică, în montare. Și în aceste domenii, cu siguranță că *Opera Română* din Cluj, reprezintă un progres față de anul 1940. Ea a putut să arunce din spinare câțiva artiști a căror apariție pe afiș era suficientă pentru ca publicul să nu dorească să-i calce pragul; în schimb o seamă din elementele tinere au reușit să se desvolte, pentru a sta cu cinste pe întâiul plan al corpului artistic; iar alături de ei, au fost angajate valori noi de o reală calitate. Dirijorii, direcția artistică, decoratorii pun de asemenea mai multă grijă pentru a ridica nivelul spectacolelor.

Calitatea lor ne aduce aminte de omul ale cărui merite pentru consolidarea acestui așezământ, atât de important pentru configurația vieții spirituale a Ardealului, sunt fără îndoială neîntrecute. Este Constantin Pavel, care chiar dacă n'a condus-o totdeauna, timp de aproape două decenii, a fost spiritul ei rector, conștiința ei artistică neadormită. Dacă *opera Română* din Cluj a putut să devină dintr'odată o instituție care ar fi făcut cinste unei capitale și nu se teme de un spectacol, oricât ar fi fost el de greu, aceasta se datorește de bună seamă celor trei citori principali ai săi: Tiberiu Brediceanu, Dimitrie Popovici-Bayreuth și Constantin Pavel. Dintre aceștia trei, acela care a stat mai mult timp în serviciul ei, s'a indentificat mai desăvârșit cu destinul instituției, aducând în același timp o vocație, un talent și o pricepere, unică poate în acest domeniu în toată țara, a fost Constantin Pavel. A coborât și el în lumea umbrelor, în vara anului 1945, neștiut, aproape un erou necunoscut, cum au murit milioane în acest războiu. E o datorie pentru *Opera Română* din Cluj să-i perpetueze memoria. Marea lui figură ar trebui evocată printr'unul din spectacolele la care ținea mai mult, iar basorelieful său ar trebui așezat în foyerul Teatrului, alături de ale lui Popovici-Bayreuth și Grozăvescu.

Dacă publicul român, îndeosebi tineretul, sealergă într'un număr atât de mare la spectacolele Operei, cauza nu este numai calitatea lor, ci și pregătirea lui muzicală evoluată. Trebuie să ținem seama de faptul că astăzi Radioul poate oferi până și celui mai izolat cetățean posibilitatea de a asculta muzica, de care înainte nu se puteau învednici decât locuitorii marilor capitale. Educația pe care și-o face publicul prin Radio este confuză, inegală, diletantă. De pe urma ei rămâne însă cel puțin o mare dragoste pentru zonele superioare ale unei arte, până acum neînțelese, sau cu totul ignorate de marea majoritate a publi-

cului intelectual, pentru a nu mai vorbi de mulțimile muncitorești. Această dragoste umple sălile de spectacol ale Operei și tot ei se datorește marea afluență dela concerte, cu totul neobișnuită înainte de 1940.

Fără să se bucure de aceeași afluență, *Teatrul Național* este și el mai frecventat decât înainte de 1940. El și-a deschis porțile în seara zilei de 2 Decembrie 1945 cu *Trandafirii Roșii* de Zaharia Bârsan, cu autorul în rolul principal. A fost un duios omagiu pentru acela care are cele mai mari merite în întemeierea și dezvoltarea acestei instituții. Cu acest prilej, marele cititor a fost numit, printr'o sobră dar simțită sărbătorire, director onorific pe viață al Teatrului Clujan. Cu toate că aproape septuagenar, Zaharia Bârsan a interpretat apoi, la acest început de stagiune clujană, câteva roluri (remarcăm mai ales pe Papa Lebonnard, din piesa cu același titlu) cu o știință și siguranță de artist consumat, stăpân pe mijloacele sale.

Teatrul a mai sărbătorit, prin reprezentarea în admirabile condițiuni a puternicei drame *Manasse* a lui Ronetti Roman, pe Nae Dimitriu, singurul dintre artiștii lui care a fost neîntrerupt în serviciul său dela întemeiere până astăzi, cu prilejul împlinirii a 35 de ani de viață artistică. A fost o omagiere meritată a unui artist sobru, cinstit, deosebit de muncitor și de devotat, fără îndoială unul din stâlpii instituției.

Am putut constata nu numai cu prilejul reprezentării lui *Manasse*, poate cea mai bună până când scriem aceste șire, ci și la alte spectacole, cum o schimbare s'a petrecut și în structura întâietei scene a Ardealului. Alături de câteva elemente de valoare din vechiul corp de artiști, numeroase elemente tinere, promit să înzestreze scena clujană cu artiști care să-i facă cinste, să o apropie și mai mult de acel ideal de artă, care trebuie urmărit fără întrerupere chiar și de un teatru din provincie, oricâte greutăți ar întâmpina el. Nu mai încapem îndoaia că teatrul trebuie să aibă în vedere un public cât mai larg, din rândurile cărora, alături de intelectualul saturat și cam sceptic de felul său, trebuie să facă parte și muncitorul, meseriașul, micul funcționar și celelalte categorii ale mulțimilor urbane. Căci, din păcate, la teatrul pentru țărani nu ne putem încă gândi în mod serios. Educația artistică și distracția acestor mulțimi nu trebuie să se facă însă prin coborîrea la ele, ci prin ridicarea lor la treapta lui de artă. Munca aceasta este anevoioasă și nu este lipsită de opintiri și chiar de înfrângeri. Succesul este însă cu atât mai bine venit și dacă este urmărit cu stăruință, el nu întârzie prea mult. Vieța teatrală românească a oferit, în ultimul deceniu, un strălucit și unic exemplu de ceea ce se poate face în acest dificil domeniu de teatru al mulțimilor. Este opera teatrală a lui Victor Ion Popa, smuls și el din mijlocul nostru în floarea vrăstei, în primăvara acestui an.

Di Dr. Aurel Buteanu, directorul Teatrului din Cluj, a pregătit, încă de pe când era la Timișoara un volum care urma să sărbătorească un sfert de veac de activitate a instituției. Cu toate greutățile vremurilor de astăzi, el a ieșit de sub tipar în toamna anului trecut. Coperta lui, în execuția căreia recunoaștem mâna pricepută a lui Demian, poartă titlul *Teatru românesc în Ardeal și Banat*, ceea ce ne lasă să înțelegem că lucrarea îmbrățișează toată istoria teatrului

de dincoace de Carpați. Nu putem intra acum în analiza critică a acestui volum, plin de interes pentru materialul pe care îl cuprinde. Dl Buteanu a avut fericita idee de a împărtăși în paginile lui un repertoriu complet al pieselor jucate în cei 25 de ani de existență ai scenei noastre de stal, cu distribuția rolurilor și numărul spectacolelor. Răsfoindu-l, ne-am dat încă odată seama de marea operă de cultură, săvârșită de acest așezământ, în cel dintâiu sfert de veac din viața lui. Adeseori am fost nemulțumiți de el. Noi înșine, care l-am urmărit pas de pas, dela întemeiere și până în 1940, l-am criticat uneori. Privită însă în întregimea ei, opera lui este impresionantă și constituie un mare capitol al vieții spirituale a Ardealului. Datorită mai ales de ei, putem spune, mai mult decât în 1919, că avem astăzi un public, a cărui existență teatrul trebuie să țină seama. Publicul acesta este mult mai pretențios decât înainte — să nu ne îndoim de acest lucru. Dacă se găesc încă, în mijlocul lui, destule elemente care varsă lacrimi la melodrame și se sparg de răs la comedii ușoare, o parte esențială a lui dorește teatrul de artă, fie el clasic sau modern, autohton sau strein. Este un material deosebit de prețios acesta, care se cuvine să fie frământat, captat, dezvoltat, pentru a deveni cu timpul pivotul principal al unei vieți artistice de nivel superior.

Nu ne putem reține de a nu face, cu prilejul acestei schițe fugare a reconstituirii vieții intelectuale din capitala Ardealului, o constatare care ne urmărește de multă vreme și ni se impune mereu, sub cele mai diverse aspecte, cu toate că trăim un moment greu al vieții noastre naționale. Este marele progres pe care l-am făcut în cei douăzeci și cinci de ani de viață liberă românească a acestei provincii. Dacă sub raportul solidarității și răspunderii naționale nu suntem la înălțimea marelui an al Unirii, sub numeroase alte raporturi am făcut progrese de care din păcate nu se ține todeauna seama. Avem astăzi alt jăran, avem o clasă muncitorească și intelectuală nu numai numeroasă, ci clocotind de energie, dornică de a se manifesta pe toate planurile vieții naționale. Unirea, libertatea și independența națională, marile reforme democratice, mai cu seamă reforma agrară, volul universal și crearea și întărirea instituțiilor de cultură de toate categoriile ne-au dat acest capital de energie, mai prețios de cât toate bunurile noastre materiale, care nu sunt nici ele de neglijat. Să ținem seama, în acest moment, când se deschide o nouă fază pentru istoria noastră, de el, dar mai ales de sursele din care s'a adăpat. Să fim siguri că secarea oricăreia din ele, va aduce după sine epuizarea tuturor, și atunci progresul, oricât de mult ar fi afișat pe toate zidurile, va rămâne pentru noi o vană și sinistrală iluzie.

ION BREAZU

CONSILIUL DE SECURITATE

Privirile a sute de milioane de oameni se îndreaptă îngrijorate spre marile capitale europene sau americane, unde se cimentează configurația viitoare a lumii. De râvna și buna credință cu care lucrează reprezentanții popoarelor învingătoare depinde viața sau moartea, viitorul

fericit sau sfârșitul unei generații prea crunt lovită de soartă, a unei generații care nu mai are alt țel decât o pace justă și ceva mai multă dreptate socială. A suferit destul, are dreptul să pretindă această pace și această dreptate, care va trebui să fie menținută cu mai multă hăărare decât cea realizată în 1918—19.

Omenirea înspăimântată a văzut cu surprindere că unitatea perfectă, care lega pe Marii Aliați în lupta lor pentru zdrobirea hitlerismului a dispărut odată cu câștigarea victoriei finale. În loc de o înțelegere perfectă au început să apară disensiuni mai mari sau mai mici, ce au avut darul să surprindă și să sperie chiar, pe marea majoritate a oamenilor. Cu toate acestea ne vom permite să susținem că acest fenomen este foarte natural și s'a produs — cu rare excepții — după terminarea tuturor războaielor în care erau angajați mai mulți beligeranți. Dacă întoarcem filele istoriei și ne oprim la Congresul dela Viena din 1815, nu vedem puterile angajate în războiul de distrugere contra lui Napoleon certându-se pe pradă în așa măsură, încât o rup-tură părea inevitabilă? Oare istoria nu se repetă și la Conferința păcii dela Paris din 1918—19? Ne întrebăm, de ce astăzi ar fi altfel?

Prima și cea mai remarcabilă realizare a Puterilor victorioase este fără îndoială Organizația Națiunilor Unite, organizație ce înlocuește decedata Societate a Națiunilor dela Geneva. Charta Națiunilor Unite, semnată la San Francisco la 26 Iunie 1945, trebuie să fie temelia viitoare a unei păci de care va depinde civilizația secolului al XX-lea. Una dintre țelurile cele mai importante pe care și le propune O. N. U. este menținerea păcii și securității internaționale (Art. 1, al. 1) și acest lucru trebuie realizat prin soluționarea pașnică a tuturor litigiilor (Art. 2, al. 3), renunțându-se la amenințări și la întrebuițarea forței (Art. 2, al. 4).

Organele principale ale Organizației Națiunilor Unite sunt: Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul Economic și Social, Consiliul de Tutelaj, Curtea de Justiție Internațională și Secretariatul (Art. 7, al. 1). Cea mai importantă însă dintre aceste organe este fără îndoială Consiliul de Securitate, importanță perfect evidențiată de activitatea depusă până în prezent de Consiliu. Înainte însă de a schița în câteva linii generale problemele puse în fața Consiliului de Securitate, ne permitem să aruncăm o privire sumară asupra felului cum reglementează Charta Națiunilor Unite compunerea și procedura de urmat, înaintea acestui for de covârșitoare importanță internațională.

În conformitate cu art. 23, al. 1, Consiliul de Securitate se va compune din 11 membri ai Națiunilor Unite. Dintre acești 11 membri, cinci vor fi permanenți, și anume: Republica Chineză, Franța, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord și Statele Unite ale Americii. Cei 6 membri ne-permanenți vor fi aleși de Adunarea Generală, pe un termen de 2 ani, la prima alegere 3 dintre ei fiind aleși numai pentru un an, astfel că în anii următori se vor alege din an în an câte 3 membrii noi ai Consiliului de Securitate. În ziua de 12 Ianuarie a. c., în prima sesiune ordinară a Adunării Generale O. N. U., care a avut loc la Londra, s'au ales cei 6 membri ne-permanenți ai Consiliului; Australia, Brazilia și Polonia fiind alese pe 2 ani, pe când Egiptul, Mexicul și Olanda pe o

perioadă de un an. Consiliul de Securitate astfel alcătuit are „responsabilitatea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale“ (Art. 24, al. 1).

Una dintre problemele cele mai importante și care a fost îndelung discutată cu ocazia redactării Chartei Națiunilor Unite, la Conferința ținută la San Francisco, și care a ținut încordată timp mai îndelungat atenția omenirii întregi, a fost procedura votării în sânul Consiliului. Aici pentru prima dată se ciocnesc diferitele concepții reprezentate de Rusia Sovietică și de Puterile anglo-saxone, găsindu-se totuși o soluție de compromis care împacă foarte bine ambele tabere, era vorba de faimoasa chestiune a dreptului de „veto“.

După ce Art. 27 dă fiecărui membru al Consiliului de Securitate un vot (al. 1), se precizează că o hotărîre valabilă nu se poate lua decât cu votul afirmativ a 7 membrii, deci cu o majoritate calificată, dar și aceasta numai în ce privește chestiunile de procedură (al. 2). Pentru toate celelalte chestiuni se cer tot 7 voturi afirmative, cuprinzându-se însă neapărat toate voturile afirmative ale celor cinci membri permanenți, adică ale celor cinci Mari Puteri. Nu face excepție decât cazul când unul din membrii permanenți face parte din litigiul în discuție, atunci acesta va fi obligat să se abțină dela vot, neputând face uz de dreptul de „veto“ ce i-se conferă prin al. 3 al Art. 27.

Regulile de procedură de care urmează a fi ghidat Consiliul de Securitate în lucrările lui, nu sunt fixate decât în linii mari de Chartă, urmând să și-le fixeze singură. Consiliul va avea de grije însă să se aranjeze de așa manieră încât să poată funcționa în permanență, în afară de aceasta având și sesiuni periodice. Aceste sesiuni se vor ține la sediul organizației sau ori unde se va simți nevoia. În afară de membrii Consiliului de Securitate vor putea asista la lucrări și Statele membre ale O. N. U., dacă sunt parte în vreun litigiu, neavând însă drept de vot; chiar și un stat ne membru al O. N. U. va putea fi invitat de Consiliu la ședințele sale — dacă va fi cazul — fixându-se dinainte condițiile de participare.

Rolul cel mai important al Consiliului de Securitate este rezolvarea pașnică a litigiilor internaționale (Cap. VI); în acest scop Consiliul va putea întrebuința toate mijloacele cunoscute până în prezent de practica internațională modernă, ca negocieri, investigații, mediațiune, conciliațiune, arbitraj, soluție judecătorească, etc. (Art. 33, al. 1). Dar în afară de aceasta „Consiliul de Securitate va cere părților, când va socoti necesar, ca acestea să soluționeze litigiul lor prin asemenea mijloace“ (al. 2). Consiliul de Securitate poate cerceta din proprie inițiativă (art. 34), sau la cererea vreunui Stat interesat (Art. 35), orice chestiune care ar putea periclita pacea și securitatea internațională. Consiliul poate în orice stadiu al litigiului face recomandări în ceea ce privește „procedurile potrivite sau metodele de aplanare“ (Art. 36, al. 1). În același timp însă „Consiliul de Securitate va lua în considerare orice procedură pentru soluționarea litigiului, care a fost adoptată de către părți“ (al. 2). Iar mai departe — „În cazul când părțile într'un litigiu de natura acelorora menționate în art. 33 nu-l pot rezolva prin

mijloacele indicate în acel articol, ele îl vor deferi Consiliului de Securitate" (Art. 37, al. 1). În cazul când Consiliul de Securitate va socoti că, continuarea litigiului ar putea periclita pacea, va putea trece la acțiune sau va putea face recomandări.

Aceasta ar fi în linii mari procedura de urmat în fața Consiliului de Securitate, pentru îndeplinirea rolului său extrem de important în menținerea păcii și securității internaționale. Pentru a vedea cum au fost aplicate în practică aceste norme, va trebui să aruncăm o privire sumară asupra celor două sesiuni ținute de Consiliul de Securitate, prima la Londra, care și-a încheiat lucrările la 16 Februarie a. c., și cea actuală dela New-York care-și continuă încă dezbaterile.

Problemele puse în cele două sesiuni ale Consiliului sunt multiple și interesante, nu ne vom ocupa însă de cele care au găsit o soluționare relativ ușoară, cum a fost chestiunea evacuării trupelor anglo-franceze din Siria și Liban, ci în special de acelea care au deslănțuit discuții furtunoase și au scos la iveală disensiuni profunde între membrii Consiliului de Securitate. Ori, una dintre aceste chestiuni este problema persană, problemă care a provocat nu numai polemici cu caracter politic, ci mai ales a pus în discuție probleme juridice de o importanță capitală pentru funcționarea viitoare a Consiliului de Securitate în special și a Organizației Națiunilor Unite în general.

În anul 1942 întervine un acord între Rusia Sovietică, Anglia și Iran prin care se prevede că se puteau menține trupe ale celor două mari Puteri pe teritoriul Iranului. Aceste trupe urmau să părăsească Iranul după sfârșitul războiului, fără a mai lăsa vreo unitate de ocupație. La prima sesiune a Consiliului de Securitate reprezentantul Iranului la Washington Hussein Ala, sesizează Consiliul și cere ca în conformitate cu acordul din 1942 trupele sovietice să fie retrase neîntârziat. După ce au loc vii discuții asupra procedurii de urmat, Consiliul de Securitate adoptă rezoluția din 30 Ianuarie 1946, prin care se invită părțile să înceapă negocierile bilaterale pentru înlăturarea diferendului. Această rezoluție este luată în conformitate cu al. 2 al Art. 33 care spune textual: „Consiliul de Securitate va cere părților, când va socoti necesar, ca acestea să soluționeze litigiul lor prin asemenea mijloace" (este vorba de mijloace pacifice). Consiliul menține pe ordinea de zi chestiunea persană, până când se vor cunoaște rezultatele negocierilor. De fapt, urmează o activitate diplomatică intensă între Moscova și Teheran, care se încheie cu un acord asupra chestiunilor în litigiu. Această veste o aduce la cunoștința lumii întregi radioul din Teheran, în ziua de 25 Martie, prin următorul mesaj: „Anunțăm scumpilor noștri ascultători o mare și fericită veste: Evacuarea completă a trupelor rusești din Iran începută în anumite puncte la 2 Martie, a reînceput".

În aceeași zi Generalissimul Stalin, răspunzând la o întrebare a agenției „United Press" a precizat că chestiunea persană „este, după cum se știe, deja rezolvată în mod pozitiv printr'o înțelegere între Guvernul sovietic și Guvernul Iranului". În același timp Prințul Luțafar Firus, purtătorul de cuvânt al Guvernului persan a afirmat că „socotește situația ca fiind cu totul satisfăcătoare", pe când primul ministru al Iranului Ghavan el Sultaneh declară presei străine că: „N'are nicio

importanță dacă ședința Consiliului de Securitate va avea loc la 25 Martie sau 14 zile mai târziu...“ Din toate aceste declarații, făcute de cele mai competente personalități în materie, se vede clar că această chestiune era considerată de părțile însăși în litigiu ca fiind închisă.

Se întâmplă însă că cu toată cererea făcută atât de reprezentantul Uniunii sovietice dl Gromâko, cât și de reprezentantul Iranului dl Hussein Ala de a se scoate chestiunea persană de pe ordinea de zi, reprezentanții Puterilor anglo-saxone se opun pe motiv că atunci când s'a ajuns la încheierea acordului sovieto-iranian s'ar fi aflat încă trupe rusești pe teritoriul național iranian. Ne punem însă întrebarea de ce s'a adoptat atunci rezoluția din 30 Ianuarie prin care părțile erau invitate la negocieri bilaterale, când era de știut că trupele rusești se aflau încă în Iran? Din punct de vedere pur formal — procedural — chestiunea a fost studiată de însuși secretarul general al O. N. U. dl Trygve Lie, care a depus un raport. În acest raport Secretarul general este de părere că orice chestiune litigioasă deferită de către Consiliul de Securitate părților în conflict, pentru soluționare prin negocieri directe, în conformitate cu art. 33, al. 2, trebuie scoasă de pe ordinea de zi a Consiliului în caz de reușită a negocierilor. De fapt acest punct de vedere este susținut și de Rusia Sovietică, având alături de ea Franța și Polonia. Sunt cunoscute meritele Franței în lupta pe care a dus-o timp de 20 de ani în sânul Societății Națiunilor, pentru aplicarea justă a Pactului și sacrificiile făcute în timpul actualului război mondial. Ori, atașarea Franței la teza Sovietică este un argument în plus că soluția propusă este cea juridică și nu cea adoptată de majoritatea membrilor Consiliului.

În favoarea tezei sovietice vom putea aduce și argumentele conținute de al. 2 al articolului 36 care ne spune textual: „Consiliul de Securitate va lua în considerație orice procedură pentru soluționarea litigiului, care a fost adoptată de către părți“. Dar dacă se cade la un acord și litigiul dispere nu va fi oare Consiliul obligat în virtutea acestui aliniat să ia act de acest acord și să considere chestiunea închisă? Credem că răspunsul afirmativ este cel mai juridic. Tot în acest sens găsim un argument și în al. 1 al articolului 37, care ne spune că „În cazul când părțile într'un litigiu de natura acelorora menționate în art. 33 nu-l pot rezolva prin mijloacele indicate în acel articol ele îl vor deferi Consiliului de Securitate“. Deci numai când „nu-l pot rezolva prin mijloacele indicate“, litigiul va fi deferit Consiliului, dar când acest litigiu va fi rezolvat, atunci care va fi soluția? Este logic că atunci Consiliul ne mai fiind în fața unui litigiu nu va mai avea de ce se sesiza și va fi obligat să scoată în mod automat chestiunea de pe ordinea de zi.

Asupra acestei chestiuni divergența de păreri este așa de adâncă încât dl Gromâko în ședința din 26 Martie a Consiliului, arătându-și nedumerirea că nu se poate ajunge la o înțelegere asupra unei chestiune pe care părțile în cauză o consideră ca închisă, a declarat că „i-se pare foarte stranie poziția adoptată de dl Byrnes și de Sir Alexander Cadogan, care vorbesc ca și cum ar fi mai iranieni decât iranienii“. Toate eforturile pe care le-a depus dl Henri Bonnet, repre-

zentantul Franței, pentru a se ajunge la o soluție de compromis au dat greș. În felul acesta se ține pe ordinea de zi chestiunea iraniană, urmând a fi discutată iarăși la 6 Mai, termen până când trupele sovietice vor trebui să evacueze Iranul. Dl Gromăko a declarat că nu va mai lua parte la nicio ședință la care se va discuta această chestiune, ea fiind considerată închisă de părțile în cauză. Soluție regretabilă, care începe să scoată în evidență lacunele pe care le conține Charta Națiunilor Unite, dând loc la interpretări pur politice ale articolelor ei, în loc să se caute adaptarea unor puncte de vedere juridice pentru lichidarea diferendelor internaționale. Se pare că se comite aceiași greșală care s'a comis și în sânul Societății geneveze, unde toate chestiunile puse erau judecate în general prin prisma politicului, lăsând să iasă la iveală interese contradictorii ale unora sau altor puteri. În felul acesta a fost dejucată intenția Franței când se ridică în sânul Organizației geneveze, împotriva încălcărilor aduse Tratatelor de pace de către Germania hitleristă, în felul acesta s'au ratat nenumărate ocazii de a se salva pacea și omenirea a fost aruncată în cel mai teribil război. Credem că prin interpretări ulterioare și prin amendamente care sunt necesare, Charta Națiunilor Unite va deveni într'adevăr instrumentul eficace pe care-l dorește omenirea întregă, pentru păstrarea păcii și a securității internaționale.

Cluj, la 25 Aprilie 1946.

TITUS A. CRIȘAN

D. POPOVICI, LA LITTÉRATURE ROUMAINE A L'ÉPOQUE DES LUMIÈRES)

Lucrarea de față constituie primul volum dintr'o vastă istorie a literaturii române moderne. Prezentată occidental, ea se deosebește de tratatele predecesorilor prin atenția acordată de autor forțelor ideologice care au agitat vieța noastră socială și literară între anii 1779—1829 și prin năzuința, încununată de succes, de a îngloba spiritalitatea românească din epoca amintită în curentul de gândire al „Lumnilor“.

Mișcarea de „Luminare“ este, după definiția lui Guido de Ruggiero, „un courant philosophique placé sous le signe de la raison humaine considérée dans sa fonction essentielle qui est d'éclairer les esprits obscurcis par les ténèbres de l'ignorance ou par les préjugés, et d'offrir ainsi une vision de l'univers où tout s'enchaîne rationnellement et d'où sont exclus le mystère, le miracle, la foi aveugle“. Originile ei trebuiesc căutate în secolul al XVII-lea, — în cartesianism, empirismul lui Spinoza, *Dicționarul istoric și critic* semnat de Pierre Bayle, în Grotius și Pufendorf. Din operele lor se inspiră, în veacul următor, Montesquieu, J. J. Rousseau, J. J. Burlamaqui, Condillac, Voltaire, Lanjuinais ș. a., reprezentanți de elită sau numai modești glosatori ai crezulului „Aufklärung“-ului. Caracterele dominante ale acestui credo, în răspândirea cărui rolul Franței a fost mai mare decât importanța Angliei pentru întemeierea curentului, sunt: cultul exclusiv al rațiunii,

) Sibiu, Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania, 1945, p. I-VII+516.

lupta împotriva religiei și a monarhiei (consecințe: ancorarea în ateism, uzurparea dreptului divin și instalarea celui natural), postularea egalității — de naștere și în fața legilor — a indivizilor și a popoarelor, practica umanitarismului, afirmarea necesității de instruire a masselor de jos și ridicarea cosmopolitismului la valoarea unui ideal deosebit de ademenitor. „Luminarea“ ajunge astfel, datorită credinței sale în identitatea rațiunii tuturor oamenilor și obiectivelor pe care le-a urmărit, să se transforme într-o puternică mișcare socială. „Cette transfiguration“, scrie D. Popovici, „a été déterminée par la qualité des idées des Lumières. En affirmant l'existence d'une raison identique à elle-même dans toutes les circonstances historiques où il lui est donné de se manifester, on parvenait à établir une vérité ayant le caractère d'un dogme: le fondement de la vie spirituelle est identique chez tous les individus, ce qui suggère l'idée d'une création en série; il est identique chez tous les peuples, ce qui montre l'absence de fondement de l'idée de race: avant d'appartenir à un peuple ou à une race, l'individu appartient à l'humanité tout entière, il est citoyen du monde, il est cosmopolite. Et le cosmopolitisme est, comme on l'a vu, l'un des traits particuliers aux Lumières“.

Gânditorii ce fac parte din epoca „Luminilor“ s'au interesat însă nu numai de organizarea politică a statelor, ci au elaborat și teorii pentru primenirea ideologiei literare, pentru reformarea sistemului de învățământ și regenerarea discuțiilor referitoare la limbajul uman. Dintre ele, cităm în primul rând concepția „entuziasmului raționalizat“, capabilă să explice, după Voltaire și Marmontel, procesul complicat al creației artistice (formula propusă era un fetiș, care — ca orice mit — și-a recrutat aderenți tocmai prin această calitate a sa). În rândul al doilea, vom nota filosofia sensualistă a lui Condillac, „l'un des représentants les plus typiques de la philosophie des Lumières“, pentru că „son système, accepté dans l'enseignement français, allait devenir la base des études philosophiques dans les écoles gréco-roumaines à la fin de la domination phanariote“.

Toate cuceririle de natură spirituală, semnalate anterior se încadrează peisajului raționalist al secolului al XVIII-lea. Tabloul ar rămâne însă incomplet dacă n'am adăuga că, prin apostazie față de cultul rațiunii, „Aufklärung“-ul a dat naștere, cu abatele Dubos, esteticei sentimentului, ale cărui drepturi le va pleda impetuos J. J. Rousseau. Faptul acesta denunță lipsa de unitate din cuprinsul mișcării, dar subliniază în același timp și structura ei complexă.

După ce ne-a înfățișat, într-o expunere concentrată, istoricul și coordonatele de maximă relevanță ale curentului, D. Popovici studiază, în continuare, răspândirea ideilor „Luminării“ în Țările românești. Pentru că subiectul impunea o discuție autorizată a raporturilor culturale româno-grecești și a consecințelor reale ale Unirii Românilor transilvăneni cu biserica romană, autorul reexaminează — concomitent — și ultimele două probleme.

Fără să intrăm în detalii, reținem că Grecii, — mulțumită situației lor la Constantinopol, metropola cosmopolită a imperiului turcesc, și datorită poziției lor continentale (case comerciale și de editură la

Viena, Marsilia și Veneția), — au fost cel dintâi popor din Estul Europei atras în sfera de influență a revoluționarului secol. Incepând dela 1750 și până în 1830, ei traduc din literatura lui Fénelon, Barthélemy, Marmontel, La Harpe, Battaux, Bernardin de Saint Pierre, etc. Tălmăcesc de asemenea operele lui Montesquieu, J. J. Rousseau, Voltaire, Condillac, Destutt de Tracy, Christian Wolff, Baumeister, Beccaria și a altora, protagoniști sau numai agenți fanatici ai noilor fermenti din Occident. De traduceri au profitat însă nu numai Grecii, ci și Români din Muntenia și Moldova, a căror pătură intelectuală vorbea și citea curent grecește și trăia intens în ritmul comunității spirituale supra etnice din Sud-Estul european.

Dela 1779, la modernizarea celor două provincii contribuie, în afară de Greci, și alte elemente: ziarele importate din apus, preceptorii francezi, italieni sau germani stabiliți în Principate, traduceri românești din J. J. Rousseau, Montesquieu, Voltaire, Marmontel, Volney, Condillac, Destutt de Tracy, Muratori, etc., și călătoriile de studii ale Românilor în străinătate.

Sub anumite raporturi, activitatea Transilvănenilor evoluează în același sens, ca și a confrăților de peste Carpați. Numai că aici ideile „Luminilor“ le-a difuzat Viena, nu Grecii.

Condițiile psihologice și materiale (acordarea de burse tinerilor studioși din școlile unite) pentru participarea Ardelenilor la efervescența ideologică din capitala lui Iosif al II-lea trebuiesc raportate la Unirea din 1700: „Réalisée grâce à la faiblesse d'un évêque avide de grandeurs temporelles et secondée par des prêtres désireux d'avoir leur part de privilèges, l'union réussit, après la douloureuse expérience d'Innocent Micou, à faire comprendre aux Roumains une vérité sur laquelle repose tout le progrès social: c'est que les droits ne s'accordent pas, ils se conquièrent“. Invățămintele participării le-a codificat „Renașterea Ardeleană“. În scrierile reprezentanților ei (S. Micu, G. Șincai, P. Maior, I. Budai Deleanu și G. Lazăr), obiectivele sociale urmărite de „Lumini“ se convertesc într'un ideal național excepțional de viguros, din pricina situației speciale în care se găseau Români din Transilvania: „À de légères exceptions près, la population roumaine de cette région appartenait à une classe sociale unique, celle des serfs. Aussi la notion de classe sociale se confond-elle en Transylvanie avec celle de nation et l'émancipation des classes inférieures que prêchaient les Lumières devient-elle ici l'émancipation d'une nation tout entière. De la sorte, à la base du mouvement nationaliste roumain de Transylvanie à la fin du XVIII-ème siècle se trouve la philosophie cosmopolite des Lumières. Résultat qui ne laissera pas de surprendre l'amateur d'idées pures: la philosophie rationaliste du siècle semblait en effet destinée à instaurer un système politico-social fondé sur la démocratie, l'humanitarisme et le cosmopolitisme, alors que rien en elle ne paraissait devoir entraîner la conversion de l'idéal cosmopolite en idéal national. Mais en opérant cette transfiguration, la Renaissance transylvaine allait reconstituer l'unité spirituelle du peuple roumain de Transylvanie, qu'avait rompue naguère l'union à l'Église de Rome“.

În lumina datelor rezumate de noi, în partea a II-a a lucrării. D.

Popovici prezintă, monografic și aproape exhaustiv, viața și opera scriitorilor Zilot Românul, Al. Beldiman, Ienăchiță, Alecu și Nicolae Văcărescu, S. Micu, G. Șincai, P. Maior, I. Budai Deleanu, G. Lazăr, I. Barac, V. Aaron, D. Țichindeal, D. Golescu, M. Millo, N. Dimachi, L. Asachi, D. Scavinschi, C. Conachi, V. Pogor, Ionică Tăutul, etc. Demne de o mejiune specială ni se par paginile consacrate *Țiganiadei*, pentru că în studiul poemei lui Budai Deleanu sobrietatea expunerii se îmbină armonic cu bogăția raportărilor la literaturile apusene și cu acuitatea sesizării valorilor ei artistice. De altfel calitățile acestea ne întâmpină și în restul volumului, un adevărat monument al istoriei literare românești.

I. VERBINĂ

DOUĂ CĂRȚI DE CRITICĂ LITERARĂ

1.

Perpessicius: Jurnal de lector, completat cu Eminesciana (Casa Școalelor 1944).

Dl Perpessicius este în critica noastră un impresionist, continuator al lui E. Lovinescu din *Pași pe nisip*. Cu tot lirismul d-sale impresionist, totuși asta nu-l împiedică de a întreprinde cercetări de istorie literară foarte documentate și obiective și mai ales de a lua apărarea metodei istoriciste în cercetarea trecutului literar. De exemplu, d-sa ia apărarea lui Ienăchiță Văcărescu, atunci când un cercetător îl judecă prea aspru: „Ienăchiță Văcărescu nu poate fi judecat cu moderne unități de măsură. El se cuvine așezat în timpul său și judecat în raport cu starea poeziei și cu puterea de expresie a limbei românești din epoca aceea... Dărâmarea falșilor idoli e una din îndatoririle criticei. Dar gloria Văcăreștilor nu ni se pare nici de felul acesta, nici uzurpată”. (p. 82). Și d. Cioculescu asvârlise pe toți Văcăreștii și pe Conachi la moluzul literar, în recenta istorie a literaturii române moderne, scrisă în colaborare cu d-nii T. Vianu și V. Streinu (vezi recenzia din „*Transilvania*”, Ian. 1945).

Că într-adevăr istoricul literar nu se desminte în criticul impresionist care este d. Perpessicius, n'avem decât să citim amplul și atât de interesantul studiu despre *Kogălniceanu, literatul* (p. 85—114), cu speciala demonstrare a realismului balzacian din opera literară a scriitorului moldovan. Pe de altă parte, un model strălucit de impresionism critic, în care domină stilul, irizat de jerbele luminoase ale figurilor poetice, cu jocuri surprinzătoare ale paradoxelor, cu apropieri neașteptate între literatura noastră și cea universală, găsim în eseul despre *Lirism și narație*, în care se ajunge la concluzia justă și pentru poezia noastră, ca și pentru cea a altor popoare: „Ceea ce este însă sigur, este că granițele dintre epic și liric, dintre narativ și subiectiv, se întrepatrund tot mai mult și că, și la noi, adică, s'ar putea vorbi de instaurarea unui adevărat lirism epic”. (p. 181). Cele două mari exemple din literatura noastră, care stau la baza acestei afirmații sunt *Miorița* și *Lucașfărul*.

De sigur însă, că ciclul cel mai interesant de articole este acela intitulat *Eminesciana*, ieșit din contactul direct și îndelungat cu manu-

scrisele poetului, a căror editare îl preocupă de mulți ani pe d. Perpessicius, cum și din cercetări asidui de istorie literară în legătură cu omul, opera și epoca în care s'a dezvoltat autorul *Lucașfăului*.

Așa sunt minuțioasele cercetări despre conferința lui Alecsandri din Octombrie 1885 în folosul poetului Eminescu bolnav, sau acelea despre Carlotta Patti, care ar fi inspirat o variantă manuscrisă a poeziei *La o artistă*. Interesantă este alternanța dintre doctele cercetări comparatiste din studiul: „Sonet și cântec de lume la Eminescu“ și impresionismul subiectiv al amintirilor despre magistratul Roiu sau despre N. D. Popescu, amintiri întrerupte cu exclamația: „O timpuri!... Numai că istoria literară nu se face cu înduioșări de felul acesta...“ (p. 281). Tot atât de interesantă este cercetarea „Dela Napoleon la Oda în metru antic“, unde, bazat pe evoluția manuscriselor și a variantelor, d. Perpessicius demonstrează că, dacă forma *Odei* este de origine greco-romană, în schimb impulsul sentimental, la origine, este admirația față de Napoleon și numai ulterior a evoluat spre eroticism. Este în orice caz un exemplu strălucit asupra felului cum creiază Eminescu.

2.

Vladimir Streinu, *Clasicii noștri*. București, 1943, Editura Fundațiilor Regale.

Di Vladimir Streinu este un dialectician care, studiind câteva aspecte ale operelor unora dintre clasicii noștri (Odobescu, Maiorescu, Eminescu, Creangă și Coșbuc) își pune probleme pe care le debata cu argumente scilicet, care te momesc, deși uneori simți nevoia unei reacțiuni împotriva unor concluzii prea excesive. D-sa este un adept al estetismului și un adversar al biograficului în cercetarea operelor unui scriitor. Pentru a ne convinge de inutilitatea biografiei, d-sa aduce o subtilă argumentație care te atrage, dar totodată îți îndeamnă propriul raționament pentru a găsi argumente contrare, pentru a demonstra că, dacă pentru criticul literar metoda estetică este indispensabilă în schimb pentru istoricul literar această metodă trebuie completată cu metoda biografică-psihologică și cu una culturală, generală, asupra epocii. Interesante sunt apropierea pe care d. V. Streinu le face între critica lui Maiorescu și ideile estetice ale poetului american E. A. Poe; frumoase și convingătoare sunt caracterizările operei lui Creangă și Coșbuc, etc. Notăm totuși câteva sugestii avute cu ocazia lecturii interesantului d-sale volum.

Di V. Streinu (*Clasicii noștri*, I, 1943, p. 129) afirmă: „Dar nimic nu e pricină de rezistență pentru cititorul cât de puțin orientat. Așa că oricum, cu sau fără referințe culturale, filosofia lui Eminescu e totdeauna limpede; și ea nu numai că n'a împiedecat răspândirea operei lui, dar chiar i-a venit în ajutor prin limpezimea formulărilor. Cărturarii ca și intelectualii de mijloc au înțeles-o și o înțeleg mereu, au explicat-o și continuă s'o explice între semenii lor, ei formând cercul superior al popularității operei“. Poate că în prezent situația să fie astfel cum o prezintă d. Streinu, cât despre trecut însă, știm, că un

Grama, un N. I. Apostolescu, ba chiar și un Pompiliu Eliade și un Gellianu (Anghel Demetriescu), etc., toți s'au plâns de obscuritatea unora dintre poeziile „filozofice“ (cf. Aurel Vasiliu: *Eminescu, un mare neînțelept*. Cernăuți, 1937). Tot d. Streinu mai afirmă, că poeziile erotice „cuprind un sentimentalism de romanță, care a fost factorul însemnat al popularității lui Eminescu“. (p. 130). „In sfârșit, al treilea factor intern de popularitate a fost inspirația națională“. (p. 131). Intr'un alt capitol însă (*Eminescu, poet dificil*), numai peste câteva pagini, tot d. Streinu afirmă: „Eminescu a fost și este încă un poet dificil“. (p. 136). Este un paradox de care d-sa vrea să ne convingă, că „familiaritatea noastră îndelungă cu opera“ poetului, nu numai că nu ne ajută la înțelegerea ei, dar ea „lucrează asupra spiritului nostru ca un narcotic“... produce „o armonie de insomnorie a spiritului, un fel de menținere, de echilibru muzical, între somnul real și starea de trezie“... etc. (p. 137). Așa că: „In această stare, funcția intelectuală a sufletului, față de care orice poet nou este un poet dificil, trece printr'un mic leșin. O amețeală ca de farmec cuprinde totul și ceea ce mai rămâne să se audă, e un adevărat descântec, al cărui neînțelept logic nu ne oprește în loc nicio clipă. Și astfel numai putem înregistra dificultățile poeziei eminesciene“. (p. 139). Știm că teoria aceasta a efectului somnifer a operei lui Eminescu derivă dela d. G. Călinescu, dar asta depinde de puterea apercceptivă a cititorului în general și a criticului în special, și nu poate fi atribuită operii, nici ca o calitate, nici ca un defect. După împrejurări și după oameni, opera unui scriitor poate să apară când prea limpede și când prea dificilă...

Di V. Streinu socotește că formele cu *i*: *surd, ride, urit*, întrebuițate de Eminescu în rimă sunt în manuscrisele lui Eminescu numai niște forme grafice „din cauza uniformității către care tind acele câteva semne grafice“ (ă, â, î și i). Deci că *urit, sin* sunt „impuse de tirania rimei în colaborare cu o neatenție la descifrarea manuscriselor“ (lui Eminescu) (p. 171). Și totuși, cum se explică faptul că forme cu *i* în loc de *î* se află foarte des întrebuițate în cărți tipărite în Moldova, în epoca preeminesciană? (cf. Aurel Vasiliu: *Bucovina în viața și opera lui Eminescu*, Cernăuți, 1944). Erau ele numai simple greșeli tipografice sau numai o modă? Sau, poate, numai pentru o simplificare ortografică?

În afară de cele patru studii judicioase despre Eminescu, în volumul d-lui V. Streinu găsim cea mai amplă analiză estetică asupra operei lui Creangă, ridicându-se împotriva excesului de biografic în tratarea prea unilaterală a istoricilor noștri literari. Ne vom permite câteva adnotări marginale sugerate de lectura acestui interesant studiu.

În *Dănilă Prepeleac*, d. V. Străinu (p. 229) explică dubla personalitate a eroului prin faptul că Creangă „își vorbea scrierile“, el era „și povestitor și ascultător, conștiința i se umplea de prezentul narativ“ și de aceea în *Dănilă Prepeleac* „atât de mult stăpânește întâmplarea actuală, încât se trec cu vederea nu numai expresiile reluate, dar

chiar schimbarea firii eroului, care în prima parte este a unui prostovan, iar apoi e a unui mai isteț decât Dracul însuși“. Totuși s'ar putea găsi și o altă explicație în legătură cu temperamentul țăranului: în raport cu realitatea practică, țăranul e naiv, ușor de înșelat; în fața puterilor supranaturale, (în exemplul nostru, Dracul) atunci când fantezia trebuie să intre în acțiune și nu spiritul practic, țăranul este inventiv, având fantezia bogată. Dănilă Prepeleac reprezintă pe țăranul cu rațiunea practică aproape nulă, dar cu imaginația foarte bogată; sau reprezintă lumea țărănească „șireată deși naivă“, după cum constată chiar d. Streinu la p. 231. Dănilă își dă pe față naivitatea când e vorba de vieța practică, dar e șiret și inventiv când e vorba de lumea supranaturală scornită de închipuire.

La Creangă, după cum constată d. Streinu, „studiul operei așa dar lămurește pe om până la amănunt, evocându-i chipul moral, viu și etern de țăran „povestariu“. (233). Ceea ce ne dispensează de a mai întreprinde biografia scriitorului, căci nu ne interesează nici răspopirea, nici necazurile conjugale și nici epilepsia lui Creangă, pentru înțelegerea operei lui. Dar chiar faptul că autorul *Amintirilor* nu a lăsat să se străvadă nimic în opera sa din aceste neajunsuri ale vieții sale intime, este interesant de știut, pentru a ne da seama de un anumit aspect al temperamentului său, de voința sa de a refuza anumite întâmplări și de a le idealiza pe altele.

Dar dacă anumite fapte din vieța intimă a unui scriitor nu au niciun ecou în opera lui, asta nu înseamnă că biografia trebuie izgonită și că tocmai din compararea realității vieții, și cu oglindirea ei transfigurată în opera scriitorului, să nu ajungem la concluzii interesante asupra felului cum a știut autorul să prelucreze în subconștientul materialul viu. Opera literară este produsul oglinirii și transfigurării realității, trăite în subconștientul creator al artistului. Fără aceste două realități este imposibilă orice creație artistică. Dacă vrem să ne explicăm această creație, trebuie să le avem în vedere pe amândouă aceste elemente; alfel riscăm să avem o explicație superficială, incompletă. Iar dacă voința sau umorul ce reasă din întreaga operă a lui Creangă nu este produsul organismului său robust, căci omul era bolnav, este totuși cu atât mai interesant de știut că opera lui e produsul „unei conștiințe până la care vătămarea n'a putut ajunge; și ea creează, iar nu epilepsia omului, pe care o contrazice și o învinge“... (238). Fie că opera oglindește mai mult sau mai puțin fidel amănuntul biografic, fie că-l refulează sau îl învinge, biograficul rămâne indispensabil pentru a ne explica felul cum a fost creată opera literară. Căci dacă în puținele exemple arătate de d. Streinu, opera contrazice în mod aparent amănuntul biografic, în nenumărate alte cazuri (adică în totalitatea *Amintirilor*), biograficul explică opera și invers.

D. Streinu condamnă metoda biografică, socotind-o inutilă, numai fiindcă unele fapte din vieța lui Creangă nu au lăsat nicio urmă în opera sa, dar nu vrea să fie seama că întreaga copilărie se oglindește în *Amintiri*, după cum vieța sufletească a țăranului humuleștean se oglindește în basmele sale. Și apoi, nu-i posibil ca toate faptele din cursul unei vieți de om să fie oglinnite în opera scriitorului; iar

epoca pe care o zugrăvește Creangă în *Aminții* nu putea să aibă nimic de-aface cu neajunsurile lui casnice, cu răspopirea sau cu boala lui. Dacă s'ar fi apucat Creangă să scrie un roman social, o dramă sau o comedie, sau măcar și-ar fi prelungit *Amințiile* până spre sfârșitul vieții, atunci desigur că și-ar fi pus la contribuție și experiențele neplăcute ale vieții. Pentru a ști ce a selectat și cum a transfigurat elementele vieții sale, avem nevoie de cunoașterea biografiei scriitorului, o biografie cât mai amănunțită și nu una sumară, căci adesea autorul a întrebunțat elemente cu totul incidentale din viața sa, dându-le proporții, în raport invers cu faptele reale dela care a pornit. De aceea nu suntem de acord cu concluzia dlui V. Streinu: „Iar dacă portretul biografic nu concordă în atâtea trăsături, după cum am văzut, cu portretul literar, e semn pentru noi că biografia dă un personaj, care a dispărut pentru totdeauna, în timp ce opera luminează o mare figură vie“. (p. 239). Asta nu ne dispensează însă, pentru a cunoaște adevărata și completa personalitate a scriitorului, de a confrunta mereu biografia cu opera și opera cu biografia, una completându-se cu cealaltă, căci și într'un caz și în celalt, riscăm să avem o imagine falsă, dacă nu le avem pe amândouă în vedere. Dezacordul dintre biografie și operă este fatal, căci nici când scriitorul nu-și poate zugrăvi toată complexitatea temperamentului său și adesea multe din aspectele suferințelor, care nu concordă cu aspectul ideal pe care vrea autorul să ni-l redea despre sine, el și le refacează cu grijă. Astfel se explică de ce îi apare d-lui Streinu, Creangă uneori drept „mahalagiul din marginea Iașilor“ (p. 240), atunci când citează dintr'o scrisoare intimă către unchiul Gheorghe, preot în Tg. Neamțului. De sigur, pentru acei care doresc un tip ideal de scriitor, cu purități sufletești nepătate, se vor teme de partea prozaică, relevantă de biografie; dar cine va căuta să purifice astfel viața scriitorului, va avea un portret cu totul unilateral și neconform cu personalitatea omenească în genere și cu a unei firi excepționale, care e a scriitorului, în special. Iar dacă într'adevăr Creangă a ținut cu tot dinadinsul să ne apară „în lumina de unic erou al operei sale rapsodice, ca băștinaș patriarh, care cu efortul artistic și-a adâncit identitatea poporană“ (p. 239—240), atunci cu atât e mai necesar de a cunoaște și celelalte aspecte, pe care autorul le-a evitat și înlăturat din operă sa, pentru a ne da seama cât de mare i-a fost „efortul artistic“, în scopul de a ajunge la puritatea ideală, pe care atât de mult o lauda d. Streinu, atunci când se teme ca nu cumva mahalagismul să-i păteze chiar „și imaginea de om pe care o luminează opera“. (p. 240). Dar oare concluzia foarte interesantă cercetării estetice asupra operei lui Creangă, nu are totuși o explicație mai adâncă, de ordin biografic, atunci când d. Streinu spune: „am susținut un studiu exclusiv literar, ale cărui concluzii sunt homerismul viziunii, adică facultatea de a vedea și evoca în dimensiune uriașă, și structura rapsodică, adică epicism și oralitate, totul fiind menit să arate, că opera conține elementele neperitoare de portret ale autorului; iar portretul care ni s'a limpezit astfel este, cu oarecare adaosuri de istoricitate și comlexitate individuală, al omului arhaic din ținuturile noastre, conformat genial“. (p. 241—242). Dar după cum aceste sumare caractere

generale ale operei lui Creangă își au substratul în hereditate și în biografie, tot astfel alte caractere, mai mult sau mai puțin generale, ar putea să-și găsească și ele explicația tot în biografia, pe care trebuie s'o cunoaștem, pentru a o confrunța mereu cu datele extrase din operă...

Astfel că, totuși, biograficul este indispensabil esteticului și invers, așa după cum fiziologicul este în strânsă legătură cu intelectul.

Ultimul studiu, care încheie volumul *Clasicii noștri*, este acela despre Coșbuc, cu specială insistență asupra constatării că atât Coșbuc, ba chiar și Creangă, deși zugrăvesc mediul rural, nu sunt gustași de către țărani.

Dl. V. Streinu crede că: „Dacă, de exemplu, ne place să spunem cu glas auzit (este și un glas neauzit?) strofa de mai sus din *Fata Morarului*, plăcerea izvorăște mai ales din originalitatea absolută a metrilor...“ (255). Totuși originalitatea acestor versuri, și ca idee, și ca metrică, și ca muzicalitate, nu este chiar așa de absolută, căci ceva similar găsim și într'una din poeziile lui Eichendorff, și nu dovedesc chiar așa de mult „putere inventivă și virtuositate neîntâlnită la niciun alt poet“ (255).

Studiile din acest volum rămân totuși deosebit de sugestive și necesare pentru accentuarea laturei estetice, adesea neglijată de istoricii literari.

AUREL VASILIU

INSEMNĂRI

ACTIVITATEA ASTREI

a fost foarte redusă în ultimul an de gestiune. N'a putut fi ținută nici măcar promisa adunare generală în cadrele obișnuite ale adunărilor noastre. Iată de ce a trebuit să ne mulțumim cu o adunare generală pur administrativă. Ea a avut loc la Sibiu, în 30 Septembrie anul trecut, cu o participare restrânsă de membri. Nu s'a putut publica cu acest prilej nici obișnuita dare de seamă anuală. Ea va apare însă îndată ce împrejurările vor permite-o.

Ne bucurăm că și-a putut continua apariția *Foaia Poporului*, mărindu-și chiar numărul abonaților și cetitorilor.

Transilvania, după ce a publicat în anul trecut 4 numere, a fost nevoită, din pricini pe care nu credem că e necesar să le înșirăm, să-și întrerupă apariția. Cu acest număr ne reluăm munca, deocamdată tot în numere concentrate, cu speranța că în curând vom reveni la normal. Firește că aceasta depinde, în mare măsură, de sprijinul pe care îl vom primi dela cetitorii noștri și dela prietenii și colaboratorii Astrei, căci costul tiparului se urcă la cifre astronomice, iar Asociațiunea este mai săracă decât oricând.

Din aceleași motive nu s'a putut continua nici cu publicarea „*Bibliotecii Poporale*”.

Redusă, fără să fie stânsă cu totul, a fost și activitatea despărțămintelor. Criza transporturilor, mizeria econo-

mică, mai ales a intelectualilor pe care se sprijinea activitatea Astrei, și alte pricini cunoscute de toată lumea, au împiedecat organizațiile noastre periferice să revină la munca lor obișnuită din timp de pace.

Ne mângăie faptul că încep să dea semne de viață despărțămintele din Ardealul de Nord, desființate cu totul de regimul hortist. Ele se reorganizează și așteaptă momentul pentru a reinoda firul rupt atât de brutal în 1940.

Nu numai în partea eliberată a Ardealului, ci pe întregul lui cuprins, saatele așteaptă cuvântul drept și cinstit al Astrei mai mult decât oricând. Ar fi o dezertare dela cele mai vitale îndatoriri ale noastre dacă nu li l-am da.

Tr.

MORTII NOȘTRII

De când am pierdut contactul cu cetitorii noștri au coborât în mormânt câțiva dintre membrii de seamă ai instituției noastre. Le însemnăm deocamdată numele, în nădejdea că vom reveni odată pentru a le prezenta mai amplu activitatea în cadrele instituției noastre și munca pentru care au bine meritat dela posteritate.

În vara trecută s'a sfîns la Sibiu *Coriolan Petranu*, profesor la universitatea din Cluj, vicepreședinte al secției noastre artistice. Memoria lui este evocată mai jos prin panegiricul dlui prof. I. Moga.

Tot în vara trecută s'a stîns la Sibiu,

la o vârstă de patriarh, Eneă Hodoș, devotat colaborator al Astei, unul din cele mai strălucite elemente ale vechiului corp didactic ardelean, folklorist, scriitor și ziarist apreciat pentru talentul și onestitatea lui.

În primăvara acestui an, au decedat Dr. Romul Boila, profesor la Universitatea din Cluj, președinte încă înainte de Unire al despărțământului Târnăveni al Astei, membru apoi al secției noastre juridice; apoi Dr. Ioan Mateiu, profesor la Academia de Inalte Studii Comerciale din Cluj la Brașov, membru al Secției Școlare.

Fie-le jărâna ușoară!

Tr.

CORIOLAN PETRANU

Născut la 11 Ianuarie 1893 în comuna Șiria, județul Arad, din părinți aparținători elitei intelectuale române, Coriolan Petranu a urmat școala primară și cea secundară la Arad, iar studiile universitare la Berlin și Viena, unde și-a trecut doctoratul în anul 1917 la celebrul istoric de artă Strzygovski, cu teza de larg răsunet în lumea specialiștilor „Inhaltsproblem und Kunstgeschichte“, tipărită de Universitatea austriacă.

Unirea dela 1 Decembrie 1918 și organizarea Statului român întregit au aflat în Coriolan Petranu un specialist recunoscut în problemele muzeale și artistice, fapt pentru care Ministerul Instrucțiunii din București l-a însărcinat, în anul 1919, cu studiul monumentelor de artă românească din Transilvania, iar Universitatea Regele Ferdinand I, i-a încredințat la începutul anului 1920 conferința de Istoria artelor dela Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din Cluj. În același an Consiliul Dirigent l-a numit inspector al Muzeelor și artelor plastice din Transilvania, iar Ministerul de Afaceri Străine l-a numit în anul 1922 delegat al Guvernului Român pe lângă comisia de Reparațiuni din Budapesta, pentru ca

la 1924 să recurgă din nou la competența lui științifică, numindu-l consilier tehnic al conferinței româno-maghiare. Ca specialist, defunctului i se datoresc aproape toate realizările în domeniul reorganizării muzeelor din Transilvania timp de două decenii, cât a îndeplinit demnitatea de inspector al Muzeelor.

Concomitent cu această activitate, depusă cu o rară competență, și — ceea ce e rar în zilele noastre — fără retribuție materială, în slujba neamului, Coriolan Petranu a dezvoltat o valoroasă activitate didactică și științifică în calitate de conferențiar definitiv, apoi ca profesor agregat și dela 1928 începând ca profesor titular al catedrei de Istoria generală a Artelor dela Universitatea din Cluj.

Cine i-a urmat seminariile, a avut prilejul ca, în atmosfera de sobră eleganță, pe care a știut să o imprime laboratorului său științific, să admire în figura reținută și în cuvintele măsurate ale profesorului Petranu nobila pasiune pentru stilurile plastice și ale arhitecturii și străduința permanentă a acestui îndrăgostit de artă pură de a face să pătrundă elementele de identificare ale valorilor artistice în sufletul studenților săi. Cursurile lui, sever controlate, prindeau treptat contururi limpezi și nu de mult, cu obișnuita lui autocritică ne mărturisese acum câteva luni, într'una din obișnuitele sale plimbări de seara, că se simte mulțumit a fi pus la punct întâia parte a tratatului său de istoria generală a artelor, operă de maturitate, care e gata de tiper.

În această activitate didactică defunctul aducea nu numai o temeinică pregătire tehnică și cunoștințe de specialitate, ci și experiența de pe teren câștigată în numeroasele lui călătorii de studii în Austria, Germania, Italia, Spania, Franța, Belgia, Anglia, Suedia, Norvegia, Danemarca, Țările Bal-

tice, Polonia, Rusia, Țările Balcanice și Egipt, dispunând astfel de elemente de comparație pe cari puțini specialiști le aveau.

Lucrările lui de specialitate l-au făcut bine cunoscut și mult apreciat în străinătate, unde a făcut numeroase comunicări la congresele internaționale, fiind ales membru în Comitetul permanent al acestor congrese, apoi membru corespondent al Academiei din München și colaborator la mai multe publicațiuni de seamă din Europa și din America.

Aceste prețioase legături cu străinătatea, Coriolan Petranu nu a înțeles să le păstreze și să le valorifice numai în beneficiul propriu, ci le-a pus în serviciul neamului. În adevăr, defunctul, în numeroasele congrese internaționale și în publicațiunile străine, a știut să atragă atenția specialiștilor și să valorifice în fața lumii străine creațiunile arhitecturale și cele de pictură, sculptură și artă decorativă românească, pe cari le-a apărât cu o rară și necontestată competență față de tendințele anumitor autori străini, cari încercau să atribue geniului creator al neamului lor tot ce are mai specific poporul român în creațiunea lui artistică.

În această privință Coriolan Petranu are meritul necontestat de a fi cel dintâi care a desprins valorile de artă românească din păienjenșul în care le-a ascuns raporturile pseudoștiințifice ale anumitor autori străini, realizând astfel o adevărată operă de desrobire artistică pentru neamul românesc din Transilvania. Așa a înțeles să-și împlinească misiunea la catedra pe care au creat-o, organizat-o și a servit-o până în clipa morții.

Dar prin moartea lui Coriolan Petranu, Facultatea noastră pierde nu numai un profesor de valoare și un specialist reputat, ci și un om, un caracter.

Șub ținuta lui rezervată și elegantă,

defunctul ascundea o nebănuită sensibilitate sufletească, o inimă de o rară loialitate și o manieră sufletească de o desăvârșită corectitudine. Avea averșiune față de orice nuanță de intimitate plebeiană pe care educația lui nu o putea suporta. Gândul curat, cins și il avea în mare preț și orice abatere de pe linia loialității, îl determina să se izoleze în lumea lui. Lipsa de decență sufletească a altora îl dezarma, dar niciodată reacțiunea lui nu depășia sobrietatea. Avea convingeri ferme pe cari le manifesta și apăra reținut și demn. Simțul innăscut pentru ierarhia valorilor îl determina să pretindă tuturor maniere corecte și raporturi de un desăvârșit cavalerism.

Omul care a iubit stilurile a avut el însuși un stil propriu de viață și de conduită, care în lumea celor ce l-au cunoscut, a trezit un curat sentiment de iubire și de respect. Așa l-am cunoscut noi, foștii lui elevi și actualii colegi, pe neuitatul Coriolan Petranu.

Dar ceea ce a străbătut ca un imperativ permanent viața scurtă a defunctului nostru a fost iubirea de neam pe care nu a părăsit-o până în clipa morții. În preseara zilei fatale un venerabil profesor al Facultății noastre s'a dus să mângâie ultimele clipe ale celui ce se stingea iremediabil. „Ai dureri mari domnule coleg”, l-a întrebat vizitatorul. „Nu, n'am dureri, dar simt o mare, o grea slăbiciune; pare că toată slăbiciunea Neamului meu m'ar apăsa”.

Dormi în pace neuitate profesor și coleg și neprețuitele om Coriolan Petranu. Facultatea de Litere și Filosofie cu sufletul îndurerat deplânge plecarea de veci a ta din rândurile ei. Ea își va păstra însă veșnică memoria, așezându-o la loc de cinstă în clădirea Universității clujene unde atât de mult ai dorit să te întorci. Dumnezeu să te odihnească în lumea celor vrednici.

Prof. I. Moga

MATTEO G. BARTOLI

Din Italia ne-a sosit vestea, că în luna Ianuarie a acestui an s'a sfârșit din viață, în vârstă de 73 de ani, bătrânul profesor de limbi romanice dela Universitatea din Torino, Matteo Giulio Bartoli. Cu el s'a coborât în mormânt un savant ilustru, un neîntrecut romanist și un prieten sincer și devotat al Românilor.

În rândurile linguiștilor, M. Bartoli se găsea în frunte. El s'a impus dela început prin bogăția erudiției sale și prin activitatea sa stufoasă, improspătată mereu de o curiozitate științifică multilaterală și de o rară pasiune. Bătrânul profesor dela Torino, cu înfățișare blândă de apostol, a știut să-și lege numele de opere care, prin proporțiile și importanța lor, sunt sortite să devie neperitoare.

Cea dintâiu mare lucrare a sa este *Das Dalmatinische*, vol. I—II (Viena, 1906), un studiu unic, — și prin aceasta cu atât mai prețios, — asupra limbii dalmate, vorbită pe țărmul dalmatin al Adriaticei și în insulele din apropiere. M. Bartoli a avut norocul să cunoască, în 1897, pe ultimul Dalmat — Udina Burbur, — care i-a furnizat materialul de limbă al acestui idiom romanic răsăritean, dispărut astăzi, și atâtea informații, păstrate prin tradiția orală, despre populația care îl vorbea. Dar acest studiu este important și pentru altceva: concentrează cu migală tot ce se poate ști din istorie și etnografie despre acest popor dalmat, urmărit până în întunecatele veacuri ale evului mediu. El este în felul acesta „singurul monument spiritual, lăsat cu limbă de moarte, prin pana savantului, de către ultimul supraviețuitor al unui popor dispărut” (G. Giuglea).

Format la școala neogramaticilor, M. Bartoli s'a dovedit un spirit receptiv și creator. A îmbrățișat cu deosebit interes noile metode de investigație în domeniul limbilor, al geografiei lin-

guistice, preconizate de către părintele acestei discipline, Gilliéron. Dar nu numai atât. Pornind dela anumite idei ale neogramaticilor, pe care grefează principiile geografiei lingvistice, năzuind să descopere drumuri nouă în cercetările științifice, împreună cu G. Bertoni, M. Bartoli pune temeiurile unei școli lingvistice, cunoscută sub numele de *Neolinguistica*. Principiile aceste școli sunt expuse în *Breviario di neolinguistica: I. Principi generali* di G. Bertoni, II. *Criteri tecnici* di M. Bartoli (Modena, 1925) și în *Introduzione alla Neolinguistica* (Geneva, 1925), apărută sub numele celui din urmă. *Linguistica spațială*, cum o numește savantul romanist, și așa zisa teorie a ariilor, privitoare la problema inovațiilor lingvistice, care revine mereu, până la sfârșitul activității, în studiile lui, dețin locul întâiu în preocupările sale.

Cu toată înțelegerea și admirația pentru lucrările de geografie lingvistică, afirmându-se ca un dialectolog pasionat, nu e de mirare dacă „Societatea filologica friuliana „G. Ascoli” a încredințat realizarea *Atlasului Lingvistic Italian* lui M. Bartoli și colaboratorilor săi U. Pellis (mort 1943) și G. Vidossi. Această operă monumentală, în curs de elaborare, după câte știm, de o mare importanță științifică și națională, și-a găsit în Bartoli un priceput și entuziast îndrumător de fie ce clipă. Păcat că nu i-a fost dat lui să publice în hărți, după cele mai noi și riguroase metode științifice, materialul adunat, ani de-a rândul, din aproximativ 730 de localități.

În cursurile și lucrările sale, romanistul Bartoli a dat o importanță deosebită romanității orientale din Dacia. Limba română, pe care o cunoștea așa de bine, era pentru el cheia miraculoasă a multor probleme de filologie romanică. De aceea urmărirea activitatea filologilor români din țară cu viu

interes, întreţinând cu ei raporturi de bună prietenie şi folositoare colaborare ştiinţifică. De origine din oraşelul Albona, nu departe de Istroromâni, era firesc ca lingvistul Bartoli să se ocupe şi de graiul fraţilor noştri din Istria. Pe aceştia i-a cercetat de mai multe ori, între 1900—1903, studiindu-le cu temeinicie limba. Încă în 1901 publică o parte din materialul său, în *Publicazioni recenti di filologia rumena*. Criticând glosarul istroromân al lui Byhan, îi aduce numeroase completări. Bogatul material adunat de neobositul cercetător din satele Istroromânilor, cuprins în 25 de caete, a fost publicat însă de S. Puşcariu în al treilea volum din *Studii istroromâne*, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici şi A. Byhan (Bucureşti 1929), pp. 80—141. El constituie, după cum mărturiseşte autorul acestei preţioase lucrări, „cel mai bogat izvor de cunoştinţe nouă” asupra dialectului istroromân.

Indrăgostit din tinereţe de poporul român, pe care l-a cunoscut la el acasă în mai multe călătorii, neîncetat l-a iubit şi apreciat cu adevărată sinceritate de frate. Prizonierii români din Italia, în timpul celui dintâiu războiu mondial, au găsit în el un sprijin moral. Istroromânilor le-a dat, în 1921, tot ajutorul să-şi poată deschide, după îndelungate strădăni, şcoală în limba lor maternă. M. Bartoli, prezent oridecâte ori se înregistra vreo manifestare în legătură cu poporul român, a contribuit, fără interes deosebit şi făţărnice, la apropierea dintre cele două neamuri surori. Pentru toate acestea merite Universitatea Ardealului, cu ocazia serbărilor jubilar de zece ani dela inaugurarea ei, în 20 Octombrie 1930, îl proclamă „doctor honoris causa”.

Peste mormântul lui, poporul românesc aşterne o caldă şi recunoscătoare amintire.

Romulus Todoran

PRIMPREŞEDINTELE Dr. IOAN PAPP

În Nr.-ul 1—2/1945 al Revistei *Transilvania* am citit cu vie satisfacţie un portret, frumos zugrăvit al Dlui Dr. Ioan Papp fost primpreşedinte al Curţii de Apel Cluj, trecut la pensie în urma reducerii limitei de vârstă pe data de 1 Ianuarie 1945.

Ca unul care cunosc activitatea Dlui Papp şi o apreciez, nu pot de cât să-mi exprim bucuria asupra manifestării mării şi desăvârşitei stime, ce îi se arată din partea intelectualităţii transilvănene prin organul ei. Se vede că, din marea public n'a perit încă sentimentul recunoştinţei faţă de merite reale câştigate prin muncă intelectuală şi onorabilitate ireproşabilă.

Mă asociez din toată inima la cele scrise, căci într'adevăr, dacă cineva dintre intelectualii transilvăneni a dezvoltat o activitate pe terenul judiciar, cel dintâiu a fost şi e Dl Ioan Papp alături de Dr. Georgiu Popu, care îşi are şi el ale lui merite neperitoare, câştigate prin marea ajutor, ce l-a dat juriştilor muncitori pe meleagurile transilvănene.

Îmi mărturisii mai sus părerea despre portretul apărut în *Transilvania*, spunând, că e „frumos zugrăvit”. Aşa e! Dar nu e complet, căci Dl Ioan Papp n'a fost şi nu e numai juristul literat, magistratul desăvârşit, organizatorul neîntrecut în ale justiţiei, fără de a cărui consultare prealabilă n'a eşit dela ministerul justiţiei nicio lege, niciun regulament de seamă, n'a fost numai conducătorul iscusit şi apreciat al instanţei prezidate de dsa, şi Românul integru, ci a mai fost şi eminentul administrator şi gestionar şi colegul iubit, omul de inimă, însuşi toate manifestate prin fapte, cari după părerea mea se pot pune alături de realizările arătate în portretul din *Transilvania* Iată-le:

Justiţia transilvăneană de o potrivă cu cea din alte regiuni ale ţării avea

nespus de multe neajunsuri în ceea ce privește aprovizionarea ei cu rechizite și cu localuri potrivite. Statul, — fiind după războiul prim mondial în grea situație financiară — nu putea pune la dispoziția autorităților justiciare sumele necesare. Pentru a eși din acest impas, Dl. Ioan Papp, în calitatea sa de conducător al serviciului administrativ al justiției transilvănene, cu autorizațiunea Ministerului Justiției, înființează „Fondul imprimatelor” și „Fondul cărților funduare”, mai apoi „Buletinul Justiției”, instituții, prin cari s’au realizat fonduri însemnate, din cari Dl Papp a organizat o tipografie, o tâmplărie și „Casa magistraților” din Sovata. Regret nespus de mult, că mă găsc în completă neputință de a descrie mărimea, importanța și frumuseța acestor înfăptuiri. Crearea fondurilor a reclamat din partea dsale o putere de inițiativă și perseverență în ducerea la îndeplinire a ideii, iar din parte justițiabililor o neînsemnată jertfă față de marele serviciu ce i se aducea justiției prin aceste fonduri. A avut opoziții din partea unora și era interesant a vedea că strigau numai aceia cari n’au contribuit cu niciun ban la adunarea acelor fonduri. Dl Papp nu s’a lăsat însă bătut, ci a continuat lupta, căci scopul era măreș și trebuia atins negreșit. Rezultatul acestei lupte au fost, — precum o arătai mai sus — 1. „Tipografia cărților funduare” — cea mai bine înzestrată tipografie din toată Transilvania, care livrează imprimate tuturor autorităților justiciare din țară, tipografie în mod cu totul arbitrar, predată de ministerul justiției baroului avocaților din Cluj; 2. Tâmplăria, ce execută lucrări ieftine pentru instanțele judecătorești și pentru magistrați, — suprimată mai târziu fără motiv serios; 3. „Buletinul Justiției”, care publica toate legile, regulamentele și ordonanțele ministerului justiției și le distribuia gratuit tuturor autorităților

justiciare și magistraților din întreaga țară; 4. „Casa magistraților” din Sovata, — pe care eu o numesc o minune — care e unică nu numai în România, ci în întreaga Europă. Nicăiri nu s’a găsit un „om”, care să se fi cugetat, că magistratul după o muncă istovitoare are nevoie și de odihnă. Dl Papp i-a dat prilejul magistratului român prin clădirea acestei case, ca, în serii, să poată veni la odihnă și la cura, ce în Sovata se poate face, aflând adăpost în această casă mulți complect gratuit, alții cu taxe reduse la minimum posibil, Despre măreția și frumuseța acestei clădiri se poate câștiga cunoștința exactă numai văzându-o și primind la fața locului informațiuni dela cei chemați despre instalațiunile și înzestrările ei. Este adevărat, că în prezent abia a rămas casa, căci războiul a fost prilej pentru făcătorii de rele, ca să-i devasteze interiorul, furând înzestrările camerelor și tot ce n’a putut fi ridicat din casă de Dl Papp cu prilejul evacuării grăbite și forțate de invazia dușmanului secular și neîmpăcat, care a avut neobrăzarea de a se lăuda, că aceasta casă formează „mândria națională meghiară”, deci că e înfăptuirea lor și nu e românească.

Aceasta casă a fost plănuită de Dl Papp în cele mai mici amănunte ale ei, el a asistat la clădirea ei, el a indicat și dirijat munca meșterilor, el a câștigat materialul și meșterii clăditori, el a supravegheat-o și după terminarea ei, el a îngrijit de complectarea și susținerea ei. O muncă uriașă și fără păreche în țara românească. Chiar și numai oboselile fizice, pe care le-a avut și le mai are prin deplasările fără număr la Sovata, merită cea mai înaltă recunoștință din partea colegilor dsale și a autorităților statului.

„Casa Magistraților” dintre toate înfăptuirile Sale, poate să fie prima sa mândrie. Ea îl va vesti generațiilor ce

vor veni și-l vor arăta în ființa sa de om iubitor al neamului, al colegului, iar Dsa ori de câte ori se va opri în fața ei, va găsi mângăerea că a făcut ceva mare și că n'a trăit de geaba. Când lucrările Dsale de pe terenul juridic-literar nu vor mai fi consultate în urma codificărilor supravenite, când cu trecerea vremii urmașii abia își vor mai aduce aminte în ce mod măreț a ilustrat magistratura, „Casa Magistratilor” va mai trăi și îi va susține neumbrită aureola, care îi luminează figura omului științei, al dreptății și integrității morale.

Iar bătrânii Beiușului și ai Hațegului îi vor binecuvânta memoria pentru fundațiunile, ce le-a făcut donându-i fundațiunilor averea moștenită de Dsa și defuncta soție dela părinții lor.

M. A.

VARLAAM, MITROPOLITUL MOLDOVEI, CAZANIA. Iași, 1643. Prezentare grafică de **Atanasie Popa**. Timișoara, 1944. În 4°, pp. 110+22 nenumerotate.

Concomitent cu cartea **Pr. Florea Mușesianu Cazania lui Varlaam. 1643—1934. Prezentarea în imagini.** Koložvár (Cluj), 1944), de care ne-am ocupat cu alt prilej în paginile acestei reviste (v. An. 76 (1945) Nr. 1—2 p. 81, ș. u.) apare și lucrarea d-lui **Atanasie Popa** cu titlul de mai sus. Și una și alta au fost prilejuate de împlinirea a trei veacuri dela tipărirea celei mai citite cărți de predică în limba română: **Cazania lui Varlaam** și au un caracter festiv comemorativ.

Admirăm din toată cartea d-lui **Atanasie Popa**, care vrea să fie o prezentare grafică a celei mai frumoase tipărituri românești din vechea noastră literatură, splendidele podoabe ale **Cazaniei lui Varlaam**, reproduse din belșug și cu îngrijire. Minunatele xilografuri ale **Meșterului Ilia**, presărate în cuprinsul **Cazaniei**, numeroasele vig-

nete și inițiale, portretul Mitropolitului cărturar, precum și reproduceri din alte cărți vechi, făcute să servească drept comparație, delectează ochiul celui ce își ia osteneala să răsfoiască această carte. Ele dau posibilitatea cititorului, care nu poate avea în mână **Cazania**, să guste arta grafică a timpului și să aprecieze, în egală măsură, simțul pentru frumos al ierarhului moldovean. Înfrățindu-se aceste frumuseți grafice, se popularizează, dar în același timp se și accentuează adevărata însemnătate a cărții lui **Varlaam**, care nu este numai un punct de plecare în evoluția limbii literare românești, ci și o capodoperă a graficeii noastre vechi.

Regretăm că aprecierile noastre asupra cărții d-lui **Atanasie Popa** trebuie să se oprească aci.

Vom releva în continuare câteva din greșelile autorului.

Mai întâiu credem că pentru a vorbi despre **Cazania** lui **Varlaam** nu e neapărat nevoie să se pornească tocmai dela încreștinarea poporului român (cf. p. 7), după cum vorbind de poporul român nu întotdeauna trebuie să se înceapă cu „taica” **Traian**. Afirmățiunea „că prin alfabetul latin ne-am fi pierdut cu legea și ființa în marea Biserică apuseană” (p. 11), absolut întemeiată (Francezii de pildă, deși nu cunoșteau alfabetul cirilic, catolici fiind, nu și-au pierdut individualitatea lor etnică) ne întoarce cu un secol și jumătate înapoi la gramaticii **Tempea** și **Molnar**. Ei, susținând același lucru, și-au ridicat împotriva chiar un latinist, pe **I. Budai-Deleanu**. Iar „faptul că se tipărește cu literă cirilică, slavonă de obârșie — tot grecească și orientală” — nu se datorește „trebuinței de apăra neamul și legea românească de influințele apusene”, ci împrejurărilor de tot felul, care n'au permis să se tipărească altfel la noi, în secolele trecute, decât cu litere cirilice. A vedea în ciobanii din tabloul **Nașterii** (fig. 34) „cio-

bani români" cu port românesc, când asemenea figuri sunt obișnuite în arta medievală, și a trage de aici concluzia că „foarte probabil" xilograful Ilia „a cunoscut limba Cazaniei și a poporului român" (p. 43), înseamnă a trece dincolo de limita cercetărilor științifice serioase, alunecând pe terenul labil al ipotezelor neverosimile, unde toate imposibilitățile sunt posibile. Că Verlaam „nu scrie în dialectul moldovean" Cazanania sa, „ci în limba cărților bisericesti răspândite la toată seminția românească de pretutindeni... mai mult pentru Ardeleni, întrucât limba Cazaniei are multe apropieri de cea vorbită în Ardeal" (p. 27) este iarăși un neadevăr. Lăsând la o parte contrazicerea cuprinsă aci, dl At. Popa încearcă să răstoarne ceea ce știe toată lumea, ca un fapt verificat de specialiști, că Verlaam și-a scris cazaniile sale în graiul moldovean. Acest graiu, e drept, are multe afinități cu limba Ardelenilor, pentru că el se vorbește în o bună parte a Transilvaniei.

Am putea continua cu observațiile noastre, din care am ales doar câteva la întâmplare. E inutil însă. Am fi obligați să insistăm mai mult decât trebuie asupra unor lucruri comune, elementare și asupra unor naivități cu care nu se poate mândri nici chiar un diletant de talia dlui Atanasie Popa.

Să dăm acum câteva perle pe stil, care se găsesc la fiecare pas în decursul lucrării? Sau să relevăm greșeli de ortografie și de tipar, de care sunt grele paginile? Am face o operațiune fără folos. Lăsăm cititorului toată plăcerea de a le descoperi, desigur fără efort, și de a le judeca singur.

Comentariile, de prisos adeseori, și descrierea diluată a gravurilor, cu repetări supărătoare, de cele mai multe ori fără rost, contrastează neplăcut cu ilustrațiunile cărții. Lucrarea dlui At. Popa, așa cum se înfățișează, scrisă oarecum sentimental și cam... crești-

nește, este destinată să fie văzută și mai puțin citită. Numei în acest fel poate fi un omagiu adus ierarhului moldovean, după trei veacuri.

Romulus Todoran

† Prof. MIHAI ȘERBAN

La 14 Aprilie 1945 s'a stins din viața la Sibiu, Prof. Mihai Șerban, un distins fiu al Maramureșului, eminent pedagog și fost director al liceului „Dragoș-Vodă" din Sighetul-Marmăției. La 16 Aprilie rămășițele lui pământești au fost așezate provizor în subterana capelei din Cimitirul Central, până când vor putea fi transportate la Sighet, conform dorinței sale ultime, ca să fie așezat alături de părinții lui scumpi, dascălul Mihai Șerban și Ileana Stan.

Născut la 1885 în satul Săpânța Maramureșului, decedatul descinde din familia cnezială, Șerban din Călinești, iar prin mamă-sa din familia vovevodă Stan din Săpânța, ambele menționate în documentele veacului XIV-lea și păstrătoare cu stințenie a vechilor tradiții românești și vovevodale, atât de adânci încă și azi în Maramureș. Datorită acestor tradiții picurate și intensificate mereu cu grije, de părințele său, care i-a fost dascăl la școala primară, și de parohul local Simion Bala, o simpatică figură de luptător naționalist, M. Șerban și-a păstrat până la capăt sufletul curat, idealist, românesc și creștin. Cursul inferior al studiilor secundare l-a urmat la gimnaziul Piaristilor din Sighet, iar cursul superior la liceul „Samuil-Vulcan" din Beiuș, unde și-a dat cu eminență examenul de maturitate (bacalaureatul), în 1903. Indrăgostit de cariera tatălui său, s'a înscris la Facultatea de Științe dela Universitatea din Budapesta, unde, dela 1908, și-a dat cu succes strălucit examenul de capacitate pentru matematică și fizică. În capitala maghiară el a activat intens în cadrul societății

studentești „Petru Maior”, petrecându-și timpul liber în insulițele românești, unde nu putea pătrunde nicio influență străină, participând cu mult elan la obișnuitele excursiuni duminecale ale studenților maramureșeni, sub conducerea savantului stomatolog maramureșan Dr. Gheorghe Bilașcu.

Refuzând propunerile profesorilor săi de a ocupa o catedră în învățământul secundar al Statului, M. Șerban primi oferta mitropolitului Dr. Victor Mihali, tot un fiu al Maramureșului, de a fi profesor la Gimnaziul de fete din Blajul redesteptării noastre naționale. În 1914, războiul îl smulge din sânul familiei și-l duce pe fronturi, unde Românii nu aveau ce căuta. Făcut prizonier de Sârbi, este transportat în Italia, de unde se întoarce acasă numai în toamna anului 1919. Odată cu aceasta i-se împlinise marele vis de a putea munci pentru ridicarea culturală a ființului său natal, fiind numit director al liceului din capitala voevodală.

Datorită muncii lui neîncetate și energice, instituția condusă de el a fost înzestrată cu tot materialul didactic de lipsă, ridicându-o la un nivel atât de înalt, încât era apreciată ca una din cele mai bune școli secundare din țară. În timpul celor două de-

cenii de activitate, s'a impus aprecierii și stimei publice ca pedagog desăvârșit, administrator și conducător excelent sprijinitorul tuturor inițiativelor românești și culturale, coleg și camarad inimos, un adevărat om al școlii, care nu s'a lăsat niciodată târât în vârtejul luptelor politice. Numit în 1929 inspector școlar la regiunea Cluj, după câteva luni de activitate reuși să scape de înalta însărcinare și să revină în Maramureșul lui scump, căruia și-a închinat toate eforturile muncii sale.

În toamna din 1940, silit de nedreptul dictat din Viena, părăsește Maramureșul și se așează la Sibiu, ca profesor utilizat la Liceul „Gheorghe-Lazăr”, unde s'a bucurat de stima sinceră a colegilor și cunoșcuților. Marea lui dorință de a revedea Maramureșul nu i-s'a împlinit. În toamna anului 1944 a fost pensionat pentru limită de vârstă, apoi moare pe neașteptate, lovit de o boală grea și nemiloasă.

Model al datoriei împlinite, amintirea lui M. Șerban va fi păstrată cu venerație și recunoștință de întreaga obște maramureșană, pentru binele căreia a crescut atâtea generații de intelectuali distinși Dumnezeu să-i facă parte din fericirea dreptilor săi!

Al. Filipașcu

„ASOCIAȚIUNEA“, pentru literatura română și cultura poporului român“

Intemeiată în 1861

Președinte de onoare:
M. S. REGELE MIHAI I

Președinte:
Dr. Iuliu Moldovan

Vice-președinți:
Dr. Gh. Preda, Silviu Teposu și Sabin Evuțian

Membrii de drept al Comitetului Central:

- I. P. S. Sa Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul bis. ort. rom. din Sibiu
I. P. S. Sa Dr. Valeriu Tr. Frențiu, administrator apostolic al Mitropoliei rom. unite din Blaj

Membrii Comitetului Central:

Agârbiceanu Ioan, canonic	Dr. Lupaș Ioan, prof. univ.
Aron Victor, protopop	Dr. Macaveiu Victor, prepozit capit.
Bogdan-Duică Constanța, prof.	Dr. Manciu Ștefan, conf. univ.
Dr. Borza Alexandru, prof. univ.	Dr. Maniu Iuliu, f. ministru președinte
Dr. Brediceanu Tiberiu, f. membru
Cons. Dir. român	Dr. Manuilă Sabin, director general
Martin Nicolae, prof.
Dr. Căliman Nicolae, medic	Dr. Moga Ion, prof. univ.
Căljun Iancu, profesor	Dr. Moldovan Valer, prof. univ.
Cioran Emilian, protopop	Dr. Mușlea Ion, directorul Bibl. Univ.
Colan Nicolae, episcop	Dr. Nicoară Eugen, medic
Dr. Corneanu Cornel, avocat	Dr. Nițescu Voicu, avocat
Olariu Petre, institutor
Dr. Cosma Ioan, medic	Dr. Popa Augustin, prof.
Dănilă Gh., canonic	Dr. Pop Ionel, avocat
Pop Ștefan, dir. lic.
Dăncilă Ioan, protoereu militar	Dr. Râmneanțu Petru, conf. univ.
Dr. Dragomir Silviu, prof. univ.	Dr. Russu Alexandru, episcop
Rusmir Ilie, prof.
Dr. Ghibu Onisifor, prof. univ.	Dr. Stanciu Victor, prof. univ.
Dr. Hațiegan Iuliu, prof. univ.	Dr. Stăniloae D., rector Acad. teol.
Herția Dumitru, avocat	Dr. Stoichiția Iosif, prof. univ.
Iacobescu Teodor, institutor	Dr. Suciș Coriolan, prof.
Simu Ioan, protopop
Dr. Ilea Vasile, medic *	Dr. Veliciu Mihai
Dr. Ionașiu Liviu, medic	
Lapedatu Ioan, f. Guvern. Băncii
Naț. a Rom.	
Dr. Lăzărescu Vasile, episcop	

TRANSILVANIA

Organ al ASTREI

Anul 77

Ianuarie-Aprilie

Nr. 1-4-1946

CUPRINSUL:

Emil Pop,
Titus A. Crișan,
Tuliu Racotă,
Mihai P. Dan,

„Societatea filosofoască“ ... din 1795
Democrația Americană
Petru Pavel Aron /
Etnografia și folklorul în U. R. S. S.

CRONICI:

Ion Breazu,
Titus A. Crișan,
I. Verbină,

Reconstituirea vieții intelectuale românești a Clujului
Consiliul de securitate
D. Popovici, La littérature roumaine à l'époque
des lumières
Două cărți de critică literară

Aurel Vasiliu,

INSEMĂRI:

Tr., Activitatea Astrei. — Tr., Morții noștri. — Prof. I. Moga, Coriolan Petranu. — Romulus Todoran, Matteo G. Bartoli. — M. A. Prim-presedinte Dr. Ioan Papp. — Romulus Todoran, Varlaam, Mitropolitul Moldovei, Cazania, de At. Popa. — Al. Filipașcu, Prof. M. Șerban.